D04 0547

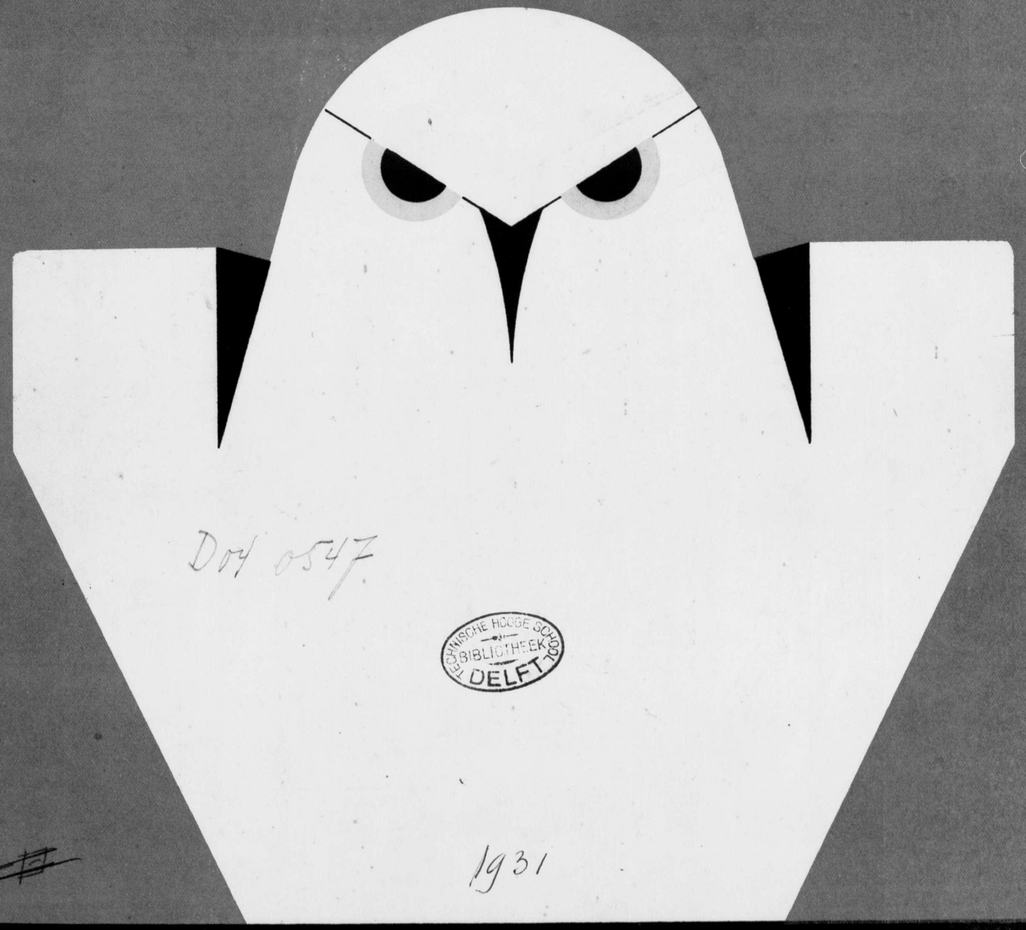

D04 0547

TECHNISCHE HOGESCHOOL BIBLIOTHEEK DELFT

1931

WENDINGEN

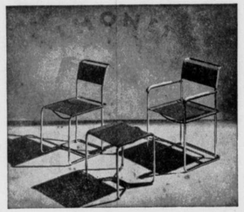

MODERNE
STALEN
MEUBELEN

THONET
KEIZERSGRACHT 70
AMSTERDAM-C

N.V. BREEDVELD'S
FABRIEK BIJ ST: LAURENS
BETIMMERINGEN
VITRINES
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR: 109 TELEF: 34891

MET INGANG VAN 1 JUNI 1931 ZIJN DE PRIJZEN VAN

CELOTEX
INSULATING LUMBER

BEDUIDEND
VERLAAGD

BOVENDIEN WORDT CELOTEX VOORTAAN ALS REGEL

EENZIJDIG GLAD
GELEVERD

VRAAGT MONSTER EN PRIJZEN

IMPORTEURS:
N.V. PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.
SARPHATIKADE 1, AMSTERDAM
STATIONSWEG 37 B, ROTTERDAM

GEBRAND-
SCHILDERD
GLAS

In mailschepen en kantoren, maar ook in vele particuliere huizen schept ons rijke brandschilderwerk of het eenvoudige glas-in-lood een sfeer van schoonheid.

N.V.
A.N. DE LINT - DE LET

WENDINGEN

MAANDBLAD · VOOR · BOUWEN · EN · SIEREN = VAN · ARCHITECTURA · ET · AMICITIA

REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM,
VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

№ 1

DIT IS NUMMER 1 VAN DE 12DE SERIE (1931) EN GEWIJD AAN BEELDEND WERK VAN S. JESSURUN DE MESQUITA. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN DOOR A. M. HAMMACHER. HET OMSLAG IS GEDRUKT NAAR ONTWERP VAN S. JESSURUN DE MESQUITA

WENDINGEN

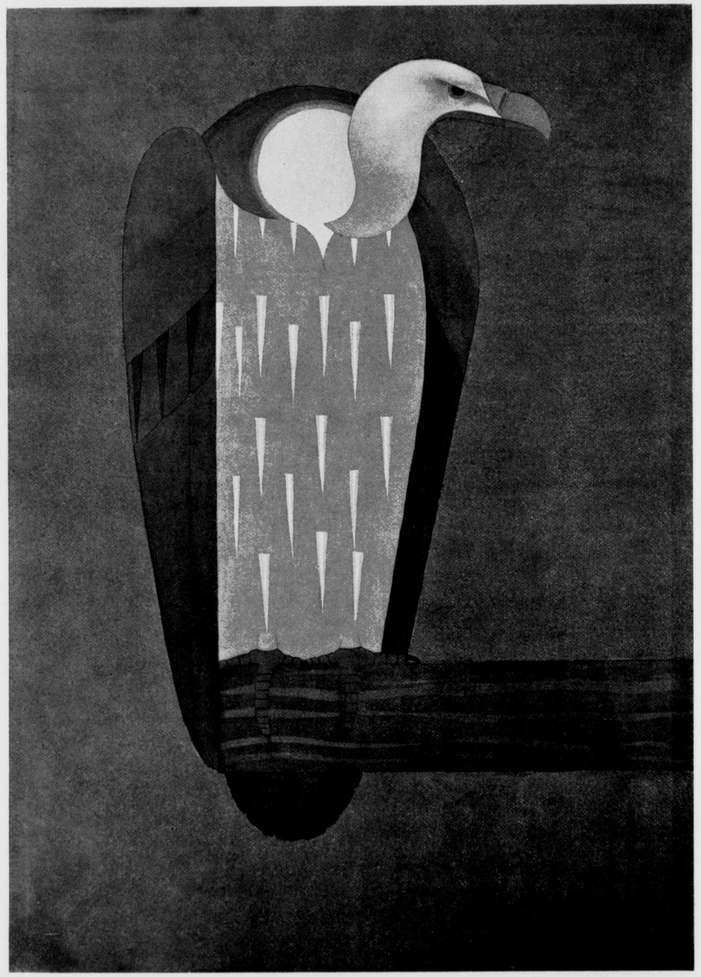

GIER

WATERVERFTEEKENING. 50 X 70 cM.

BEELDINGEN

BIJ EEN KEUZE UIT HET WERK DER LAATSTE JAREN VAN S. JESSURUN DE MESQUITA DOOR A. M. HAMMACHER

I

Uit de hartstocht van den geest voor abstractie en de hartstocht voor volstrekte natuur, is de eenheid en het evenwicht in de werken van Jessurun de Mesquita te verklaren.
Het is een oude Oostersche kracht, die in dit werk van een nieuwen tijd, in beperkten en in gebonden vorm, een schoon en edel evenwicht van waarden deed ontstaan. Oostersch immers, uit nomadenlanden met onbegrensde horizonten, is de herkomst van getallen en van algebra (Arabieren). Oostersch waren de sprengen van het denken, dat als een meten begon, Oostersch die van een beeldlooze kunst (het Joodsche beeldenverbod), waaruit de begaafdheid voor het ornaat zich ontwikkelde. Zoowel de hartstocht voor het meten als de hartstocht voor een ornamentiek, werden door één groote bewegingsdrift gedragen: de mystische drang om door rangschikkend meten van het waarneembare de orde van het Al-leven te openbaren (kosmos). Denken en verbeelden waren vermengd. Ornaat en getal representeerden in den aanvang een verhouding of betrekking tot een gedachte orde en eenheid van alle leven.
Ornaat was ook tooi, maar tooi in dienst van een cosmisch levensbesef. Zinrijk was het meten, zinrijk het ornaat. De scheppende verbeelding bediende zich van beiden (Phytagoreërs).
Zoo is het volstrekt zuivere meten en rangschikken van waarden — waarden van het vlak en waarden van zwart en wit, waarden van het leege en van het volle, van het ijle lichaamlooze en van het volume — essentieel in het werk van de Mesquita en van een oude Oostersche kracht. Als in het abstracte ordenen van deze grens-waarden, die in de kunst zijn wat in het denken de grensbegrippen aangeven, de verijling dreigen zou, dan stroomt uit zijn liefde voor een exotische en volstrekte natuur het beeld toe (van plant, dier en mensch), om deze verijling met de oude natuur van het leven te doordringen.

II

In het zoeken van het exotische dier verraadt hij het exotische heimwee, dat in de strenge klaar bestuurde tucht van zijn voornaam gesloten werk, strak en puur als het beste van een nieuwen moeilijken tijd, de romantische trek is. Hij gaat voorbij aan deze Westersche samenleving met de verkommerde dieren in het leven der steden. Hij keert zich tot het dier, dat onze beschaving tot een museumleven in haar dierentuinen heeft gedoemd. Het dier onzer droomen en van een landschap, dat de meesten van ons slechts uit de oude verhalen en uit de verbeelding kennen. Daar staat de buffel op een heuvel; zeldzaam schoon werd het wijde veld der lichte ruimte om zijn verlangende, donkerroepende natuur. In een luisterrijken maanschemer, gaat het wonderlijk silhouet van een olifant. Het huiverend grootsche van de stilte evoceert hij door het prachtig ornaat van zijn strak begrensde gestalte in een onbestemd vlak. Smetteloos klaar van vorm en wit zit de uil; betooverend, juist door het ondoorgrondelijk leege en gestreng bepaalde van de verschijning. De hoekige gespierde bokken rusten zwijgend in een kring van licht en wijde nacht van hemel en aarde-duister.
Het karakter van de harde stugge snede beheerscht hij als geen ander. Ieder weggesneden veld, ieder lijntje, verhoudt zich tot de andere deelen of lijntjes en tevens tot het geheel. Het handenwerk, in zijn onvervangbare qualiteiten, openbaart hij in dit ambacht van den houtsnijder, dat tot de sterkst gebonden grafische technieken behoort.
Zoo vindt hij in de paradijswereld van grootsche natuur de motieven, waarin hij een concentratie en een stilte van leven beoefenen kan, die alleen uit de vlucht uit het stilte-weg-vretende leven der Europeesche steden, vlucht in de verbeelding of vlucht in de diepten van het beheerschte zelf en zijn bronnen, kunnen worden gewonnen. Is niet die wonderlijke damesachtige steltlooper, met het waaiertje over het verfijnd aristocratische kopje en de schoonheid van de ranke lange gestalte, opgerezen uit het riet in een ruimte van onbestemde geluiden en vervlietende kleuren vervuld, is deze gestalte niet verwant aan de schilderkunst der Chineesche Yogi-schilders, verwant door stilte, gratie en volmaakt evenwicht?
Wel is de innerlijke gave van het evenwicht even zeldzaam als het verstaan van de schoonheid van het evenwicht, wel is de hevige emotie en de kracht van haar expressie meer gemeengoed. Maar die herkennen en beminnen kunnen het onzware, lichte en stille, dat meer uitstralend door Zijn, dan suggereerend door beweging is, zullen ook den kring van vrienden vormen, die deze gave van een gerijpt kunstenaar naar waarde, waardig ontvangen.

III

In een zoo de stilte beoefenend en aan het streng gestijlde wonder zich gevend mensch, kan het huidige menschbeeld niet het centrum zijn van het gebonden werk. Stoeten van verdrongen en verwrongen menschbeelden trekken aan ons voorbij in zijn sensitivistische teekeningen, waarvan enkele motieven pas in de laatste jaren aan het bedwang van de meer gebonden techniek der houtsnede werden onderworpen. In deze verdrongen, heimelijk woelende, sluipende beelden heeft een overgangstijd zijn beslag gelegd op den kunstenaarsgeest. Toen Jercen Bosch en zijn navolgers de hellevaart van een gekerstende

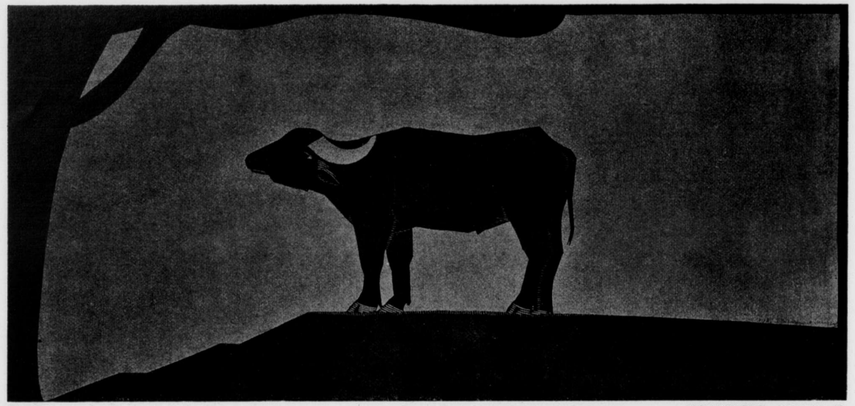

BUFFEL HOUTSNEDE. 35 X 72 cM.

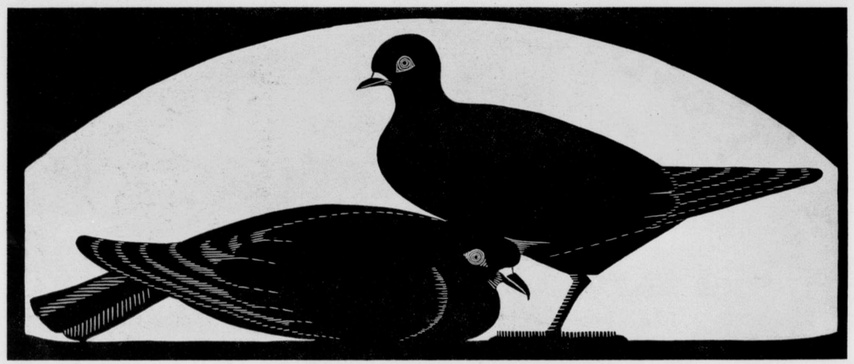

DUIVEN HOUTSNEDE. 22 X 51 cM.

menschheid in haar angsten en kwellingen in beeld bracht, was dat één van de symptomen der ontbinding van Middeleeuwsche cultuur. Het was niet alleen vrucht van kunstenaarsverbeelding, maar ook brandende, strijdende werkelijkheid van leven.
Ook deze tijden, die wij zonder misplaatste deemoed of hoovaardij de onze noemen, hebben hun hellevaart, het verteerend wegbranden in de duizend kwellingen van al wat onwaardig, onzuiver, over-dadig, on-eenvoudig, uitmiddelpuntig leefde en de beproevingen van den tijd niet weerstaat. Het is de hellevaart der door de eenzaamheid bezetenen, de kwadaardigen, de femelaars, de bigotten, de stompzinnig verrukten. In de moeizame wending van den tijd naar een verhoogd en nieuw gemeenschapsbewustzijn, waarin de winsten van het gedifferentieerde ik-bewustzijn zijn opgenomen, in die moeizame regeneratie spoken en sluipen de uitzinnige en wanstaltige figuren van een uitgeleefd individualisme. Een tierende cortège van een verdwaasd menschdom.
Zoo mengt zich de stem van een tijd in het werk van een persoonlijkheid; zoo is het gemurmel der menschen, onder het vlak waarin zuiverheid en evenwicht beginnen.

De foto's voor dit nummer, behalve de foto op bl. 14, zijn gemaakt door Julius Oppenheim, fotograaf te 's Gravenhage.

ZANG HOUTSNEDE. 50 X 84 cM.

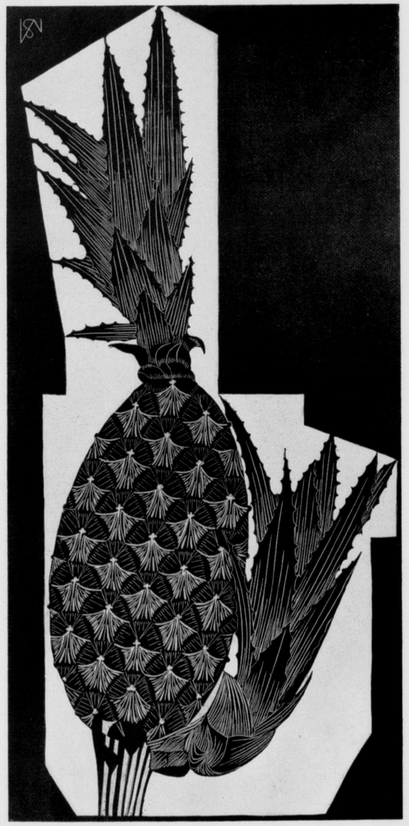

ANANAS HOUTSNEDE. 30 X 63 cM.

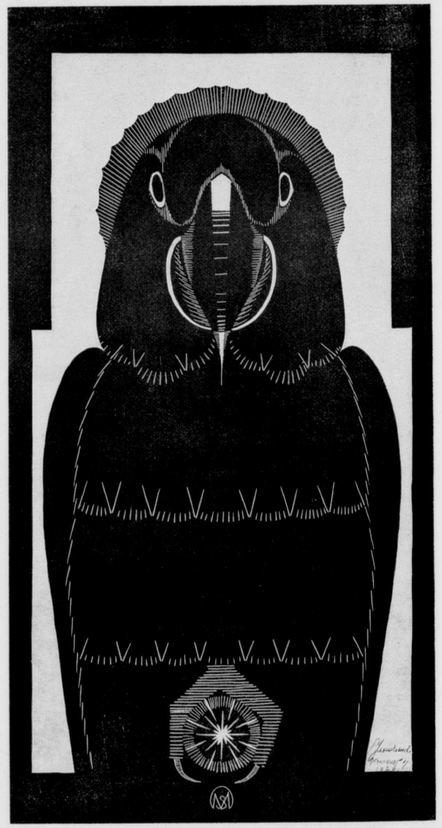

ARA HOUTSNEDE. 24 X 47 cM.

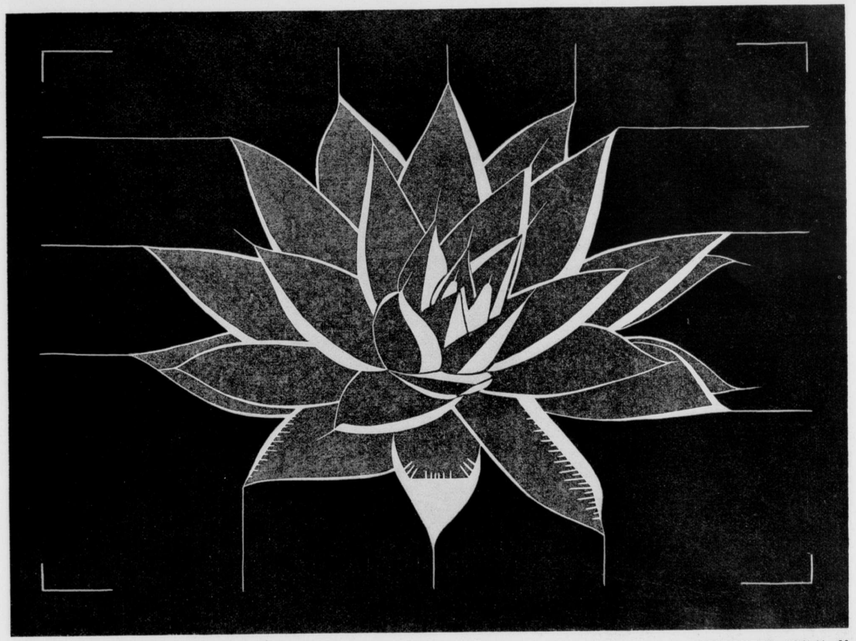

SEDUM HOUTSNEDE. 32 X 41 cM.

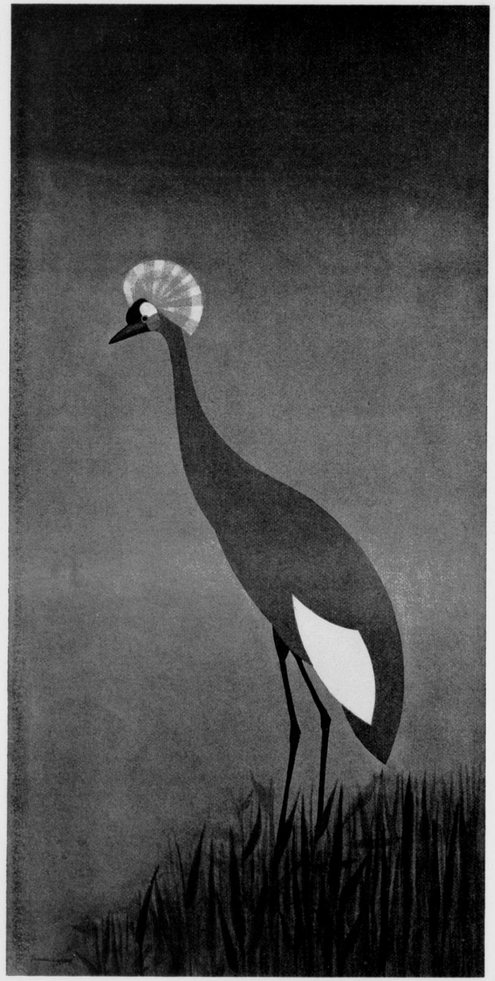

KROONKRAAN WATERVERFTEEKENING. 47 X 97 cM.

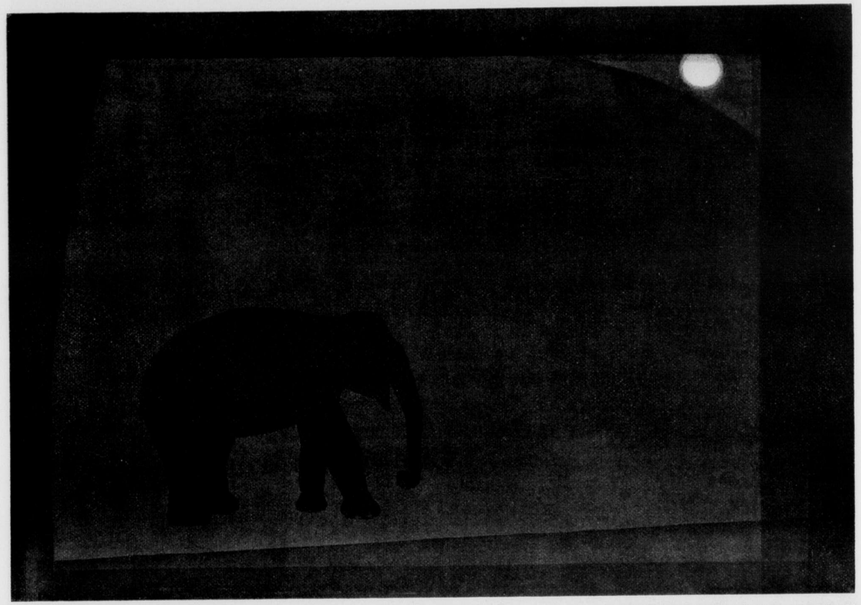

OLIFANT WATERVERFTEEKENING. 49 X 70 cM.

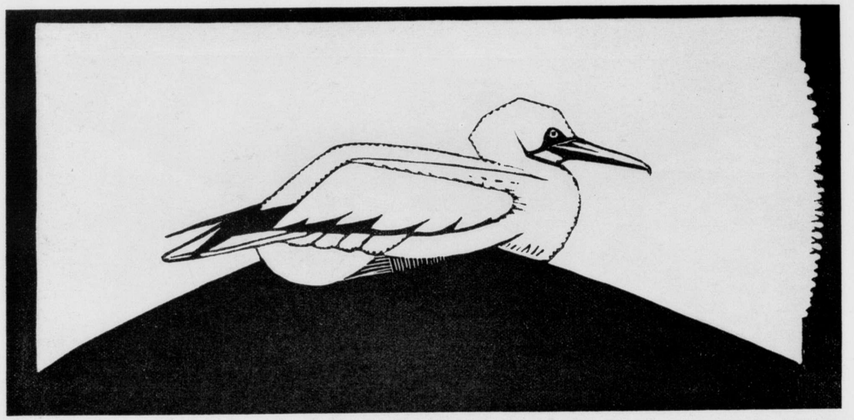

JAN VAN GENT

HOUTSNEDE. 11 X 22 cM.

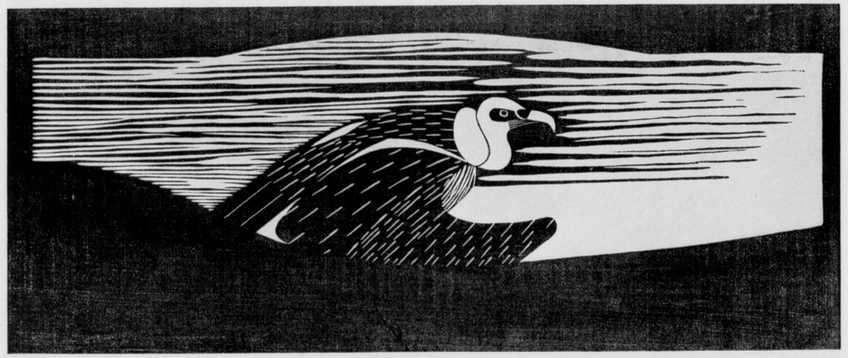

GIER

HOUTSNEDE. 14 X 38 cM.

SABELANTILOOP

HOUTSNEDE. 16 X 22 cM.

ALOË

HOUTSNEDE. 36 X 48 cM.

CACTUS

KLEUR-HOUTSNEDE. 33 X 43 cM.

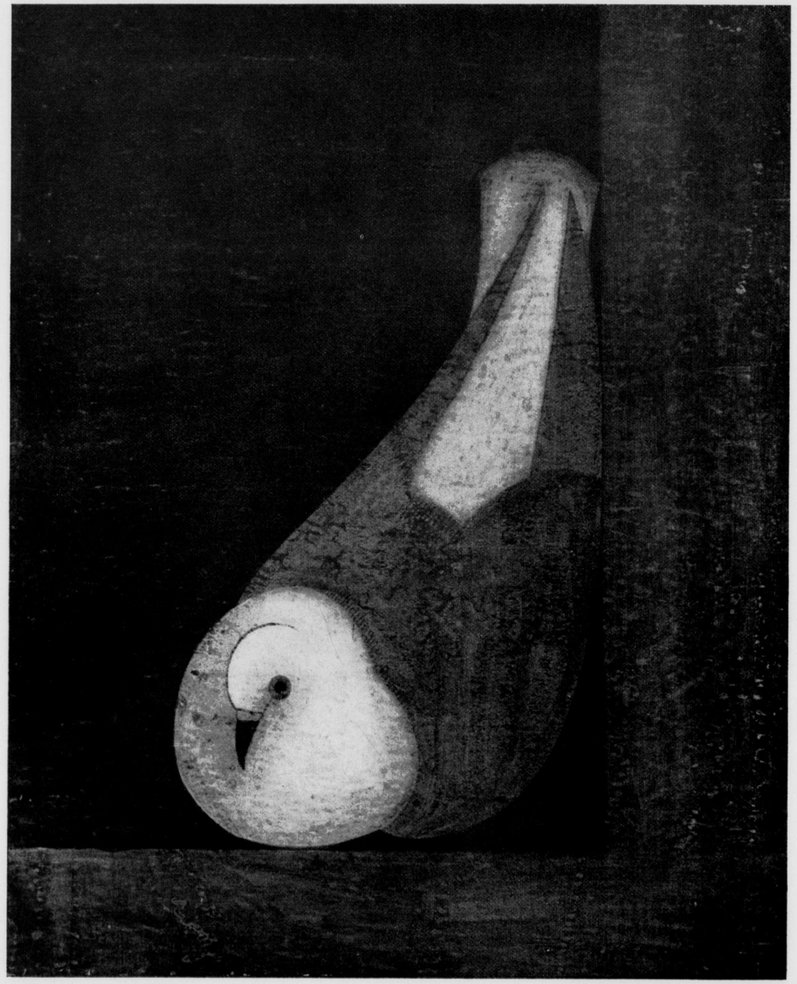

DUIF

OOST-INDISCHE INKT TEEKENING

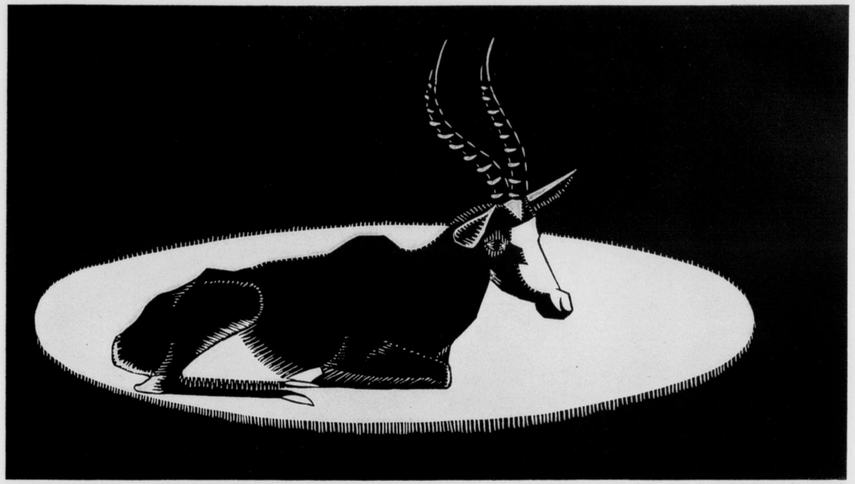

BLESBOK

HOUTSNEDE. 17 X 28 cM.

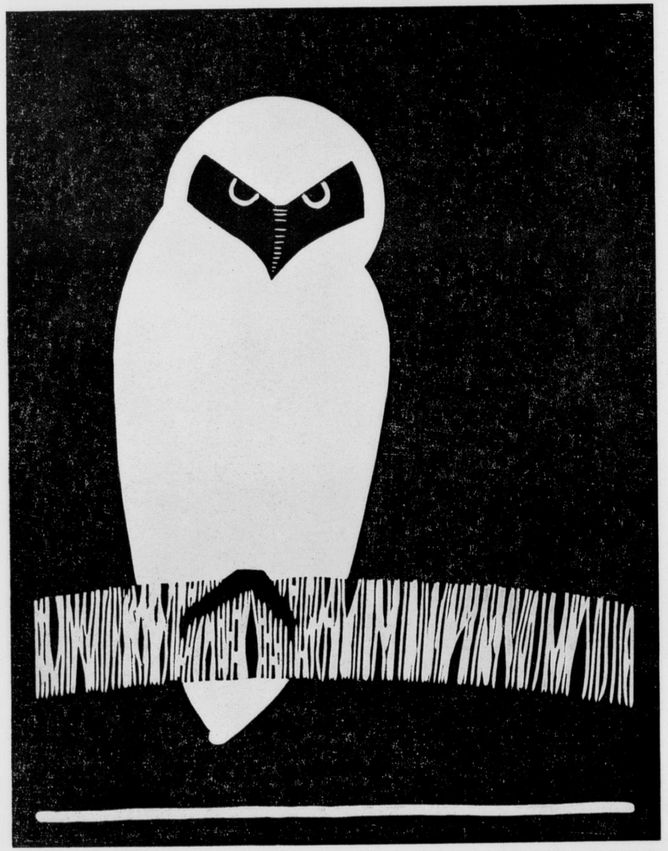

RINGUIL

HOUTSNEDE. 20 X 26 cM.

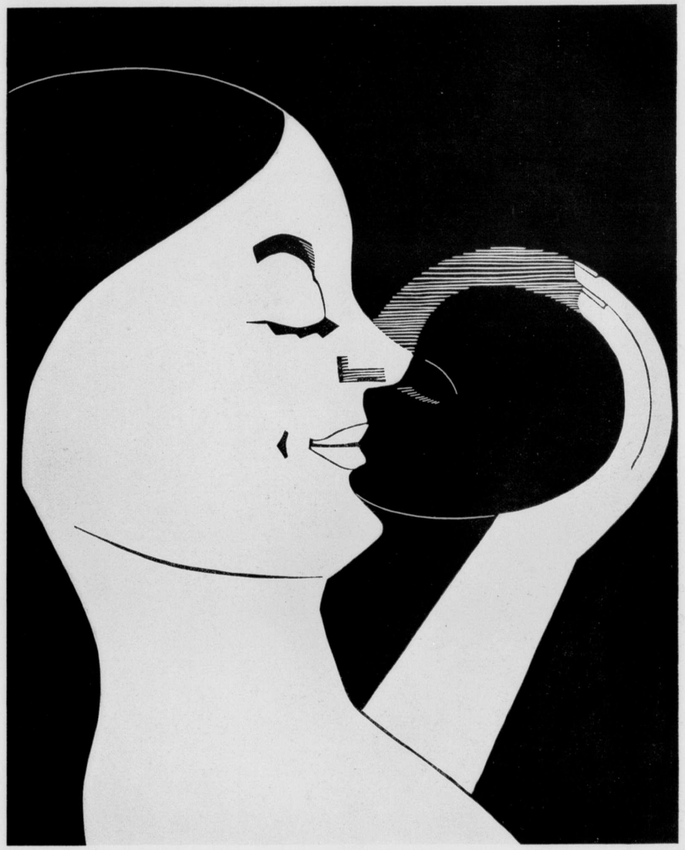

MOEDER

HOUTSNEDE. 29 X 38 cM.

MARABOES

HOUTSNEDE. 30 X 40 cM.

ZEBRA

HOUTSNEDE. 23 X 42 cM.

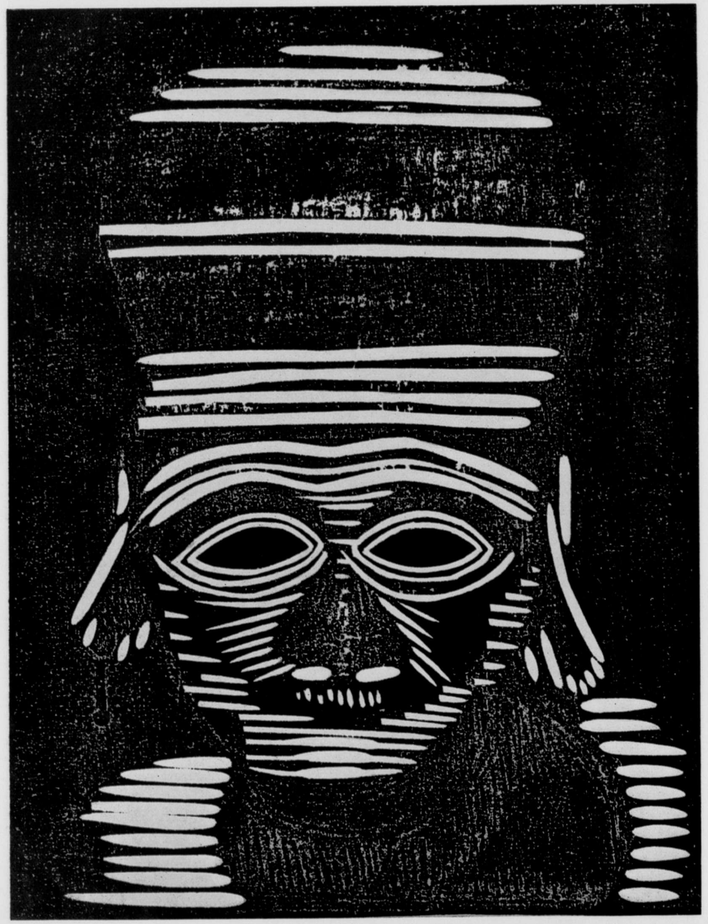

HOUTSNEDE

HOUTSNEDE

HOUTSNEDEN

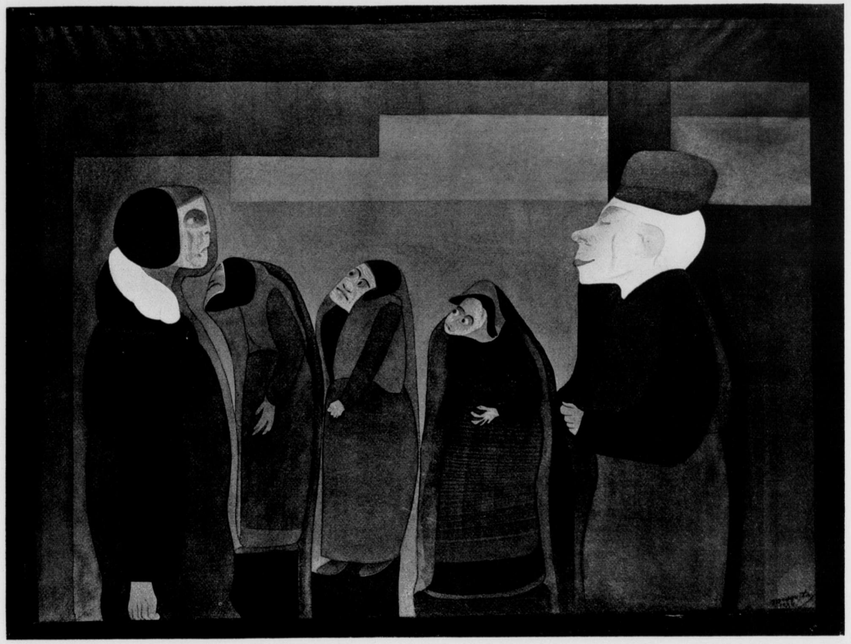

WATERVERFTEEKENING

WATERVERFTEEKENING

WATERVERFTEEKENING

N.V. BREEDVELD'S
FABRIEK BIJ ST. LAURENS
BETIMMERINGEN
VITRINES
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR. 109 TELEF. 34891

HOLLANDSCHE BETONMAATSCHAPPIJ
's-GRAVENHAGE
GROOT HERTOGINNELAAN 258
--- TELEFOON 33830 ---
TELEGR. ADRES: BETONIJZER
AFDEELING WEGEN
BITUMINEUZE WEGBEDEKKINGEN
OP FUNDEERING
VAN IEDER GEWENSCHT TYPE

MET INGANG VAN 1 JUNI 1931 ZIJN DE PRIJZEN VAN
CELOTEX
INSULATING LUMBER
BEDUIDEND VERLAAGD
BOVENDIEN WORDT CELOTEX VOORTAAN ALS REGEL
EENZIJDIG GLAD
GELEVERD
VRAAGT MONSTER EN PRIJZEN
IMPORTEURS:
N.V. PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.
SARPHATIKADE 1, AMSTERDAM
STATIONSWEG 37 B, ROTTERDAM

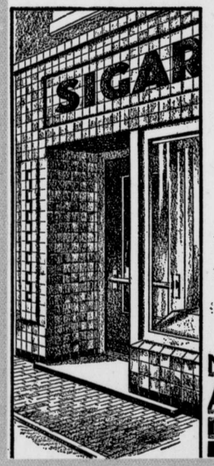

Winkelpuien
.....halls, gangen, zwembassins — een greep uit het onbeperkt aantal mogelijkheden, waarbij de bekende Delftsche tegels door Architecten met voorliefde worden toegepast.
N.V. A.N. DE LINT
DELFT - DEN HAAG

WENDINGEN

MAANDBLAD · VOOR · BOUWEN · EN · SIEREN = VAN · ARCHITECTURA · ET · AMICITIA
REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM, VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

№ 2

DIT IS NUMMER 2 VAN DE 12E SERIE (1931) EN GEWIJD AAN NEDERLANDSCHE AFFICHES. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN DOOR DR. G. KNUTTEL WZN. HET OMSLAG IS GEDRUKT NAAR ONTWERP VAN S. L. SCHWARZ

K. VEGTER

WENDINGEN

RECLAME, DOOR Dr. G. KNUTTEL Wzn.

De reclame is een noodzakelijk kwaad. Waar zij noodzakelijk is, hebben wij haar echter te aanvaarden.
Het moderne leven met zijn geweldige en gewelddadige concentratie van alle krachten op het grootst mogelijke nuttig effect, heeft, meer dan ooit te voren, de reclame te hulp geroepen en opgevoerd tot ongehoorde intensiteit; tevens is de opgave niet alleen, propaganda te maken voor het aangekondigde object, doch ook — en dit geldt vooral voor den ontwerper van de reclame, die, in het stadsbeeld, het oog van het publiek moet treffen, in de eerste plaats dus voor den affiche-teekenaar — zich te handhaven te midden van andere dergelijke aankondigingen, dus te concurreeren tegen alle mogelijke, van te voren volkomen onberekenbare omgevende verschijnselen.
Zoo ontstond de nieuwe wetenschap van het reclamemaken — die er uitsluitend op gericht is, na te gaan, hoe het grootst mogelijk nuttig effect bereikt kan worden; aesthetische elementen spelen daarbij slechts dan een rol, wanneer zij aan dat doel bevorderlijk zijn. !
En dat schijnen zij, wat betreft de reclameplaat, inderdaad — wat een geluk genoemd kan worden voor hen, die den invloed ondergaan van het uiterlijk hunner omgeving. Belangrijker echter is, dat daaruit blijkt, dat het publiek, instinctmatig, reageert op ordening, harmonie, rythme, in het algemeen op stileering. Immers, ware dit niet zoo, dan zouden de opdrachtgevers geen kunstenaars voor hun reclame te hulp roepen. Want er moet een zekere evenredigheid zijn tusschen het algemeen aesthetisch peil (niet dat van enkele uitzonderingsgevallen) van de reclame en het aesthetisch niveau van het publiek. Dat het algemeen karakter van de affiche verband houdt met den aard van het volk, uit welks midden het ontstaat, spreekt van zelf; toch is het altijd weer boeiend uit het, ook in onzen nivelleerenden tijd typische verschil tusschen affiches uit Frankrijk of Duitschland, uit Italië of Engeland, het verschil in volksaard af te lezen. Daarboven echter, en sterker, is een algemeene tendens in de moderne reclamekunst waar te nemen, naar een uiterst korte, geconcentreerde „formuleering" — die daarbij met de wezenlijke elementen van het kunstwerk, ordening, harmonie, rythme, ter dege rekening houdt.
Ordening, harmonie, rythme — het is met de reclameplaat een wonderlijk geval! De ontwerper weet — in de meeste gevallen tenminste — dat zijn plaat in volkomen willekeurige omgevingen, zeer verschillend van karakter, geheel onberekenbaar van samenstelling, haar werk zal moeten doen. Een harmonie met de omgeving kan hij dus niet zoeken; de plaat moet een op zich zelf staande volkomen afgeronde eenheid vormen, van zeer bepaalde werking. Daarbij moet die werking van karakter verschillen, naarmate bij voorbeeld voor een liefdadig doel, voor cigaretten, bier, een concert of een politieke partij reclame wordt gemaakt. Maar duidelijk is wel, dat eenvoud, dat enkele groote sprekende vormen en vlakke kleuren het sterkst spreken. Reeds de groote voorganger van de moderne affiche-kunst, de Toulouse Lautrec, gaf blijk dat te beseffen, in zijn imposante en vlakke uitbeeldingen van Aristide Bruant — waar tegenover de bekoorlijke en doorwerkte composities van een Willette of een Chéret verbleeken — en hoe volkomen zonder effect, zouden daarnaast de uitvoerige reclame-composities van Rochussen of Holswilder gewerkt hebben.
Die groote, sprekende vormen kunnen dan worden symbolen in hun vereenvoudiging en beperking tot het uiterst karakteristieke. De moderne reclameplaat is strak geordend, en zij is symbolisch. Daarmede drukt zij typisch de behoefte van onzen tijd uit. Want onze tijd streeft naar die strakke orde, uit lijfsbehoud tegenover de chaotische structuur van onze samenleving. Het chaotische aspect van onze moderne samenlevingscentra wordt mede door de moderne reclame veroorzaakt — juist daarom tracht deze, voor zich zelf, door de contrastwerking der strakke ordening, daarboven uit te komen. En, geestelijk, vluchten wij uit den chaos naar de rust van het eeuwige, onveranderlijke, essentieele — dat zich aan ons openbaart onder den vorm van het symbool.

De foto's voor dit nummer zijn gemaakt door Julius Oppenheim, fotograaf te 's-Gravenhage.

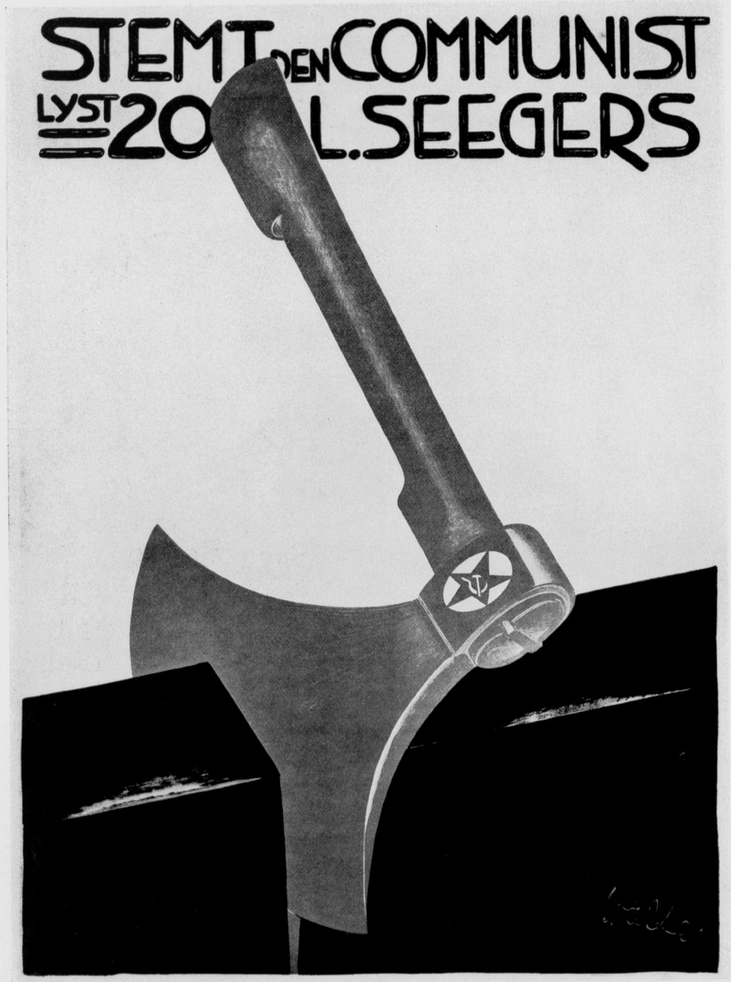

WALTER

W. H. GISPEN

N. P. DE KOO

N. P. DE KOO

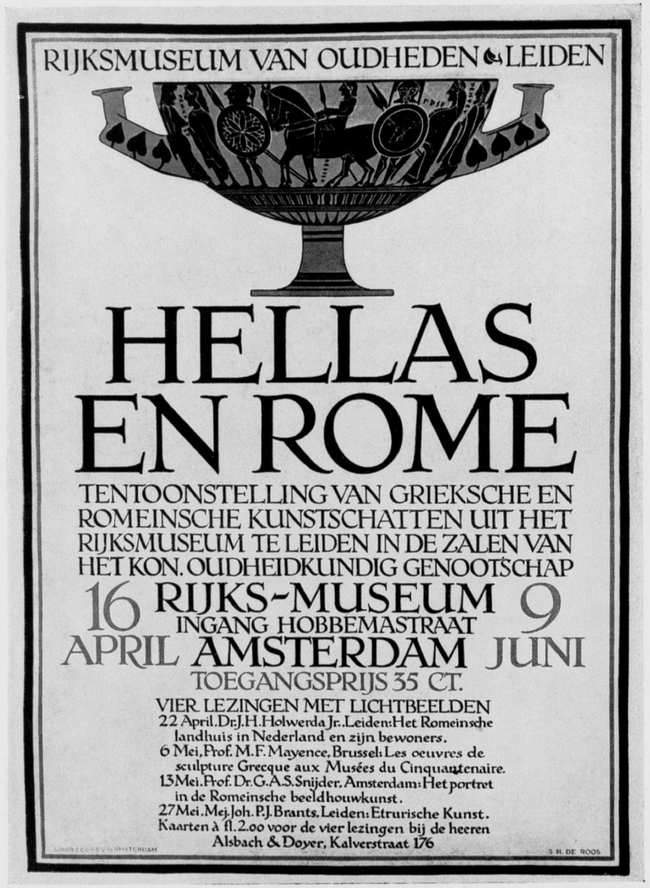

S. H. DE ROOS

A. KURVERS

M. C. A. MEISCHKE

S. L. SCHWARZ

S. L. SCHWARZ

A. PIECK

FUNKE KÜPPER

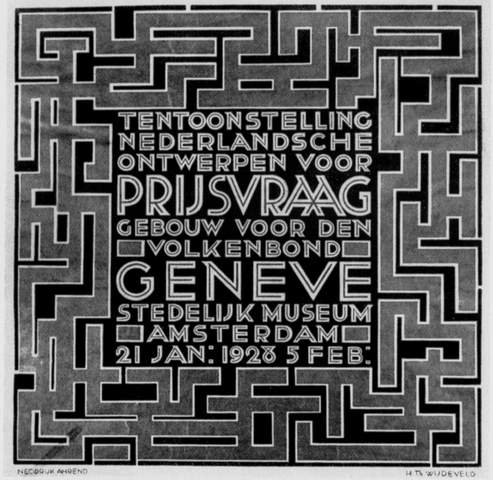

H. TH. WIJDEVELD

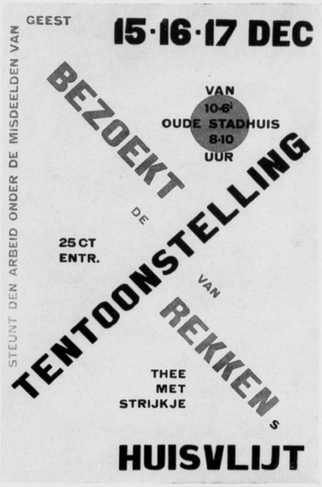

IR. S. v. RAVESTEIJN

H. VAN MOERKERK

H. A. HENRIËT

IR. N. SICKENGA

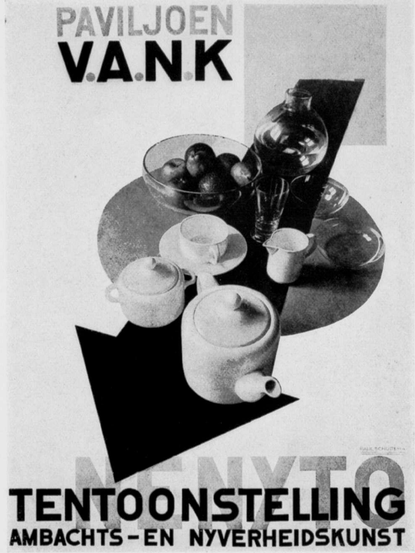

P. SCHUITEMA

CHR. LEBEAU

H. F. BIELING

VILMOS HUSZAR

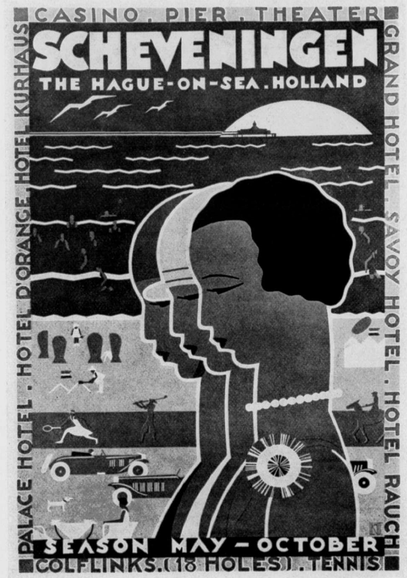

L. KALFF

L. KALFF

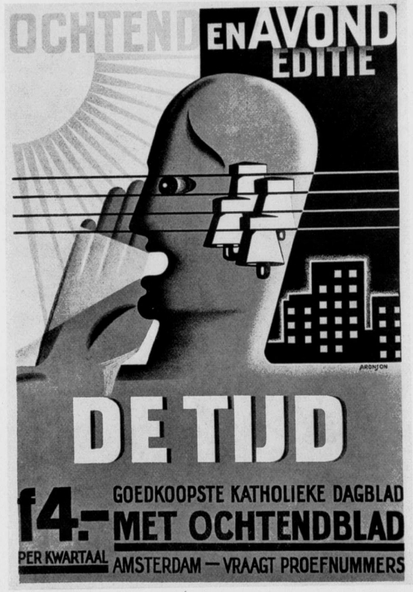

M. ARONSON

B. J. v. d. DOOL

JAC. JONGERT

DOLLY RUDEMAN

Bibliotheek
VAN DE
Technische Hoogeschool
DELFT
Lo. 165 E

JAC. JONGERT

DOLLY RUDEMAN

Bibliotheek
VAN DE
Technische Hoogeschool
DELFT
Yo 165 E

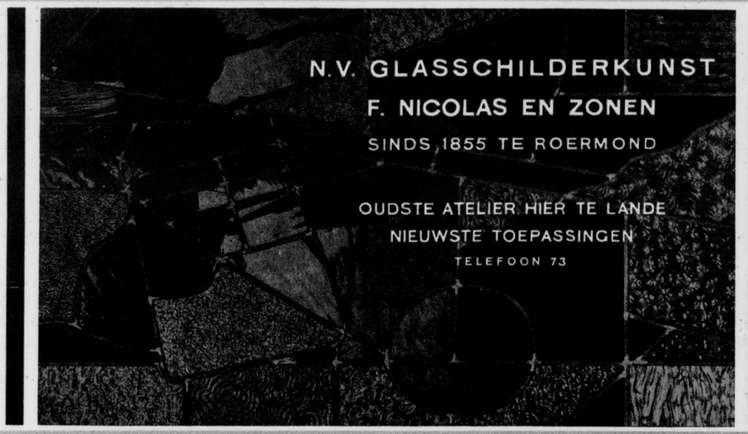
N.V. GLASSCHILDERKUNST
F. NICOLAS EN ZONEN
SINDS 1855 TE ROERMOND
OUDSTE ATELIER HIER TE LANDE
NIEUWSTE TOEPASSINGEN
TELEFOON 73

MET INGANG VAN 1 JUNI 1931 ZIJN DE PRIJZEN VAN

CELOTEX
INSULATING LUMBER

BEDUIDEND VERLAAGD

BOVENDIEN WORDT CELOTEX VOORTAAN ALS REGEL

EENZIJDIG GLAD
GELEVERD

VRAAGT MONSTER EN PRIJZEN

IMPORTEURS:
N.V. PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.
SARPHATIKADE 1, AMSTERDAM
STATIONSWEG 37 B, ROTTERDAM

GEBRAND-SCHILDERD GLAS

Wij zijn ingericht voor de uitvoering van de kostbaarste gedenk- en kerkramen, doch maken ook eenvoudige glas-in-lood versiering voor uw woning.

N.V. ANDELINE-DELFT

WENDINGEN

MAANDBLAD · VOOR · BOUWEN · EN · SIEREN = VAN · ARCHITECTURA · ET · AMICITIA

REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM,
VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No 3

DIT IS NUMMER 3 VAN DE 12DE SERIE (1931) EN GEWIJD AAN GLASRAMEN VAN JOEP NICOLAS. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN DOOR A. VAN DER BOOM. HET OMSLAG IS ONTWORPEN EN OP STEEN GETEEKEND DOOR JOEP NICOLAS

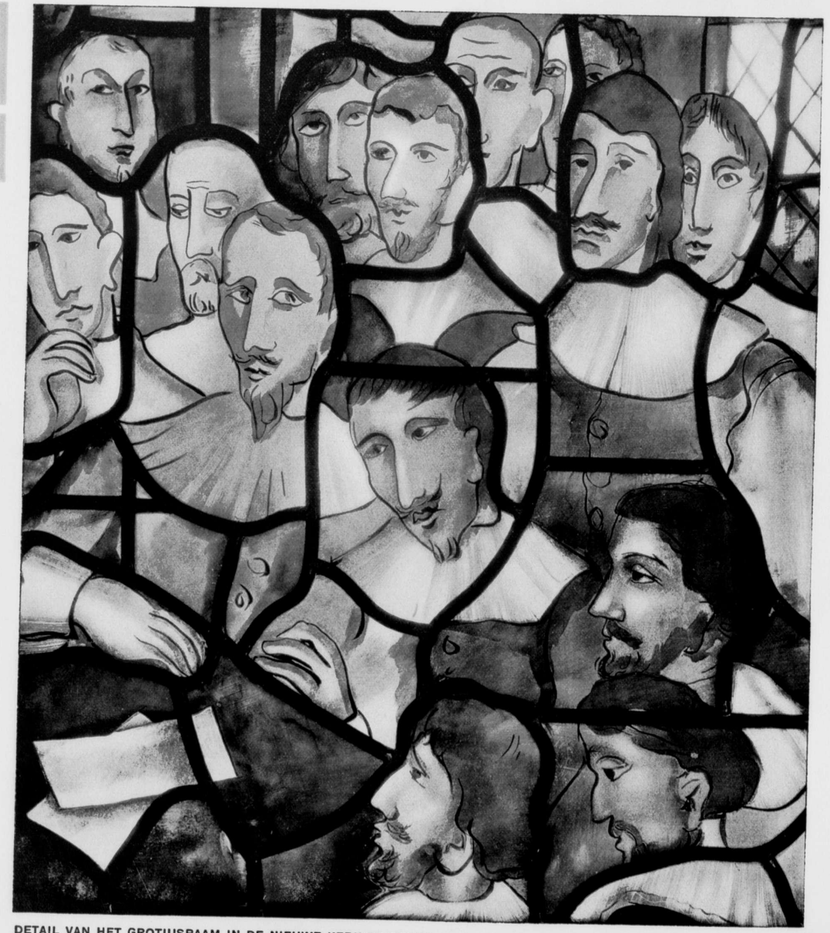

DETAIL VAN HET GROTIUSRAAM IN DE NIEUWE KERK TE DELFT

1931

OVERWEGINGEN

ENKELE OVERWEGINGEN BIJ JOEP NICOLAS' GLASRAMEN DOOR A. VAN DER BOOM.

Deze korte inleiding is een poging om uit te komen boven de kritiek, die zich met enthousiasme voor, of beslistheid tegen Nicolas' kleurramen verklaard heeft. — Als algemeenheid zij gesteld, dat waardeering van bepaalde werken van bepaalde strekking niemand belet tegen hem, die ze maakte, als figuur in den tijd meer of minder ernstige bezwaren te hebben. Zulk een arbeid is dan in hoofdzaak op twee wijzen te bezien: 1e als individueele prestatie van een in zichzelf gekerkerd kunstenaarschap (strikt genomen iets onbestaanbaars); 2e als uiting ten opzichte vàn, zich al of niet schikkend in, het verband van tijd en leven. In dit laatste geval zal er sprake moeten zijn van een œuvre, wat iets anders is dan een complex van kunstwerken. Hoewel Nicolas in korten tijd veel maakte, heeft dat n.m.m. nog niet de beteekenis van een œuvre gekregen, wat evenwel niet belet van zijn glasramen, waaronder menig werk eerst van belang wordt, gezien in een gansche reeks, thans een beknopt overzicht in afbeeldingen te geven. Niet past daarbij den opgetogen juichtoon, alsof dit nu juist de lang verbeide eigentijdsche vorm van het kleurraam zou zijn en alles wat daarvóór en tegelijk daarmee ontstond een slechts verschraalde 2e rang kunst ware. Wie op een dergelijke onverantwoordelijke wijze zich voegt bij de claquers van een twijfelloos talentvol kunstenaar, bewijst het object zijner vereering al een bijzonder slechten dienst. — De kunst van het glasraam is er een met een sterk ambachtelijke kant, welke bij voorbaat alle grillig individualisme moet temperen, zoo niet veroordeelen. In dit opzicht heeft men Nicolas te nemen, zooals hij is, „avec les défauts de ses qualités". — De principieele en eigendommelijke waarden van het gebrande glas — niet dus de theoretische preoccupatie van deze of gene op stijl beluste figuur, maar een historisch gegroeide wezenlijke erkenning, gevolgd door een duidelijk ten verval neigende email-schilderkunst op witte glazen (16e en 17e eeuw) — deze waarden werden voor ons land in de kleine groep der constructieve en op het buitentijdelijke gezinde kunstenaars, waarvan Derkinderen de voorganger werd, hervonden en bevestigd tot een tot op den huidigen dag werkzame positieve kracht, welke nimmer (ook nu niet) een vlucht uit de werkelijkheid en de moeiten van het leven zelf beteekende. Dat daarnaast een drang ontstond — laat ons zeggen: sinds den naoorlogschen tijd — om de vrije schilderkunst, met haar romantische driften en persoonlijke impulsen, weer binnen de vaste ambachtelijke gebieden van synthese en vormend beginsel te betrekken, hebben wij als een feit te aanvaarden. Men zou dan ook de vraag kunnen stellen of er met dit maken van „schilderijen op glas" iets wordt gedaan „wat-niet-mag". Erkennend de groote — en grootere — waarde van het vormend beginsel en de door den kunstenaar vrijwillig aanvaarde vormende en tegelijk bedwingende kracht der monumentaliteit, zoo meen ik toch ook, dat die erkenning mij de mogelijkheid tot waardeering dient te laten van wat ontstaan is uit een levende en oprechte drang tot het scheppen op direct realistisch plan van glasramen, waarvan de maker zich verre meent te moeten houden van alle beginselen en theoretische stellingen. In de glazen van Joep Nicolas ziet men een speelsch zich uitleven, direct en stroomend, vol van volksche primitieve (ook wel primitief gewilde) accenten. En hoeveel bedenkingen gij uit glaskundig oogpunt moge hebben, telkens is er die feestelijke, die warme menschelijke stroom van licht en kleur, waarmee de schilder u weet te vermurwen, u weet te overwinnen met zijn dadendriftige kracht, al wordt deze laatste dan door sommigen als het eenig ware aangeprezen, op gronden even psychologisch onjuist als historisch onwaar. — Daar is allereerst het vrije rythme van het lood, dat, onafhankelijk meestal van de teekening verloopend, of deze op sommige plaatsen weer opvangend door den schilder wordt aangewend tot een volkomen nieuw element in de voorstelling, waaraan de oude constructieve beteekenis geheel ondergeschikt is geworden. — De natuurlijke werkelijkheid der dingen, der eenvoudige en direct aansprekende levensrealiteiten, is voor dezen glasschilder steeds aanleiding tot het scheppen van voorstellingen op een realistisch plan. Niet dus beleeft men hier een phase, waarbij het kunstwerk in resignatie is uitgeheven boven het levenstumult en den directen strijd der hartstochten. Niet gaat het bij Nicolas in de eerste plaats om wijdere en algemeene erkenningen maar om de directe beslotenheid van het zich uitlevende temperament en diensvolgens om een meer of mindere geslaagdheid in aesthetischen zin. In hoeverre daarbij de beheersching van den vorm toereikend is, om den schilder in staat te stellen datgene uit te drukken wat hij verkiest, moge ieder voor zich uitmaken. — Uit het meeste van het hier gereproduceerde werk blijkt Nicolas een vooral episch gericht talent. Het anecdotische, het verhalende, soms het lyrische, dit zijn wel zijn sterkste kanten. Zijn glas „doet" ook het beste dáár, waar het op betrekkelijk geringen afstand met het oog kan worden afgetast, zooals bij het m.i. buitengewoon geslaagde complex der Philipsramen in Eindhoven, of in de kleine charmante kleurvensters waarmee hij in het leven van velen een brokje vreugde en geluk heeft gebracht. Het is vooral bij dergelijke ramen — en dan afgezien van problematische bespiegelingen over nuttigheid of geestelijken overvloed; afgezien ook van pro- of anti-picturale neigingen of bestrevingen — dat men zijn bedenkingen gaarne prijs geeft voor het verrassend en meeslepend resultaat, niet in het minst omdat Joep Nicolas zich menigmaal als een werkelijk geïnspireerde met een gansch eigen visie heeft doen kennen.

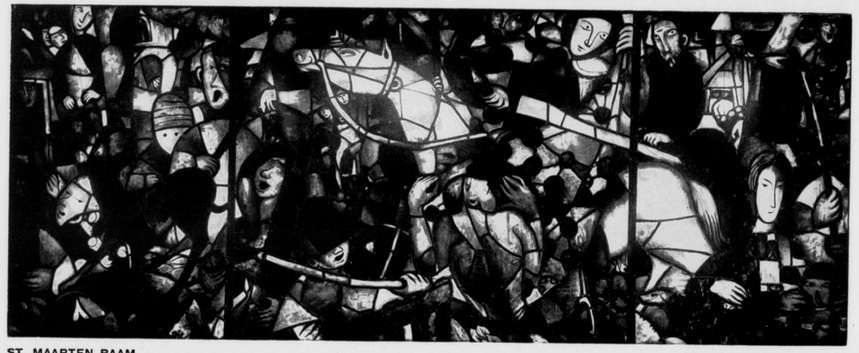

ST. MAARTEN RAAM

GRAND PRIX PARIJS 1925

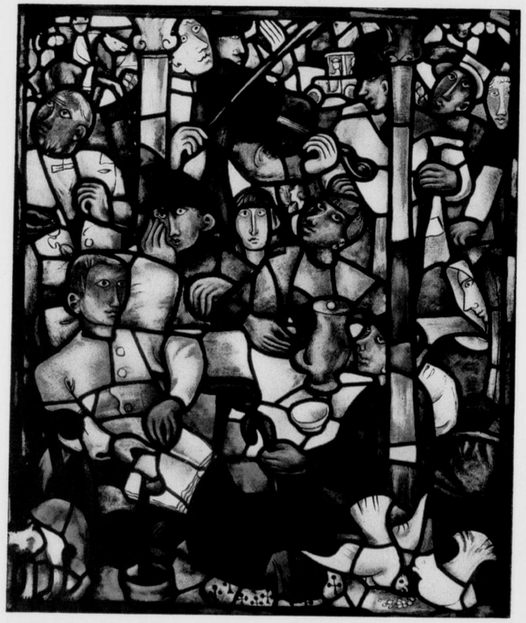

VOORSTUDIE VOOR RAAM IN CANISIUS ZIEKENHUIS NIJMEGEN 1926

VOORSTUDIE VOOR ALLEGORISCH RAAM. 1927

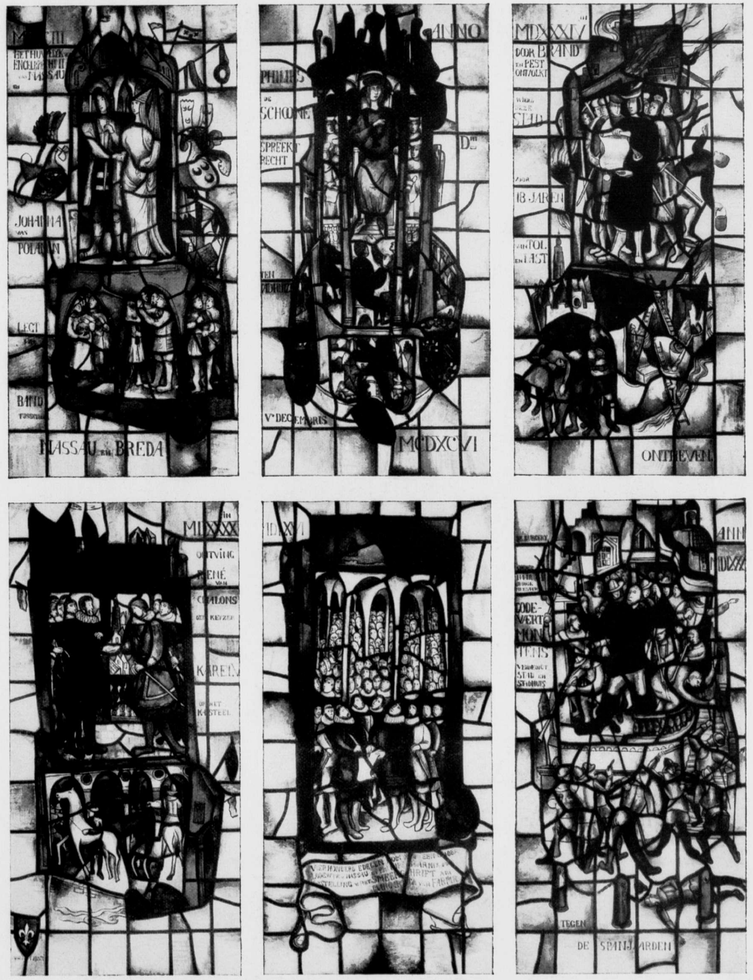

ZES HISTORISCHE RAMEN IN DE RAADZAAL VAN HET STADHUIS TE BREDA 1926

DETAIL VAN EEN RAAM IN HET NEDERLANDSCH JAARBEURSPAVILJOEN TE MILAAN 1927

„DE VISCHVANGST" UIT EEN SERIE EETKAMERRAMEN 1927

RAAM IN HET CANISIUS ZIEKENHUIS TE NIJMEGEN (DETAIL) 1927

ZES ALLEGORIEËN IN DE TRAPHAL VAN HET RAADHUIS TE BREDA 1927

„MUZIEK", SIERRAAM IN PRIVÉ WONING 1928

BOVENLICHTEN IN PRIVÉ HUIZEN 1928 EN 1930

EEN VAN DE ZES TRAPPENHUISRAMEN VAN PHILIPS KANTOORGEBOUW, EINDHOVEN. 1928

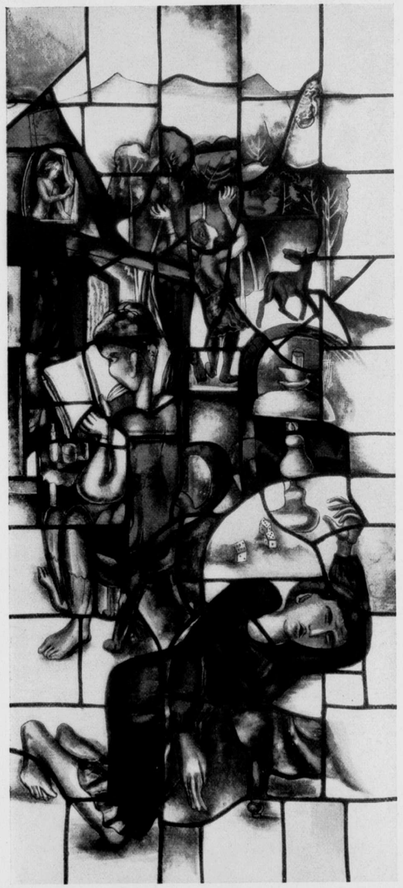

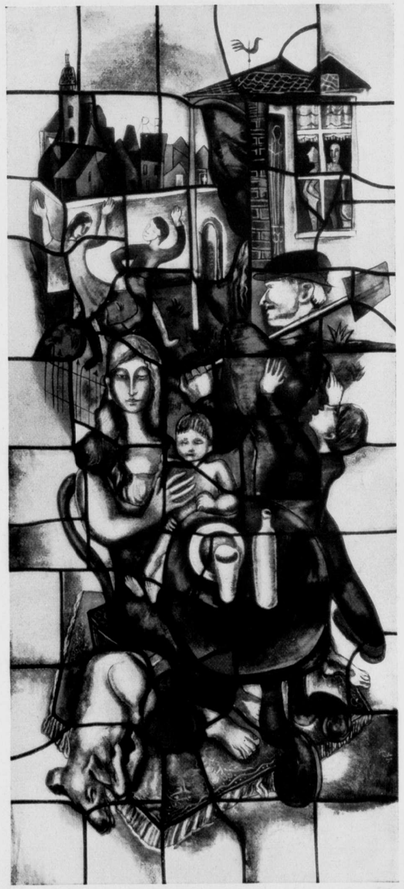

RAMEN IN PRIVÉ WONING TE UTRECHT

1929

„VERWACHTING", RAAM IN PRIVÉ HUIS 1930

RAAM IN PRIVÉ WONING 1930

TWEE RAMEN IN HET NIEUWE RAADHUIS TE HILVERSUM 1931

GROTIUSRAAM IN DE NIEUWE KERK TE DELFT 1931

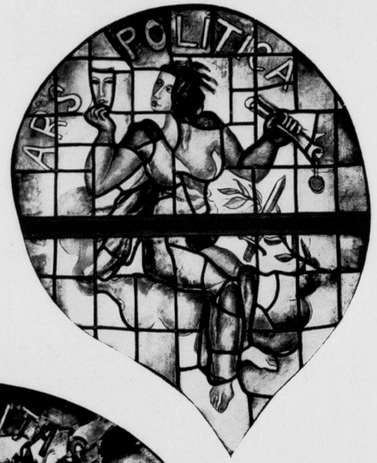

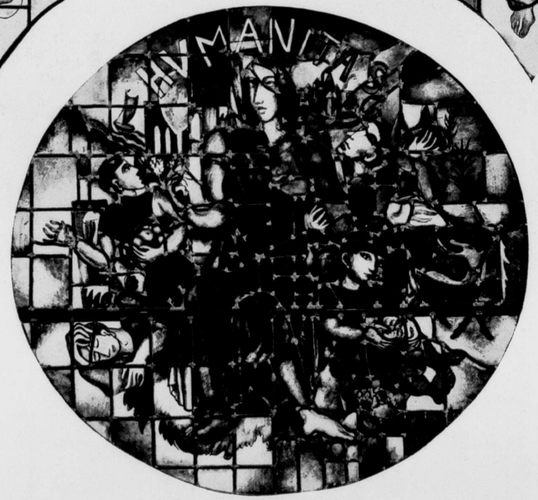

DETAILS VAN HET GROTIUSRAAM IN
DE NIEUWE KERK TE DELFT. 1931

Bibliotheek
VAN DE
Technische Hogeschool
D 1

WENDINGEN

P 165 E

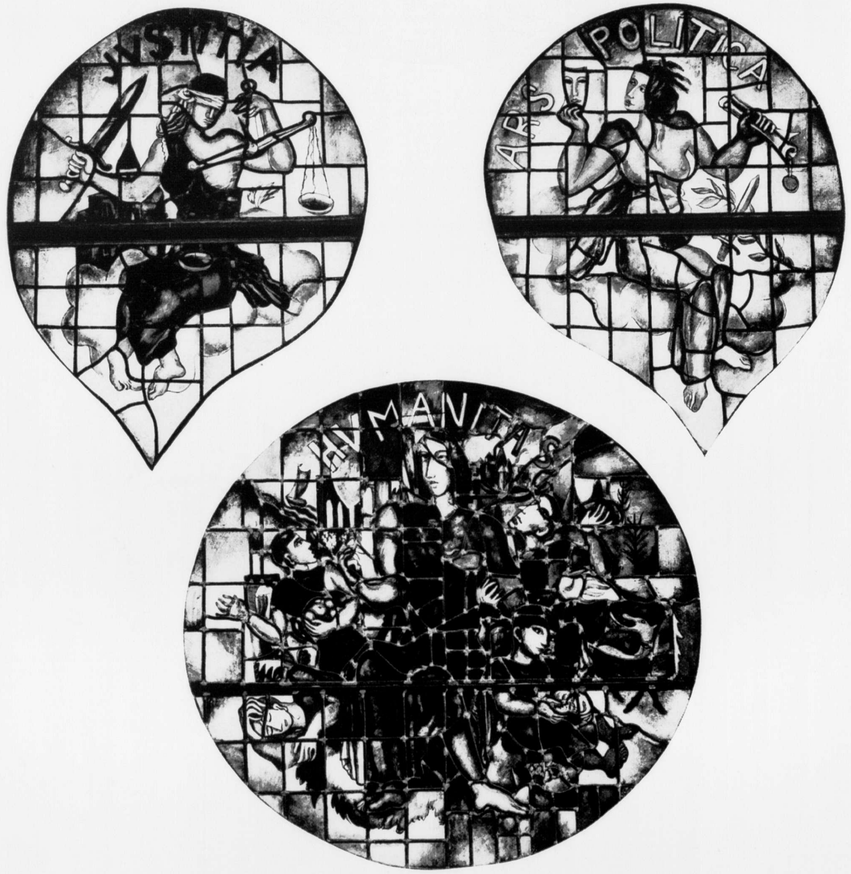

DETAILS VAN HET GROTIUSRAAM IN
DE NIEUWE KERK TE DELFT. 1931

Bibliotheek
van de
Technische Hogeschool

HOLLANDSCHE BETONMAATSCHAPPIJ

's-GRAVENHAGE
GROOT HERTOGINNELAAN 258
--- TELEFOON 33830 ---
TELEGR. ADRES: BETONIJZER

AFDEELING WEGEN

BITUMINEUZE WEGBEDEKKINGEN
OP FUNDEERING
VAN IEDER GEWENSCHT TYPE

N.V. BREEDVELD'S
FABRIEK BIJ ST. LAURENS
BETIMMERINGEN
VITRINES
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR. 109 TELEF. 34871

MET INGANG VAN 1 JUNI 1931 ZIJN DE PRIJZEN VAN

CELOTEX
INSULATING LUMBER

BEDUIDEND VERLAAGD

BOVENDIEN WORDT CELOTEX VOORTAAN ALS REGEL

EENZIJDIG GLAD
GELEVERD
VRAAGT MONSTER EN PRIJZEN

IMPORTEURS:
N.V. PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.
SARPHATIKADE 1, AMSTERDAM
STATIONSWEG 37 B, ROTTERDAM

Delftsche tegels

Een schoorsteenmantel, bekleed met de bekende kunstglazuurtegels van De Porceleyne Fles is een sieraad voor de huiskamer. Vraagt onzen catalogus

N.V. A.N. DE LINT
DELFT - DEN HAAG

WENDINGEN

MAANDBLAD · VOOR · BOUWEN · EN · SIEREN = VAN · ARCHITECTURA · ET · AMICITIA

REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM,
VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No 4

DIT IS NUMMER 4 VAN DE 12DE SERIE (1931) EN GEWIJD AAN LANDHUIZENARCHITECTUUR. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN EN HET OMSLAG IS ONTWORPEN DOOR IR. H. T. ZWIERS

WENDINGEN

ARCHITECT F. A. ESCHAUZIER B. N. A.

LANDHUIS TE WASSENAAR

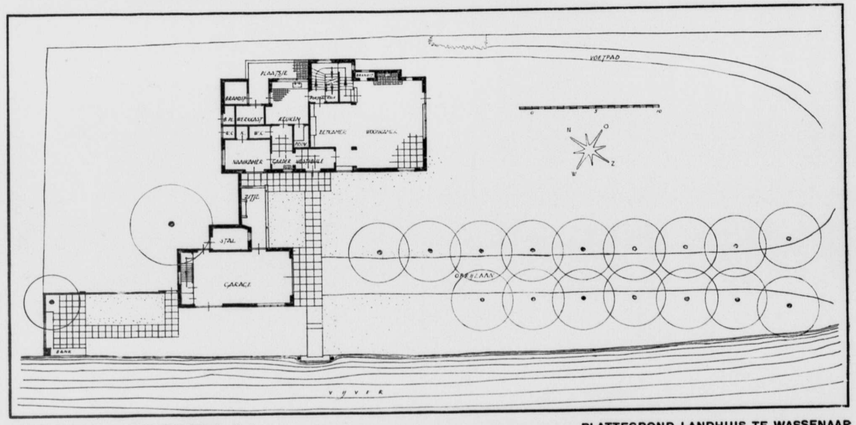

ARCHITECT F. A. ESCHAUZIER B. N. A.

PLATTEGROND LANDHUIS TE WASSENAAR

WENDINGEN

BIJ EENIGE LANDHUIZEN, DOOR IR. H. T. ZWIERS.

De in dit nummer bijeengebrachte kleine serie landhuizen moet worden beschouwd als een min of meer toevallige verzameling, die noch de pretentie van volledigheid heeft noch die van volledigheid-in-zijn-soort. Zij vormt slechts een zeer kleine en vrij willekeurige greep uit het groote aantal „landhuizen", vrijstaande, door één gezin bewoonde, ruimere huizen, die in ons land in de laatste jaren zijn verrezen.

Als min of meer willekeurig verzamelde groep vormen zij ook geen bepaalde eenheid, zij hebben geen uitgesproken tendens, zij sluiten zich niet ostentatief aan bij de heerschende moderne stroomingen. Eerder vertoonen zij teekenen van verwantschap met werken uit vroegere perioden; het landhuis heeft een traditie. Zelfs in onzen technisch-modernen tijd is het landhuis geen absoluut „nieuw" probleem en vraagt het geen volledig „nieuwe" oplossingen voor wezenlijk „nieuwe" behoeften.

Want het wonen, het gezinsleven, de essentieele eischen die aan het ruimere, vrije eengezinshuis gesteld mogen worden, zijn ondanks centrale verwarming, electrisch licht, warmwater e.d. niet wezenlijk veranderd. En de oudere buitenhuizen zijn, voor wie het betalen kan, niet minder bewoonbaar dan de nieuwere, indien zij van alle „moderne technische gemakken" worden voorzien, die zonder wezenlijk ingrijpende veranderingen kunnen worden aangebracht.

Neen, het landhuis is niet bij uitstek een probleem van dezen tijd; het is en blijft in onzen tijd een uitzondering, een precieus en bizonder gegeven, dat echter niet, als andere vraagstukken van bouwen en wonen, diep ingrijpt in het maatschappelijk leven en nauw verband houdt met de ontwikkeling daarvan.

Als nieuw gebouw-type bestaat het „moderne" landhuis niet; nieuw en als zoodanig modern zijn in de na-Renaissance-periode de fabriek, de montage-hal, de groote kantoorgebouwen, de silo's, de warenhuizen, de stations, nieuw zijn ten deele ook de groepeerings- en stapelingsproblemen van woon-eenheden tot stadswijken, rijenhuizen, huurkazernes, flatgebouwen, wolkenkrabbers e.d.

Tegenover al deze gebouw-typen zonder traditie, staan het kerkgebouw en enkele andere gebouwtypen w.o. het landhuis, en het is volkomen begrijpelijk, dat juist in deze gebouwtypen de neiging blijft bestaan, zich aan te sluiten bij een natuurlijk gegroeide traditie, waarvan in ons land de Bazel en Hanrath de voornaamste voorgangers waren.

Het „eigen" landhuis in den „eigen" tuin is nog steeds — en terecht — het „charmante anachronisme" bij uitnemendheid. Het zal de bouwkunst niet achteruithelpen indien men hier blijft vasthouden aan een sfeer van goede, overgeleverde traditie. Indien ergens het vooropgezette streven naar het andere, het nieuwe géén zin heeft, dan is het bij het landhuis, zoolang dit zich als type zal kunnen handhaven.

Want de vraagstukken van den tijd zijn niet of het landhuis „traditioneel" of „modern" zal zijn, of het niet in de nieuwe, moderne materialen moet worden opgetrokken enz. Deze vraagstukken liggen zelfs geheel buiten het gebied van den landhuisbouw; de vraag of het landhuis als gebouw-type zelfs nog wel toekomst heeft hangt nauw samen met maatschappelijke vraagstukken, waarvoor de aandacht zich elders concentreert. Daar is b.v. de vraag òf het eengezinshuis zich in het algemeen nog kàn handhaven, in verband met ontwikkeling van onze steden, de toename en de groeiende dichtheid van de bevolking, de concentratie in industrie-centra. Vraagstukken van verkeer, centralisatie en decentralisatie van wooncomplexen, natuurreservaten e.d., voor het individueele eigen-landhuis bestaan zij nauwelijks. Het heeft nog steeds zijn eigen sfeer van vertrouwelijke bewoonbaarheid; aan de toekomst moge eenige twijfel bestaan, aan het verleden en het eigen-landelijke karakter blijft het gebonden. Dat het desondanks niet „ouderwetsch" en vormelijk-traditioneel behoeft te zijn, is te beschouwen als een bewijs, dat deze eigen sfeer thans nog ten volle „levend" is.

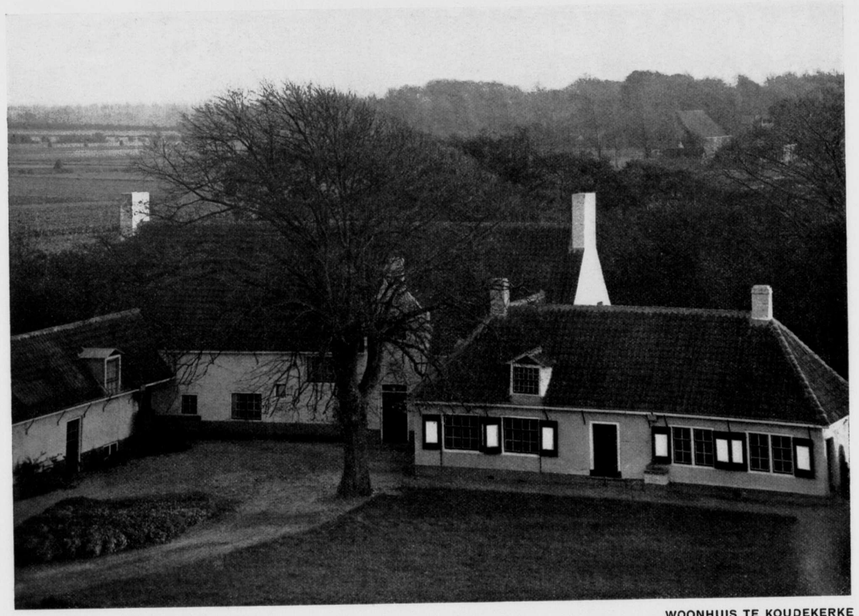

ARCHITECT F. A. ESCHAUZIER B. N. A.

WOONHUIS TE KOUDEKERKE

ARCHITECT F. A. ESCHAUZIER B. N. A.

WOONHUIS TE KOUDEKERKE

ARCHITECT F. A. ESCHAUZIER B. N. A.

WOONHUIS TE KOUDEKERKE

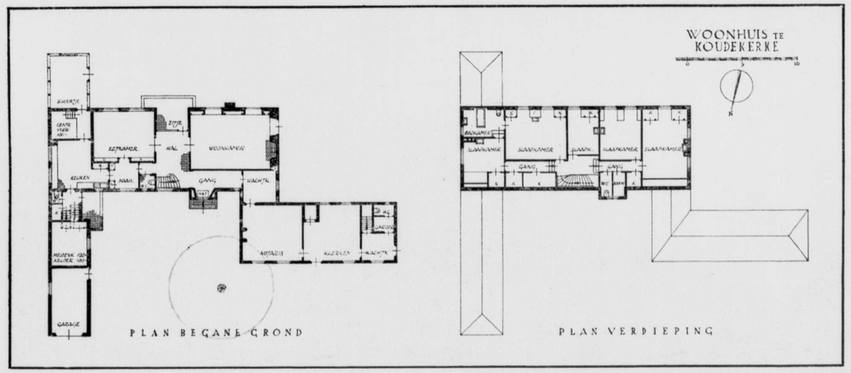

ARCHITECT F. A. ESCHAUZIER B. N. A.

BEGANE GROND EN VERDIEPING WOONHUIS KOUDEKERKE

ARCHITECT F. A. ESCHAUZIER B. N. A. WOONHUIZEN TE ROTTERDAM

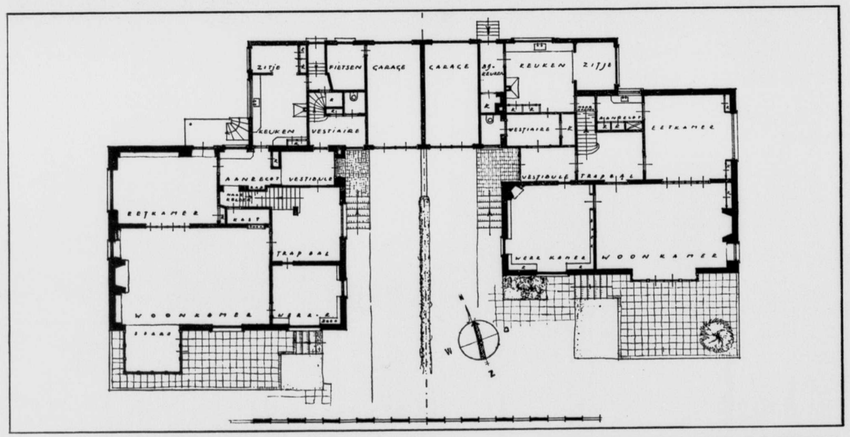

ARCHITECT F. A. ESCHAUZIER B. N. A. PLATTEGROND WOONHUIZEN TE ROTTERDAM

ARCHITECT ESCHAUZIER B. N. A. DETAIL WOONHUIZEN TE ROTTERDAM

ARCHITECT G. FEENSTRA B. N. A.

LANDHUIS TE ARNHEM

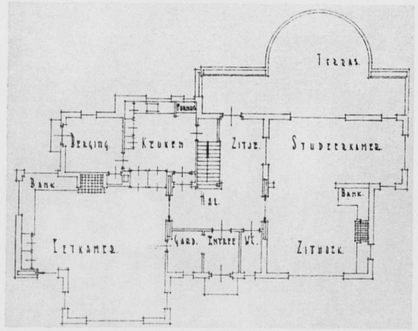

ARCHITECT G. FEENSTRA B. N. A.

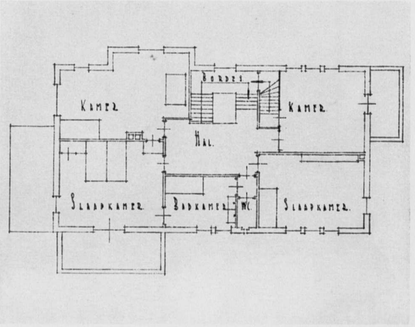

PLATTEGROND LANDHUIS TE ARNHEM

ARCHITECT WOUTER HAMDORF

LANDHUIS MET ATELIER TE MUYEVELT (NIEUW LOOSDRECHT)

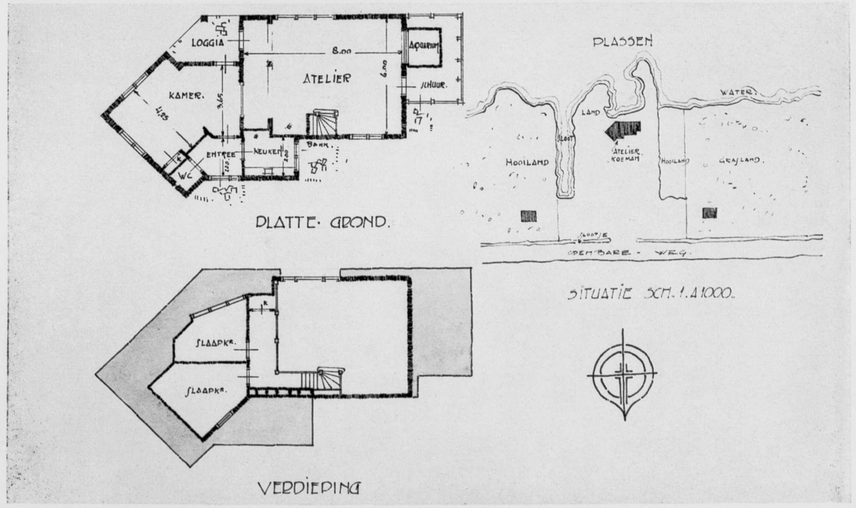

ARCHITECT WOUTER HAMDORF

PLATTEGROND EN SITUATIE VAN HET LANDHUIS MET ATELIER TE MUYEVELT

ARCHITECT WOUTER HAMDORF

LANDHUIS TE LAREN

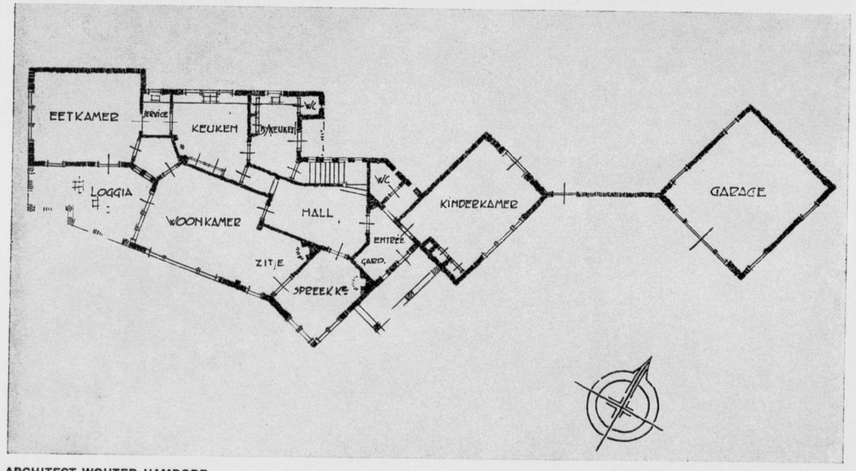

ARCHITECT WOUTER HAMDORF

PLATTEGROND LANDHUIS TE LAREN

ARCHITECT WOUTER HAMDORF

DETAIL LANDHUIS TE LAREN

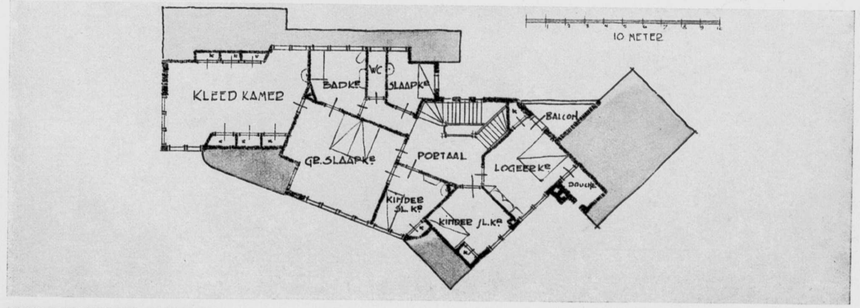

ARCHITECT WOUTER HAMDORF

VERDIEPING LANDHUIS TE LAREN

ARCHITECTEN A. P. SMITS EN v. d. LINDE B. N. A. ZOMERHUIS „DE WITTE HOEVE" TE AERDENHOUT

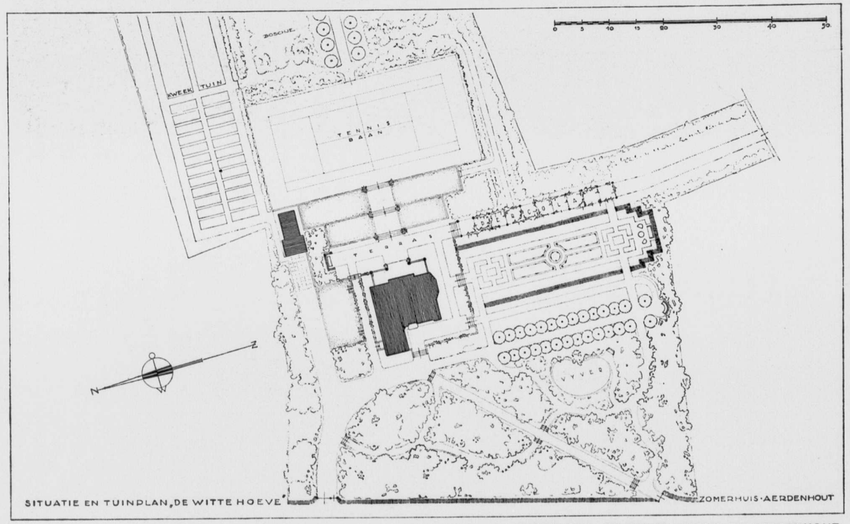

ARCHITECTEN A. P. SMITS EN v. d. LINDE B. N. A. ZOMERHUIS „DE WITTE HOEVE" TE AERDENHOUT

ARCHITECTEN A. P. SMITS EN v. d. LINDE B. N. A. ZOMERHUIS „DE WITTE HOEVE" TE AERDENHOUT

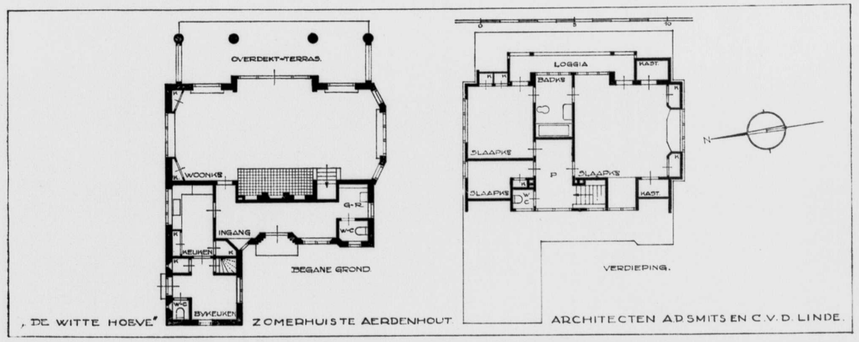

ARCHITECTEN A. P. SMITS v. d. LINDE B. N. A. PLATTEGROND EN VERDIEPING ZOMERHUIS AERDENHOUT

ARCHITECTEN A. P. SMITS EN v. D. LINDE B. N. A. WOONHUIS TE ROTTERDAM

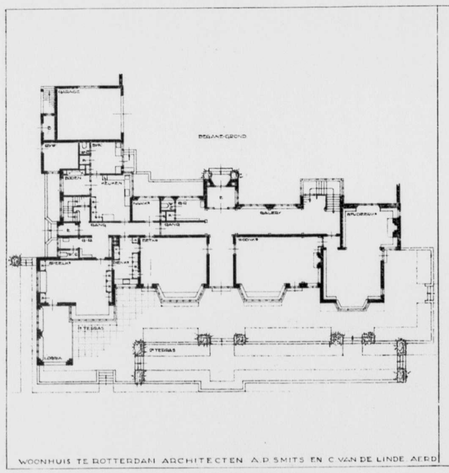

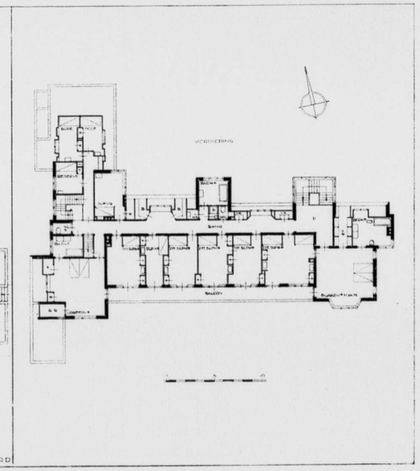

ARCHITECTEN A. P. SMITS EN v. D. LINDE B. N. A. PLATTEGROND EN VERDIEPING WOONHUIS TE ROTTERDAM

ARCHITECTEN A. P. SMITS EN v. D. LINDE B. N. A. WOONHUIS TE ROTTERDAM

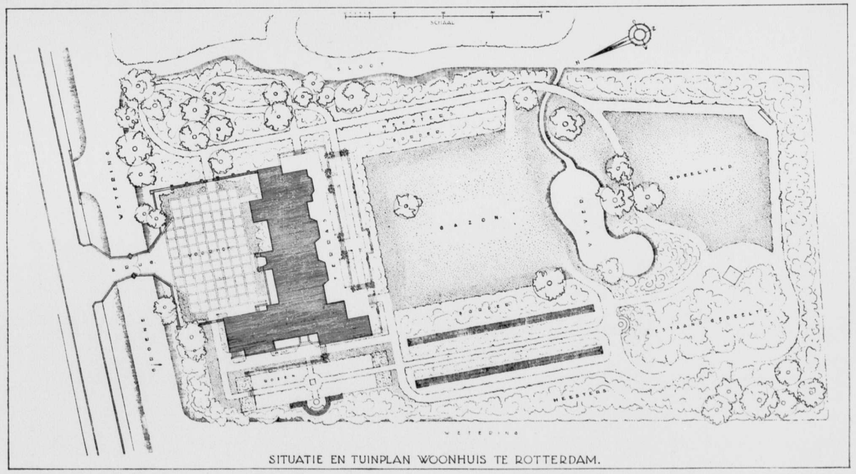

ARCHITECTEN A. P. SMITS EN v. D. LINDE B. N. A. SITUATIE EN TUINPLAN WOONHUIS TE ROTTERDAM

ARCHITECT DR. IR. J. H. PLANTENGA B. N. A.

LANDHUISJE TE WASSENAAR

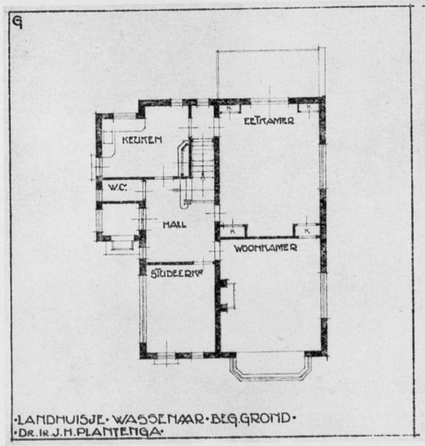

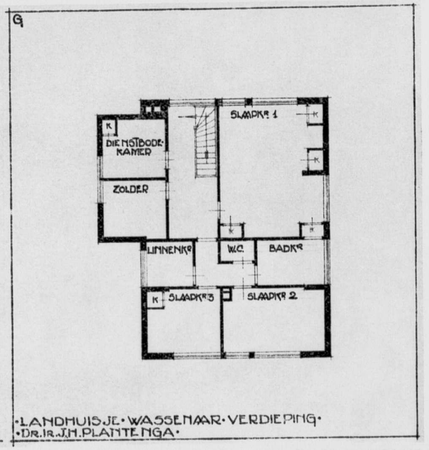

ARCHITECT DR. IR. J. H. PLANTENGA B. N. A.

PLATTEGROND EN VERDIEPING LANDHUISJE TE WASSENAAR

ARCHITECT DR. IR. J. H. PLANTENGA B. N. A.

LANDHUISJE TE WASSENAAR

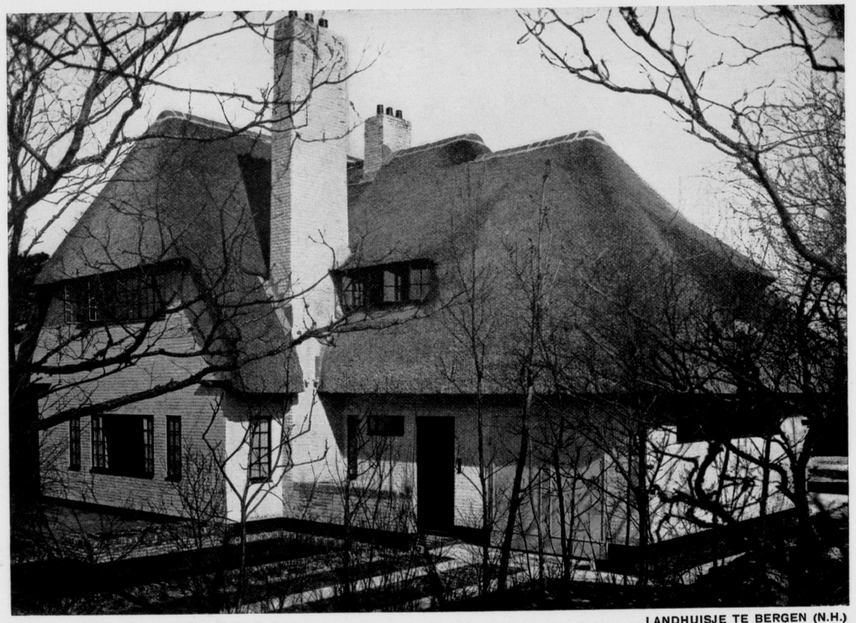

ARCHITECT DR. IR. J. H. PLANTENGA B. N. A.

LANDHUISJE TE BERGEN (N.H.)

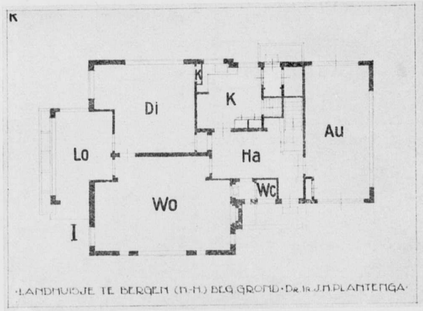

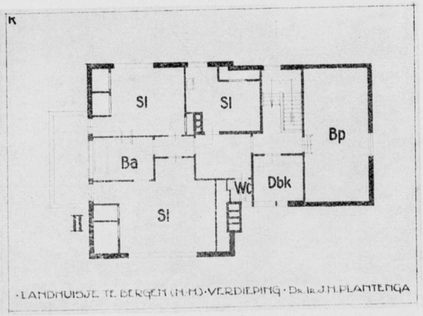

ARCHITECT DR. IR. J. H. PLANTENGA

LANDHUISJE TE BERGEN (N.H.)

BIBLIOTHEEK VAN DE Technische Hogeschool DELFT

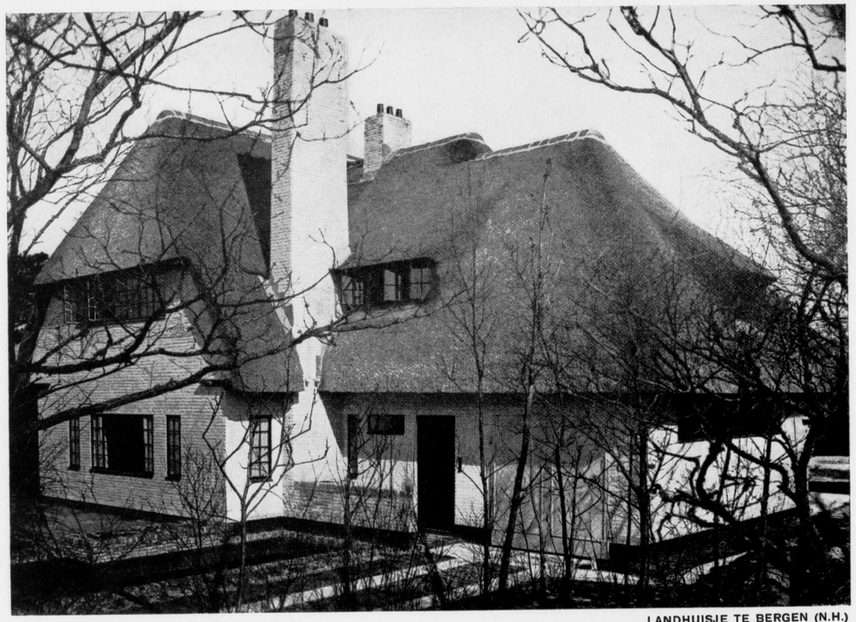

ARCHITECT DR. IR. J. H. PLANTENGA B. N. A.

LANDHUISJE TE BERGEN (N.H.)

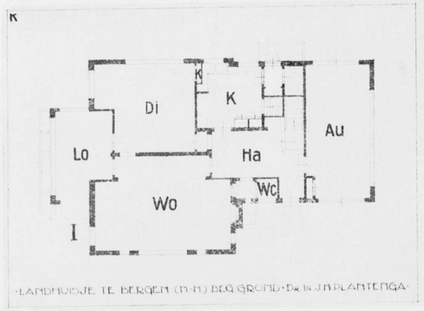

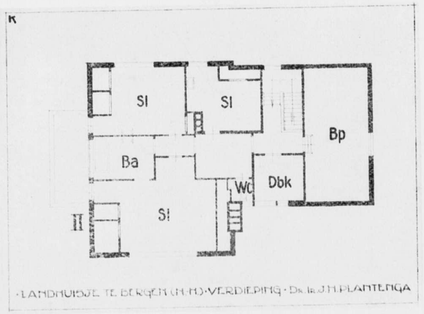

ARCHITECT DR. IR. J. H. PLANTENGA

LANDHUISJE TE BERGEN (N.H.)

BIBLIOTHEEK TAK DE Technische Hogeschool DELFT

"CASTELL"
A.W. FABER

N.V. BREEDVELD'S
FABRIEK „BIJ ST: LAURENS"
BETIMMERINGEN
VITRINES
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR: 109 TELEF: 34871

CELOTEX
INSULATING LUMBER
BESCHERMT ALLE GEBOUWEN TEGEN LAWAAI HITTE KOUDE VOCHT
ONZE TECHNISCHE VOORLICHTINGSDIENST STAAT GRATIS TOT UWE BESCHIKKING
N.V. PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.
AMSTERDAM — SARPHATIKADE 1 — TELEFOON 36824-34824
ROTTERDAM — STATIONSWEG 37b — TELEFOON 11690

GEBRAND-SCHILDERD GLAS
werkt door zijn harmonisch spel van lijn en kleur actief mede aan de verfraaiing van het interieur. Aan 'n kunstzinnige uitvoering wijden wij al onze aandacht.

N.V. ANDELIN & DELFT

DRUKKERIJ IPENBUUR & VAN SELDAM
WAAR DIT TIJDSCHRIFT WORDT GEDRUKT, LEVERT SPOEDIG EN BILLIJK AL UW BENOODIGDE DRUKWERKEN, DESGEWENSCHT MET BIJLEVERING VAN CLICHÉ'S
NIEUWE LOOIJERSSTRAAT 47, AMSTERDAM

WENDINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM, VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No. 5 EN 6

DIT IS NUMMER 5 EN 6 VAN DE 12DE SERIE (1931) EN GEWIJD AAN BEELDHOUWWERK VAN HILDO KROP. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN DOOR A. M. HAMMACHER. HET OMSLAG IS GEDRUKT NAAR ONTWERP VAN HILDO KROP

STUDIE VOOR PORTRETGROEP. TERRA COTTA

90 × 60 × 75 cM.

OVERDENKINGEN

AAN HILDO KROP VAN A. M. HAMMACHER

Vaak, op mijn tochten door Uw Stad, die als geen andere in ons land het fel bewegen van de werkelijkheid van het leven en de vlamkracht der droomen binnen de spanningen van haar wanden draagt, kwamen uw werken in het verschiet van mijn zien en voelen en denken. Zoo kruisen vaak de vormen van uw werken, ongewild en dikwijls onverwacht, de stoeten der millioenen, de onvoltooide gangen tusschen geboorte, leven en dood, van die het leven stedelijk leven: hijgend, snakkend of slepend vermoeid, slenterend van verveling, bedaard en evenwichtig of traag en aldoor trager van stap, gelijk de verliefden weten. Ik weet niet hoe die ontmoetingen tusschen uw werken en het verstand, het hart en den geest van naamloozen zonder tal, zich hebben ontwikkeld, bewust of ongeweten; of zij geprikkeld, geërgerd of verwarmd verder zijn gegaan. Van mezelf alleen weet ik, dat bij het reppen van 't een naar 't ander doel de omtrekken van een beeld aan brug of huis, in het hemelsche zinken van den dag een zware volheid brachten, die van de aarde warm en ruig en donker was. Daar was dan een oogenblik, dat een steenen menschbeeld in de steenen stad, die veel van wat van de aarde komt en de aarde onder steenen doemt tot onvruchtbaarheid, opriep de ruimtelijke vruchtbaarheid van het leven. Die altijd een bevrijding is en waarin weer vrij komen de gesublimeerde krachten van het leven, dat een mengsel van goed en kwaad, van schoon en leelijk, van echt en onecht, van drek en duivel en witgeurende hemelpracht is

Maar alleen uit de stemmingen over het werk komt niet de ware erkenning voort. Stemmingen zijn onze te luimige, te wispelturige gidsen. Wij kunnen ze, als doorgangen, niet missen; wij zijn er allen mee behept, maar als wij niet telkens uit de grillen van het meesleepend en onberekenbaar wreed bewegen der stemmingen treden in de hoogere wiskunde van den geest, als wij het eigenzuchtig koopmanschap onzer kleinste gevoelens niet offeren kunnen aan grooter compositorische driften, dan zullen wij nooit in bouwenden scheppenden geest het scheppings-verband met de wereld herkennen en verstaan. Uw werken zijn mij pas nader gekomen toen ik ze zag als functies, als ruimte-organen, niet als versieringen van de stad. De stad, die in alle tijden een samengesteldheid is geweest van brekende en bouwende menschen, een samentreffen van de uiteenloopendste hartstochten en droomen; tegen het natuurlijke landschap in een landschap vormend van den menschelijken geest en anti-geest, eindeloos bouwend en brekend.

Gij waart niet de eerste beeldhouwer van een stad. Maar die U, althans in onze steden voorgingen, hebben slechts de historische verplichtingen gediend van een zich herinnerend volk. Zij hebben aan onze pleinen en wegen de monumenten geschonken, die pasten bij die verplichte herinneringen, die wij overeengekomen zijn cultureel van waarde te noemen. Zij laten ons zien hoeveel moeizaam fronsen van voorhoofden, hoeveel zwaar te tillen gevoelens en gedachten langzaam in beweging zijn gezet, om te bedenken hoe Rembrandt, Michiel de Ruyter, Graaf Jan van Nassau er uit hebben gezien. Nog zijn er nazaten die voortgaan op deze stoffigste aller wegen. De heldenvereering in brons door middelmatige lieden blijkt voorloopig ongeneeselijk.

Toen gij de beeldhouwer werd van een stad, hebt gij ingezien, dat dit het eenigste monument was, dat het leven van nu als collectiviteit te geven heeft. Het heeft geen tempels te vergeven aan zijn kunstenaars. Het bouwt geen kathedralen, die in den bouwenden dienst de scheppenden, in de algebra van een hoogere ordening van krachten, tot veelstralige eenheid te zamen voeren kan. Maar ook in de stad van nu, met zijn chaotisch tumult van krachten, leeft door alles heen, de eeuwige drang in den menschelijken geest naar constructie, die z'n onzichtbaar verband met grootscher wereldgeheelen beteekent.

Gij hebt als stedelijk beeldhouwer uw taak als functie van de bouwende driften gezien en u daarmee aan het hart van de Ruimte gegeven. Aan de bloedsomloop, niet aan het zenuwstelsel der ruimtevormen.

Als ik in gedachten bij het doorbladeren van de reeks der afbeeldingen uw verspreide werken inderdaad verspreid blijf zien, op de plaatsen, aan de gevels of bruggen, dan treft mij in deze verspreiding, zoowel in de beelden die ik als uw zwakste en die ik als uw sterkste kan zien, het creatieve in de bouwende beginselkracht van uw werk, dat tot een gemeenschap spreekt. Gij zijt, door dien rijken voedingsgrond waaruit uw bron aldoor is opgeweld, gespaard gebleven voor de kunstmatige verwarming en bevruchting van de plaatselijke, al te locale en persoonlijke verleidingen, die een stad in een klein land altijd biedt, als zij een mensch een vastgelegde functie in een zeer gereguleerd leven heeft gegeven. Gij hebt al die zijwegen der persoonlijke vereeringen in uw moeilijk werk zijwegen gelaten en voor het eerst in ons land een beeldhouwkunst van openbaren dienst haar ware openbaar en algemeen karakter creatief gegeven. Uw openbare werk is uit het heden gaan leven, overvloedig vloeiend, uit de werkelijkheid van den werkenden, strijdenden, den liefhebbenden mensch.

Gij, die uit de bouwende driften leeft, hebt u geen oogenblik verloren in de portretten van bouwmeesters en al die nooit uitgebrande mogelijkheden van een maatschappij, die, individueel opgebouwd, altijd weer haar toppen uitsluitend in het genie van het individu heeft gezien. Gij hebt krachtens de aanleg van uw creatieve driften, niet krachtens de dogma's van een partij, op openhartige wijze de levensbasementen, niet de kapiteelen van de levenszuilen van het gebouw des levens gebeeldhouwd. De basementen, die het dichtst en het hechtst aan de

ZUILVERSIERING. HARDSTEEN. PATHOLOGISCH LABORATORIUM WILHELMINA-GASTHUIS, AMSTERDAM 2 M.

HEKPIJLERBEKRONING. HARDSTEEN. PATHOLOGISCH LABORATORIUM WILHELMINA-GASTHUIS, AMSTERDAM 90 cM.

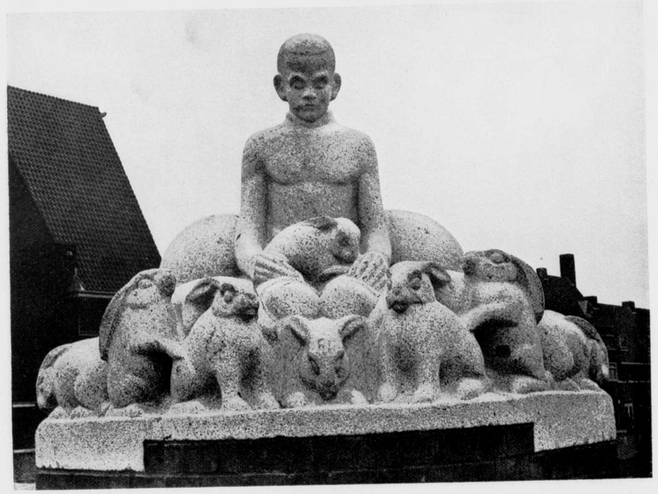

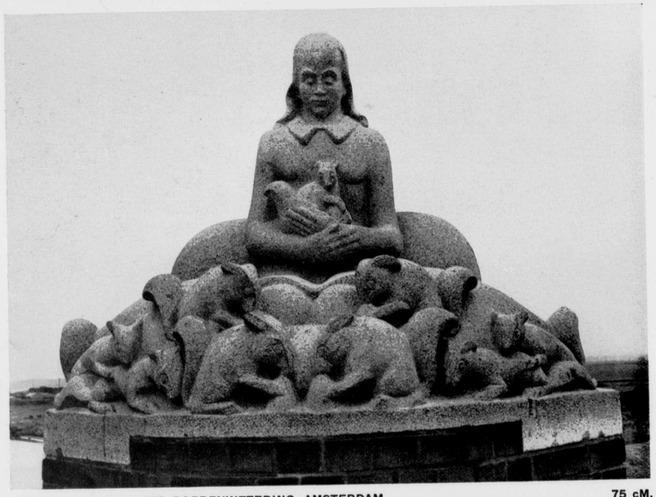

BRUGPYLOON. GRANIET. BOERENWETERING, AMSTERDAM 75 cM.

BRUGPYLOON. GRANIET. BOERENWETERING, AMSTERDAM

BRUGPYLOON-BEKRONING. GRANIET. BOERENWETERING, AMSTERDAM 2.85 M.

BRUGPYLOON-BEKRONING. GRANIET. BOERENWETERING, AMSTERDAM 2.85 M.

HOEKPIJLER. TUFSTEEN. PATHOLOGISCH LABORATORIUM, AMSTERDAM HOOGTE 1.80 M.

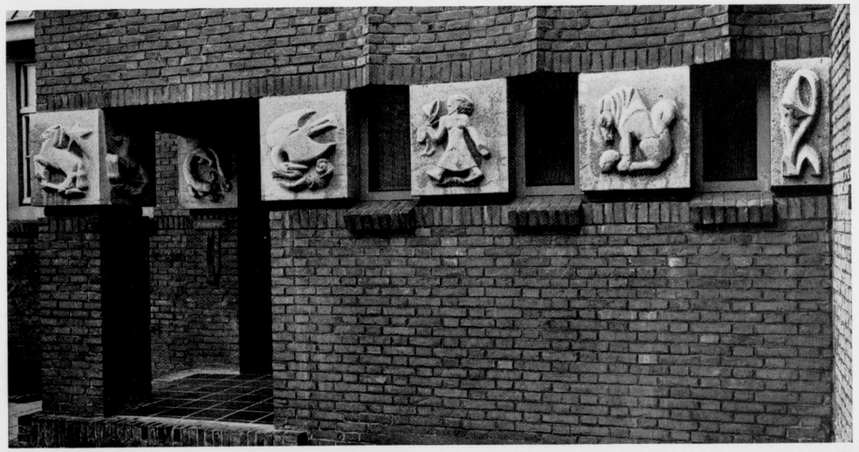

GEVELSTEENEN. POUILLENAY. APPOLLOLAAN 1, AMSTERDAM ± 50 × 60 cM.

BEELDHOUWER. BRONS ± 35 cM.

ZINGENDE MAN, BRONS ± 35 cM.

ZITTEND PAAR. MUSCHELKALKSTEEN 60 cM.

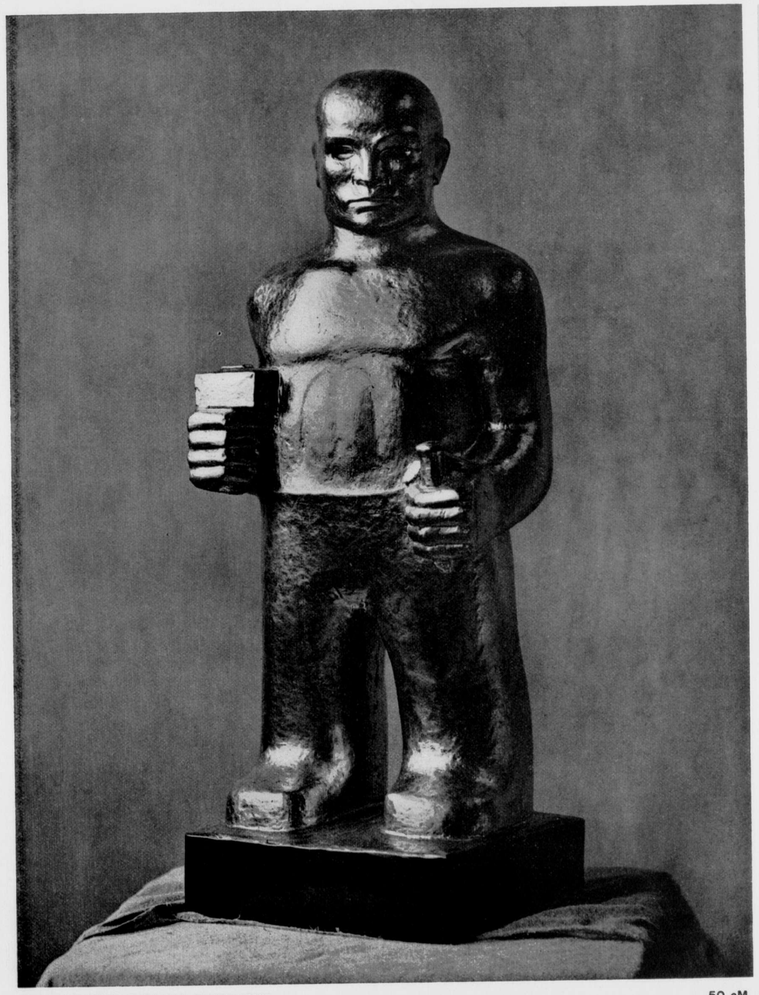

BEELDHOUWER. VERGULD EIKENHOUT 50 cM.

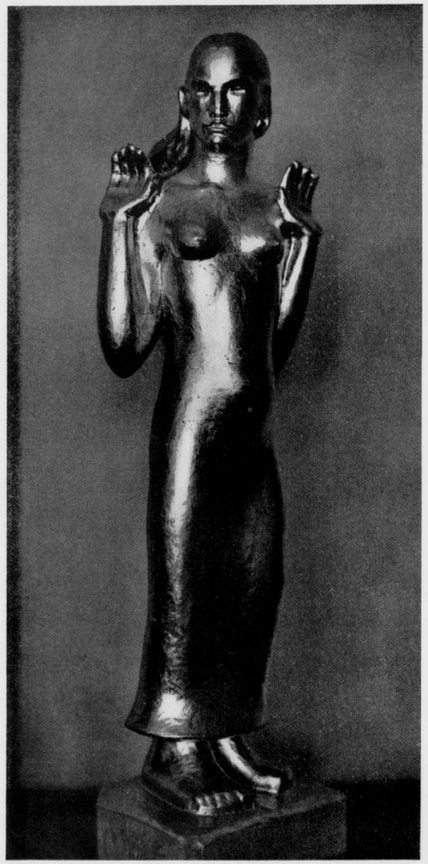

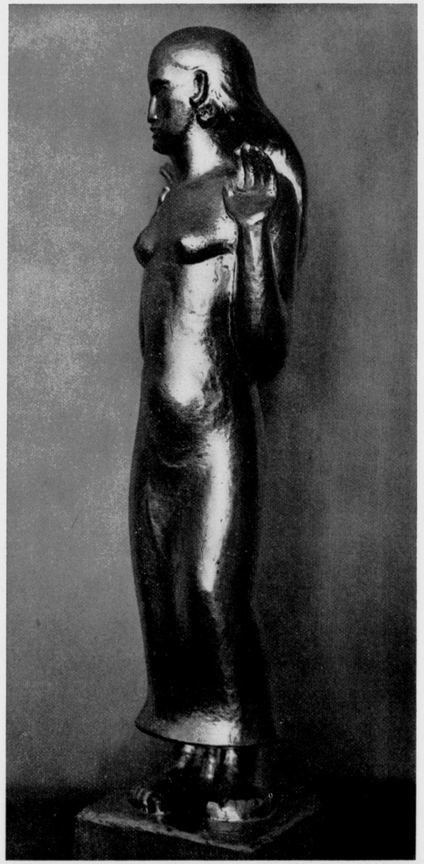

VROUW. VERGULD NOTENHOUT 50 cM.

aarde verbonden blijven; dragend de grootste lasten en nooit reikend tot de ijle hoogten, waar de terminologie der geestelijke verstandhouding de stoïsche mogelijkheden weerspiegelt.
Gij hebt in het plan van een stad voor het eerst volle levensruimte gegeven aan de werkende namelooze krachten. Ook daarin had gij voorgangers, maar niet op deze wijze. De middeleeuwsche beeldhouwers aan de kathedralen hebben de arbeid nog gezien nauw verweven met de cosmische natuur van het leven. Zij hebben de arbeid opgenomen in de kalenderbeelden; de beelden van den gang der seizoenen op aarde en in den sterrehemel; de arbeid altijd verbonden met de astrologische teekens van den dierenriem. In het grootsche geheel van een geloof was dit een onderdeel; aarde en hemel waren er in verbonden. De humanistische beeldhouwkunst heeft later

NAAKT. GEPOLIJST TRAVERTIN 1.40 M.

de schrijvers, de geleerden, de staatsbestuurders, de uitvinders, de mannen van wetenschap, het mysterie van het menschelijk brein geëerd. De arbeidsbeelden der naamlooze werkers verdwenen bij het indrukwekkend schouwspel dier geestelijke ontvouwingen. Toen Meunier in de vorige eeuw weer de mannen van de zware lichamelijke inspanningen in zijn beelden gaf, was er een tragisch, psychologisch accent gekomen en een mistroostige vreugdelooze eenzaamheid in de plaats van de cosmische harmonie in het arbeidsbeeld. De doem van de arbeid; de slavernij; het verloren cosmisch instinct; naakt, bar en vreugdeloos, zonder uitzicht.
Uw werk is op een ander plan geboren. Het is vrij van het meewaren, vrij van het beklag over tragische lotsbeschikking. Het is niet minder bar en onversierd en naakt. Het is vrij van valsche goden en valsch pathos.

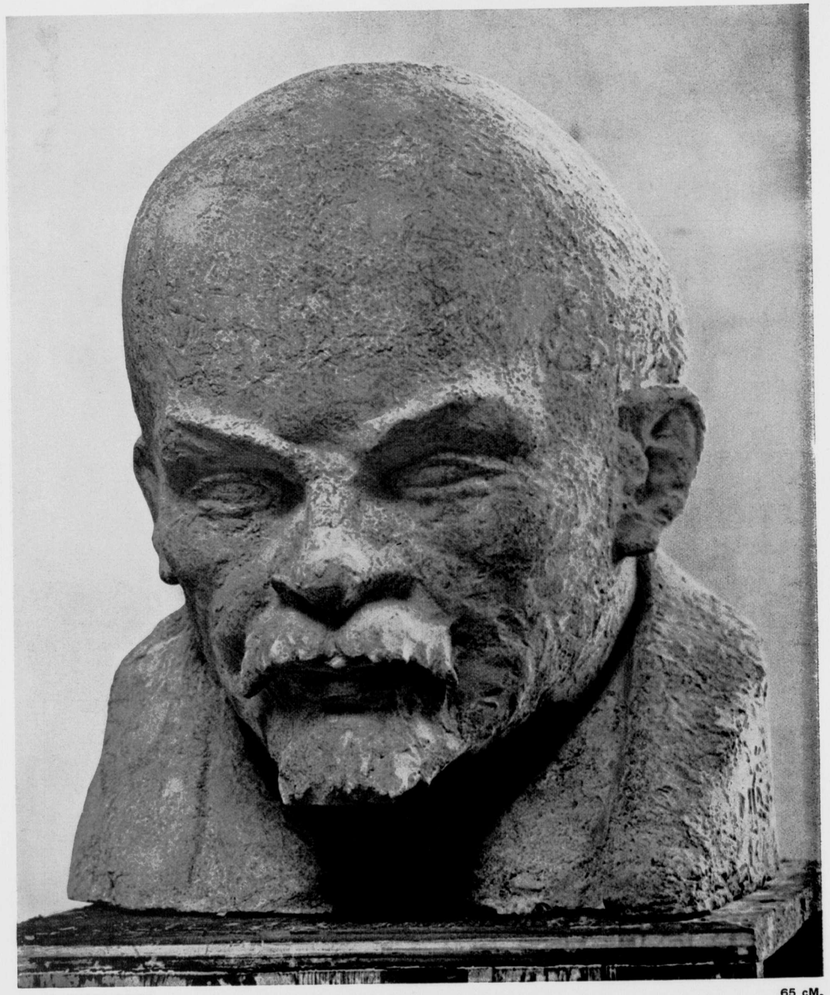

LENIN. TERRA COTTA

65 cM.

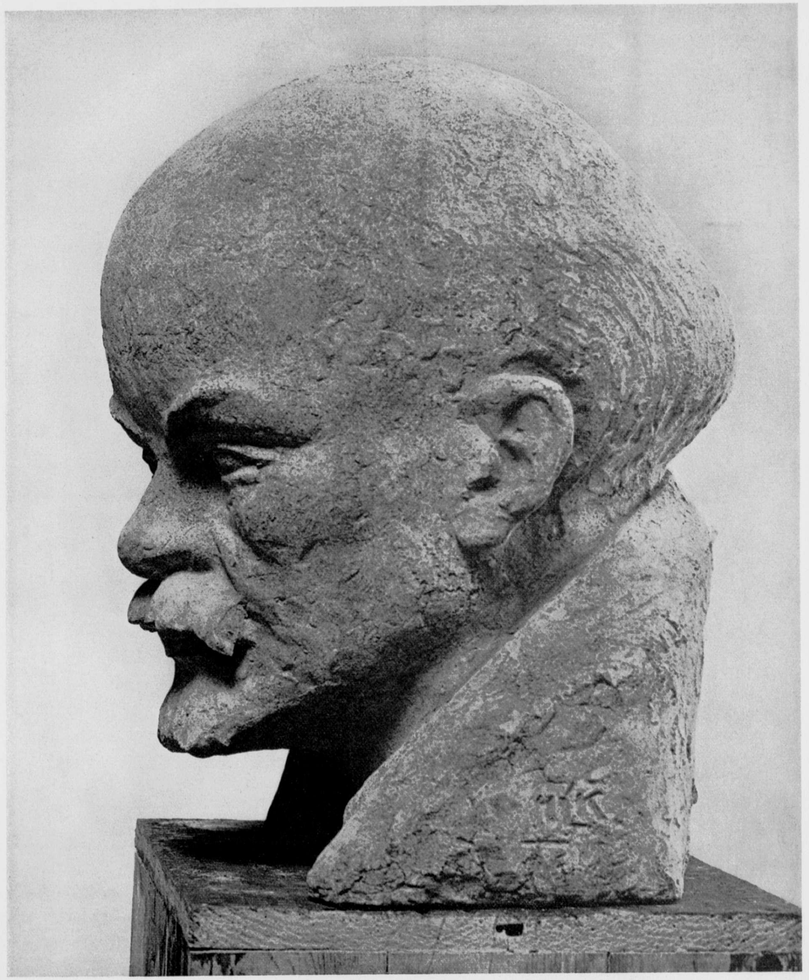

LENIN. TERRA COTTA

65 cM.

PORTRET HELEN K. TERRA COTTA NATUURLIJKE GROOTTE

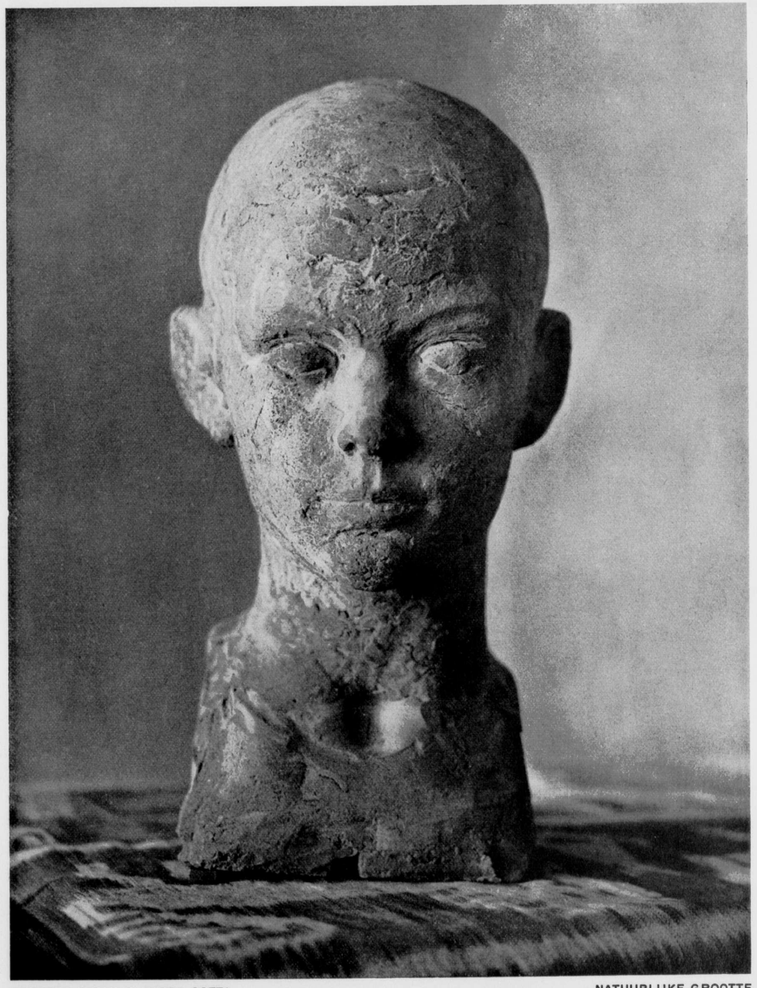

PORTRET JOHAN K. TERRA COTTA. NATUURLIJKE GROOTTE

PORTRET MEVR. K. TERRA COTTA

NATUURLIJKE GROOTTE

PORTRET KAREL B. BRONS.

NATUURLIJKE GROOTTE

ZITTEND PAAR. TERRA COTTA

HOOGTE ± 30 cM.

Het draagt een eenvoudig en warm geloof uit, aan de liefdekracht in het lichaam en aan de dragende kracht der lichamen; krachten ten slotte die werelden kunnen dragen en baren. Het is een vol ontbloeiend vormen van de eenvoudigste lijfelijkste menschelijkheid en haar indrukwekkende grootheid.
Daarvoor zijt gij uitgegaan van het midden van uw eigen leven. Tusschen al uw openbare werk in, zie ik uw eigen levensmidden. Niet de sociale leerstelligheden van onzen tijd brengt gij in beeld, maar uw openbare vereeringen van de grootheid der simpele zich aan elkaar toevertrouwende lijfelijke levens, vloeien voort uit het eigenste levensverband. Geheel de reeks van uw werken, de vrije uit eigen opdracht en ingeving ontsproten en de gebondene van buiten af veroorzaakt, is één geheel van kringen om het middenpunt van uw eigenste innigheid.
Zoo werden uw kringen gevormd.
De enkele mensch met zijn gave stilte en zijn luisterende ontvankelijkheid; de gedrongen en gespannen werker die door het werktuig uit zijn stilte in de beweging en spanning der werkzaamheid wordt gevoerd; het weerbare gezin, vrij, stout en eendrachtig; de vertrouwdheid der lijven en de hoogere verstandhouding in het vervulde zwijgen; het steunen en beschermen, over en weer; de warmte der aanrakingen en de vrede en vergetelheid van slaap en droomend uitzicht. De eenheid der instincten van dieren en kinderen en de beschermingen die uit die eenheid voortvloeien. En eindelijk, uw eigen vereeringsdaad, in de verbeelding van het gelaat van Lenin, die een vizioen van een menschengemeenschap moet hebben gehad en voor het grootsche onzichtbare gebouw van zijn droomen de koele mechanica van de berekeningen der basementen heeft verwezenlijkt. In hem dus schiep gij uw eigen werk een kapiteel.
Ook als deze wijduit kringende overvloed, uw openhartige, bloeiende gulheid wel eens te licht van aanslag lijkt, ontwapent mij steeds de bouwende gezindheid doorstroomd van de warmte van het hart. Gij zijt niet geworden tot een versierder noch tot een uitzonderlijk virtuoos. Uw vaardigheid blijft een functie van de ambachtelijke gegevens en in uw vrije werk toont gij het nobele evenwicht tusschen openbare gebondenheid en de innigheid van het hart te hebben gevonden. Uw vrije werk is niet een vlucht uit de tucht der architectonische banden naar de binnenkameren van het gevoel, maar de verstilde voortzetting van wat uw kern is. Geen schooner getuigenis dan dit, voor de waarheid van uw bouwende driften in het begin van nieuwe tijden.
Zoo — Hildo Krop — heb ik de stemmen van uw beeldhouwersleven verstaan.

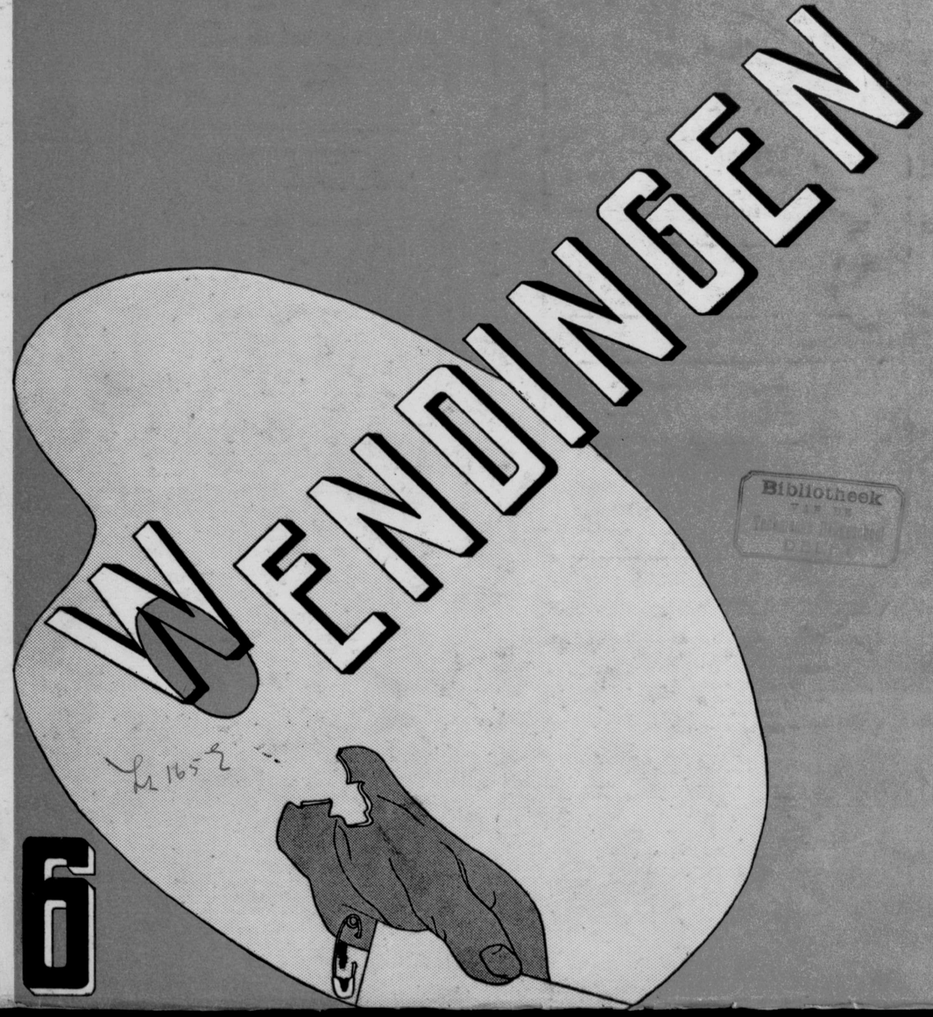

Bibliotheek

ZITTEND PAAR. TERRA COTTA HOOGTE ± 30 cM.

Het draagt een eenvoudig en warm geloof uit, aan de liefdekracht in het lichaam en aan de dragende kracht der lichamen; krachten ten slotte die werelden kunnen dragen en baren. Het is een vol ontbloeiend vormen van de eenvoudigste lijfelijkste menschelijkheid en haar indrukwekkende grootheid.
Daarvoor zijt gij uitgegaan van het midden van uw eigen leven. Tusschen al uw openbare werk in, zie ik uw eigen levensmidden. Niet de sociale leerstelligheden van onzen tijd brengt gij in beeld, maar uw openbare vereeringen van de grootheid der simpele zich aan elkaar toevertrouwende lijfelijke levens, vloeien voort uit het eigenste levensverband. Geheel de reeks van uw werken, de vrije uit eigen opdracht en ingeving ontsproten en de gebondene van buiten af veroorzaakt, is één geheel van kringen om het middenpunt van uw eigenste innigheid.
Zoo werden uw kringen gevormd.
De enkele mensch met zijn gave stilte en zijn luisterende ontvankelijkheid; de gedrongen en gespannen werker die door het werktuig uit zijn stilte in de beweging en spanning der werkzaamheid wordt gevoerd; het weerbare gezin, vrij, stout en eendrachtig; de vertrouwdheid der lijven en de hoogere verstandhouding in het vervulde zwijgen; het steunen en beschermen, over en weer; de warmte der aanrakingen en de vrede en vergetelheid van slaap en droomend uitzicht. De eenheid der instincten van dieren en kinderen en de beschermingen die uit die eenheid voortvloeien. En eindelijk, uw eigen vereeringsdaad, in de verbeelding van het gelaat van Lenin, die een vizioen van een menschengemeenschap moet hebben gehad en voor het grootsche onzichtbare gebouw van zijn droomen de koele mechanica van de berekeningen der basementen heeft verwezenlijkt. In hem dus schiep gij uw eigen werk een kapiteel.
Ook als deze wijduit kringende overvloed, uw openhartige, bloeiende gulheid wel eens te licht van aanslag lijkt, ontwapent mij steeds de bouwende gezindheid doorstroomd van de warmte van het hart. Gij zijt niet geworden tot een versierder noch tot een uitzonderlijk virtuoos. Uw vaardigheid blijft een functie van de ambachtelijke gegevens en in uw vrije werk toont gij het nobele evenwicht tusschen openbare gebondenheid en de innigheid van het hart te hebben gevonden. Uw vrije werk is niet een vlucht uit de tucht der architectonische banden naar de binnenkameren van het gevoel, maar de verstilde voortzetting van wat uw kern is. Geen schooner getuigenis dan dit, voor de waarheid van uw bouwende driften in het begin van nieuwe tijden.
Zoo — Hildo Krop — heb ik de stemmen van uw beeldhouwersleven verstaan.

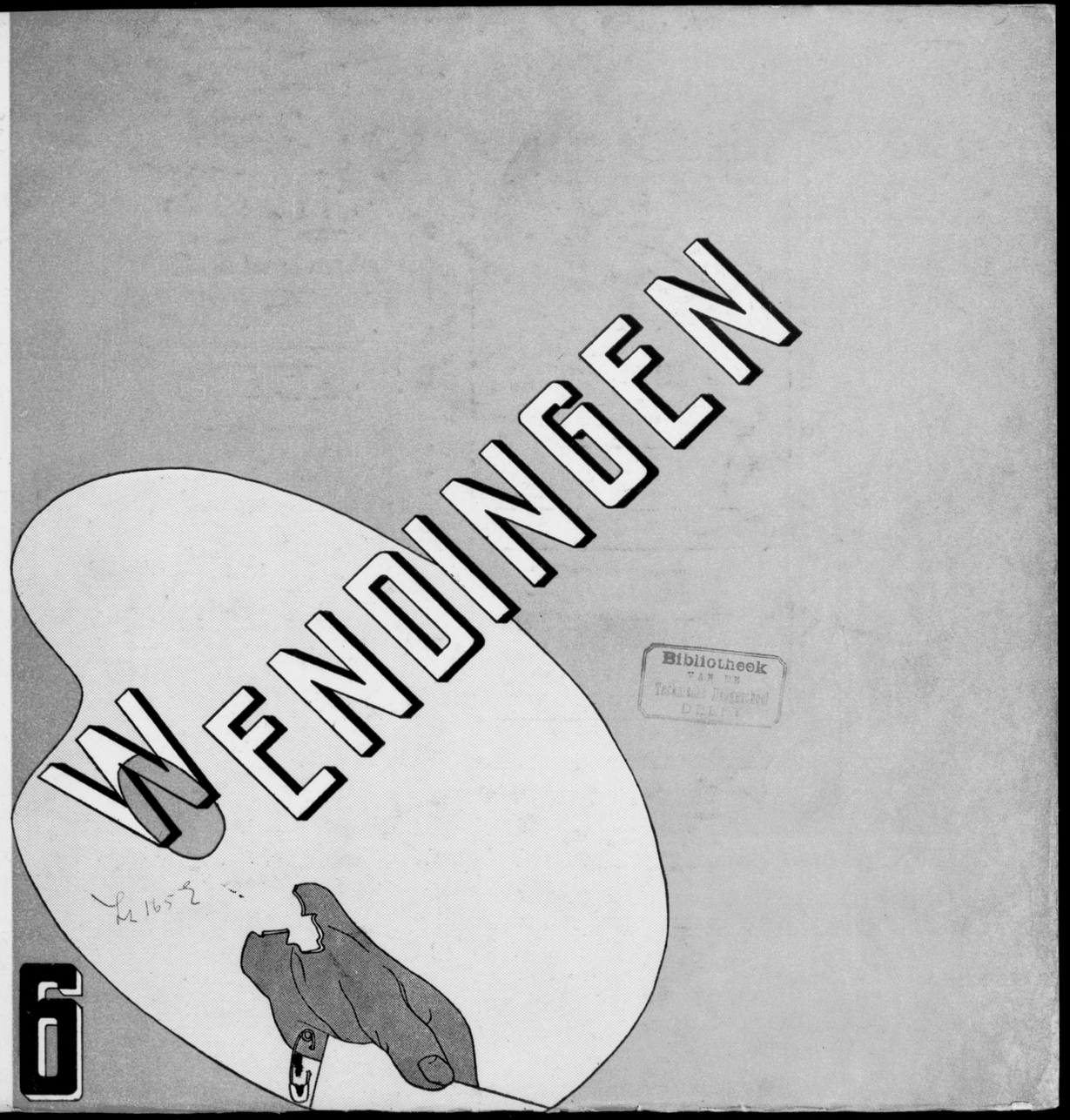

Bibliotheek
van de
Technische Hoogeschool
DELFT

"CASTELL"
A.W. FABER
POTLOODEN
KOPIEERPOTLOODEN
INKTPOTLOODEN
KLEURPOTLOODEN
JUISTHEIDS-
TEEKENGEREEDSCHAP
WELBEKEND DOOR HUNNE KWALITEIT

N.V. BREEDVELD'S
FABRIEK BIJ ST. LAURENS
BETIMMERINGEN
VITRINES
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR. 109 TELEF. 34871

CELOTEX
INSULATING LUMBER
BESCHERMT ALLE GEBOUWEN TEGEN LAWAAI HITTE KOUDE VOCHT
ONZE TECHNISCHE VOORLICHTINGSDIENST STAAT GRATIS TOT UWE BESCHIKKING
N.V. PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.
AMSTERDAM — SARPHATIKADE 1 — TELEFOON 36824-34824
ROTTERDAM — STATIONSWEG 37b — TELEFOON 11690

DRUKKERIJ IPENBUUR & VAN SELDAM
WAAR DIT TIJDSCHRIFT WORDT GEDRUKT, LEVERT SPOEDIG EN BILLIJK AL UW BENOODIGDE DRUKWERKEN, DESGEWENSCHT MET BIJLEVERING VAN CLICHÉ'S
NIEUWE LOOIJERSSTRAAT 47, AMSTERDAM

Delftsche tegels
in de beschaafde, moderne kleuren op artistieke wijze aangebracht, vormen 'n wandbekleeding van zeer apart cachet. Voor het maken van ontwerpen staat ons teekenbureau steeds te uwer beschikking.
N.V. A.N. DE LINT
DELFT-DEN HAAG

WENDINGEN

MAANDBLAD · VOOR · BOUW EN · SIERENKUNST · VAN · ARCHITECTURA · ET · AMICITIA
REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM, VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No 6

DIT IS NUMMER 6 VAN DE 12DE SERIE (1931) EN GEWIJD AAN SCHILDERWERK VAN PYKE KOCH, KOR POSTMA EN A. C. WILLINK. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN DOOR J. GRESHOFF. HET OMSLAG IS GEDRUKT NAAR ONTWERP VAN ARTHUR STAAL

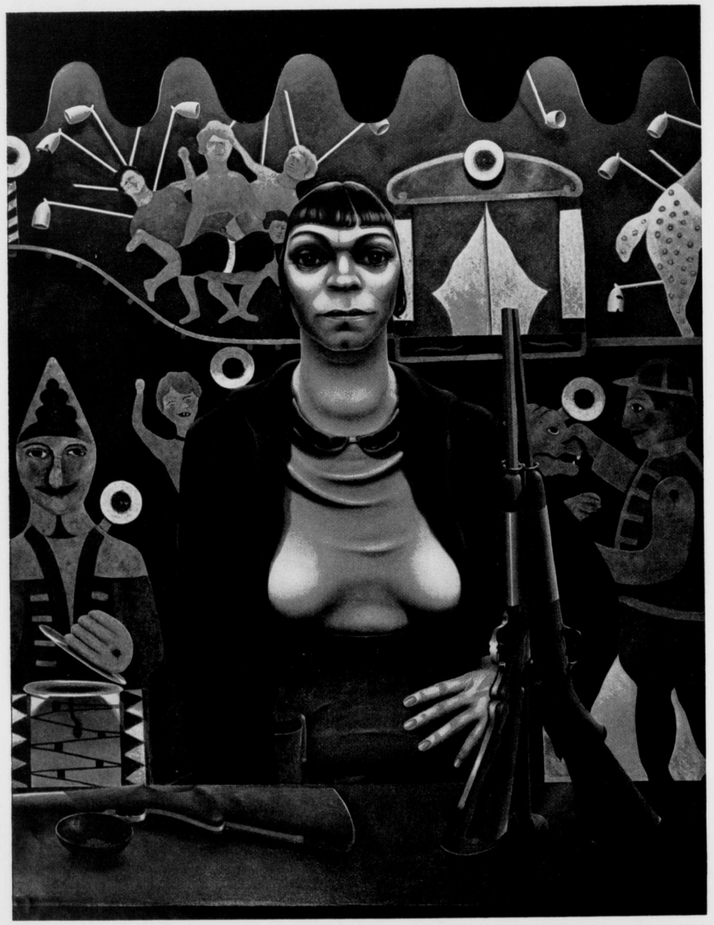

PYKE KOCH SCHIETTENT, OLIEVERF DOEK 170—130 c.M. 1931

INLEIDING

De weg tot de schilderkunst wordt versperd door zóóveel theorieën en vooroordeelen, dat men, telkens als men een mensch en zijn werk van dichtbij wil bekijken, moet beginnen met een hinderlijke sloopersarbeid. Zij die niet met eigen oogen zien, met eigen ooren hooren, gevoelen een groote behoefte aan houvast. Zonder een stel krukken zijn ze hulpeloos. Het is gemakkelijker om net te doen of men „op de hoogte" is (op wèlke hoogte?) door het handig jongleeren met een paar aforismen, welke er diepzinnig uitzien en kinderlijk simplistisch zijn, dan om in een oeuvre dat ons zonder eenig intermediair wordt voorgelegd, een wezen en de waarde daarvan te erkennen. Zoo mag, als ik het wel heb, volgens de regels van het spel een „èchte", (een z.g. rasechte) schilder niet intelligent zijn. En wat de ironie, welke nooit zonder een zweem van zelfcritiek bestaat, aangaat... foei, hij mag niet eens vermoeden wat dat is! Zijn schildersbezigheid behoort zich even natuurlijk en ongedwongen, even vrij van alle invloeden van buiten af, te voltrekken als zijn spijsvertering. Het ideaal van den honderdprocentsschilder maakt dat allen die de domheid schuwen overal en altijd, zèlfs als die met een zeer appetytelijke verflucht gepaard gaat, afkeerig van de schilderkunst.

De jonge kunstenaars wier werken hier gereproduceerd worden, hebben, duidelijker dan het ooit te voren geschiedde, bewezen hoe het mogelijk is om scherpzinnig en niettemin schilder te zijn. Zij hebben de schilderkunst gehumaniseerd. Zij hebben er den geheélen mensch in betrokken met zijn ontstellend droomleven èn zijn bitter bestaan in de dagelijksche werkelijkheid, met zijn gevoel dat geen grenzen kent of erkent èn zijn verstand dat juist gemaakt is om te onderscheiden en te bepalen. Blijven zij daardoor in technische vaardigheden en in de zinrijke behandeling der materie ten achter bij de schilders-die-enkel-schilder-zijn? Integendeel. Zij hebben ook, zuiver technisch gesproken, het aantal mogelijkheden der schilderkunst met de eindresultaten van vele proefnemingen aanzienlijk vergroot.

Zij durven weer poëtisch, of kritisch, of spotziek te zijn. Zij schamen zich absoluut niet voor „bedoelingen"; vreezen de moderne psychologische wetenschap geenszins en steken hun aandacht voor de eeuwige problemen; welke zich in een actueele schijngestalte aan ieder denkend mensch opdringen, niet onder stoelen of banken. Ideologiën en de studie der ziel zijn den schilder niet verboden, zoo min als de smaak voor die absurde anecdoten, welke wij tegenwoordig — liefhebbers van een verbijsterend soort metaphysische barok als wij zijn — poëzie noemen. En het is hun zelfs weer vergund om de beteekenis van de zoolang versmade humor te doorgronden, een humor welke gevonden wordt in de samenvoeging van de verstverwijderde uitersten; in een totaal onverwachte combinatie van het meest alledaagsche met het verhevenste, het klein-menschelijkste met het alleronmenschelijkste n.l. het bovenmenschelijke.

Wanneer men dat alles „litteratuur" noemt, litteratuur waar de schilder-schilders zoo bang voor zijn omdat zij er geen deel aan kunnen hebben, dan is mij dat goed, op voorwaarde dat men er dadelijk bij zegt, hoe die litteratuur hier op zuiver picturale wijze verwerkt wordt.

Deze drie schilders verschillen onderling zoo van aard als aanleg en zij doorliepen ieder een eigen ontwikkeling. Op de eene werkte in zijn jeugd het Fransche surréalisme wellicht wat sterker in, op de ander de Duitsche zakelijkheid. Maar het belangrijkste voor ons op dit oogenblik is de erkenning dat zij, aan die invloeden langzaam maar zeker ontgroeiend, een scherpomlijnde eigen persoonlijkheid vrij maken. Als autonome krachten naast elkander, zonder veel wezenlijke verwantschap, vertegenwoordigen zij, ieder op zijn manier, een nieuwe Nederlandsche schilderkunst, welke even ver afstaat van de loutere schildersdrift van een Breitner als van de opgelegde symboliek van Toorop, even ver van de ontzinde zinnelijkheid van Sluyters als van de bloedelooze, nagemaakte droomerigheid van Schuhmacher. Een nieuwe schilderkunst, welke het aandurft om weer méér te zijn dan schilderkunst alléén, die er een eer in stelt om den mensch te vertegenwoordigen in zijn bewuste aardsche leven en in zijn duizeligmakende vermoedens van het onbewuste.

J. GRESHOFF

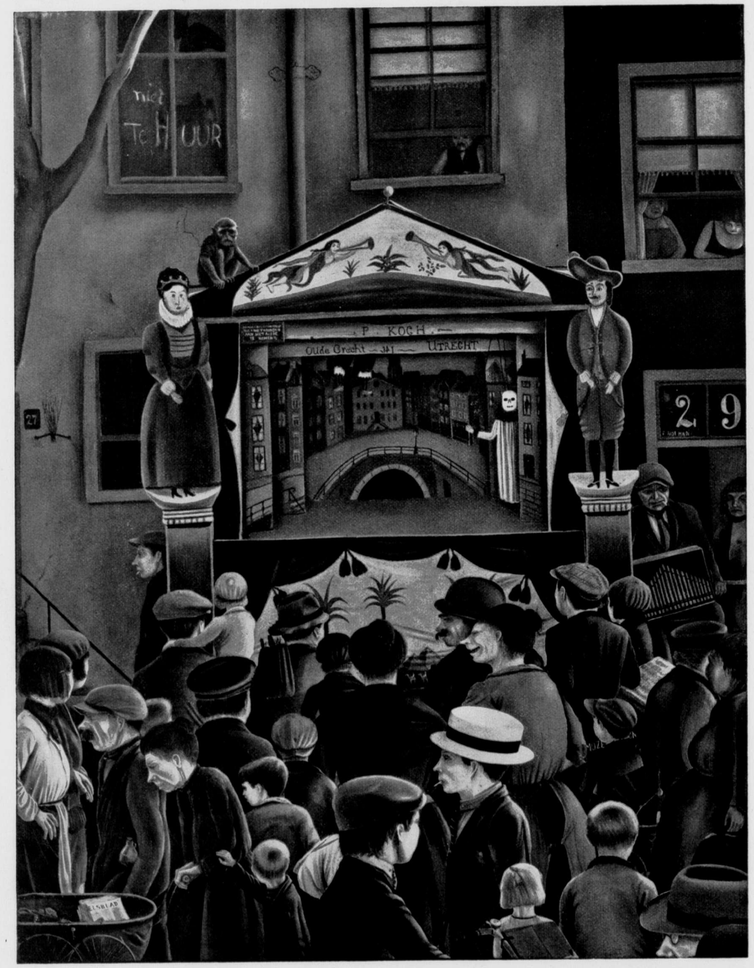

PYKE KOCH

POPPENKAST, OLIEVERF OP PANEEL 65 × 49 c.M. 1930

PYKE KOCH

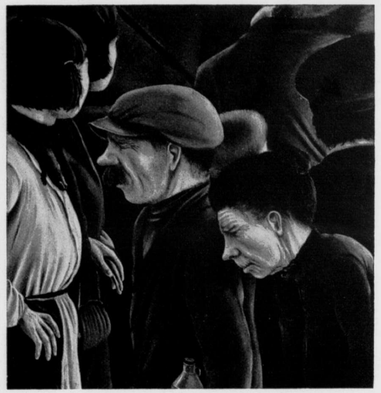

DETAILS POPPENKAST

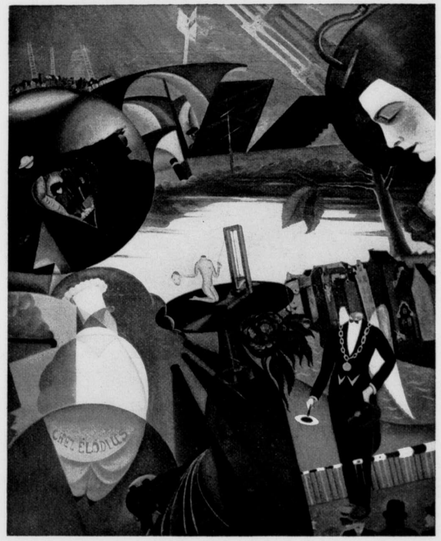

PYKE KOCH

ONTWERP VOORDOEK TREKPOPPEN THEATER
70 × 57 c.M. 1928

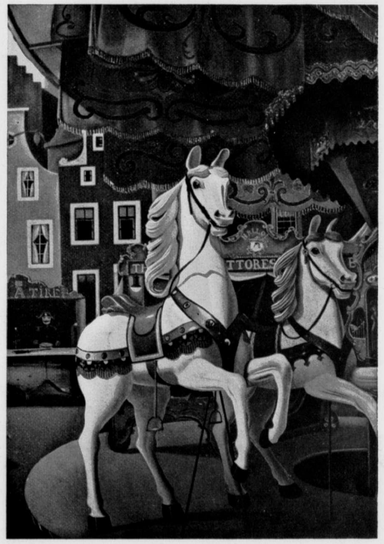

PYKE KOCH

HOUTEN SCHIMMELS, OLIEVERF PANEEL
63 × 45 c.M. 1929

PYKE KOCH BERTHA VAN ANTWERPEN, OLIEVERF OP DOEK 100 × 85 c.M.

PYKE KOCH MERCEDES DE BARCELONA, OLIEVERF OP DOEK 95 × 80 c.M. 1929

PYKE KOCH PORTRET ASTA NIELSEN, OLIEVERF OP DOEK 100 × 85 c.M. 1928

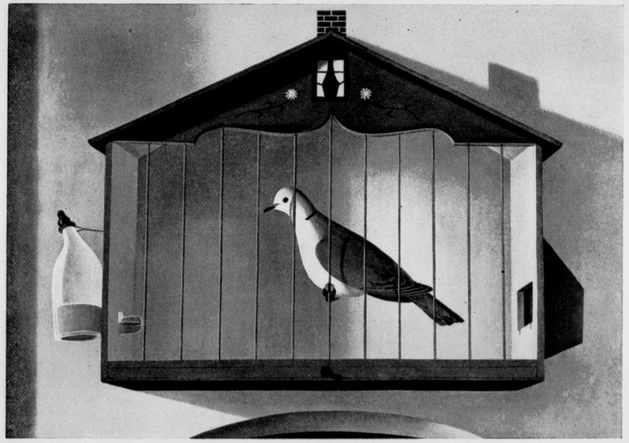

PYKE KOCH DUIFJE, OLIEVERF-PANEEL 65 × 45 c.M. 1930

PYKE KOCH — ACHTERBUURT RHAPSODY, OLIEVERF-DOEK 100 × 85 c.M. 1928

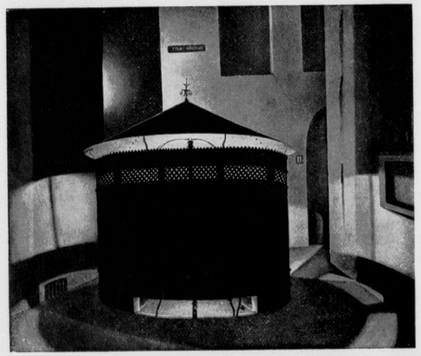

PYKE KOCH — NOCTURNE, OLIEVERF OP DOEK 70 × 60 c.M. 1930

PYKE KOCH — VROUW MET GRAMOPHOON, OLIEVERF (DOEK 70 × 60 c.M.) 1928

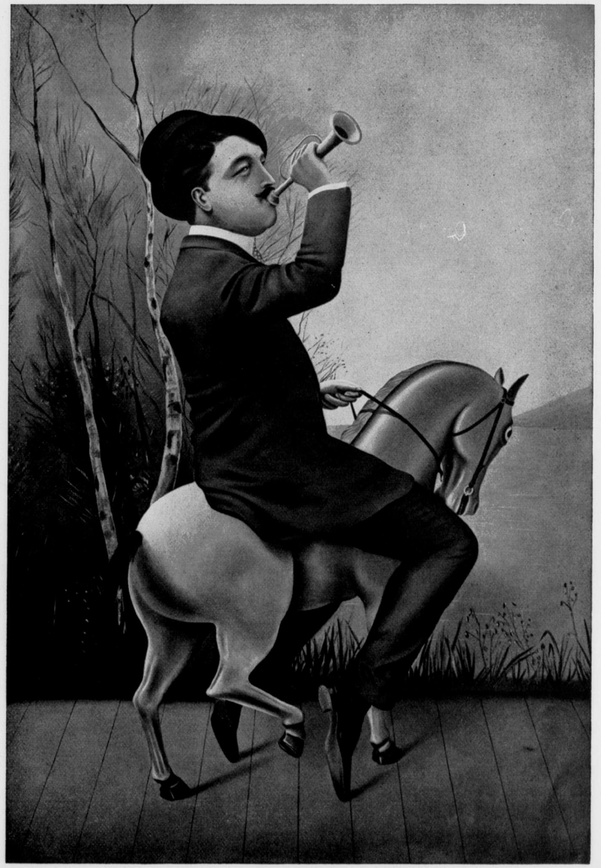

PYKE KOCH — „AVANT GUERRE", OLIEVERF-PANEEL. 65 × 45 c.M. 1931

KOR POSTMA

ROMANCE, GOUACHE 1931

KOR POSTMA

NARCIS, GOUACHE 1929

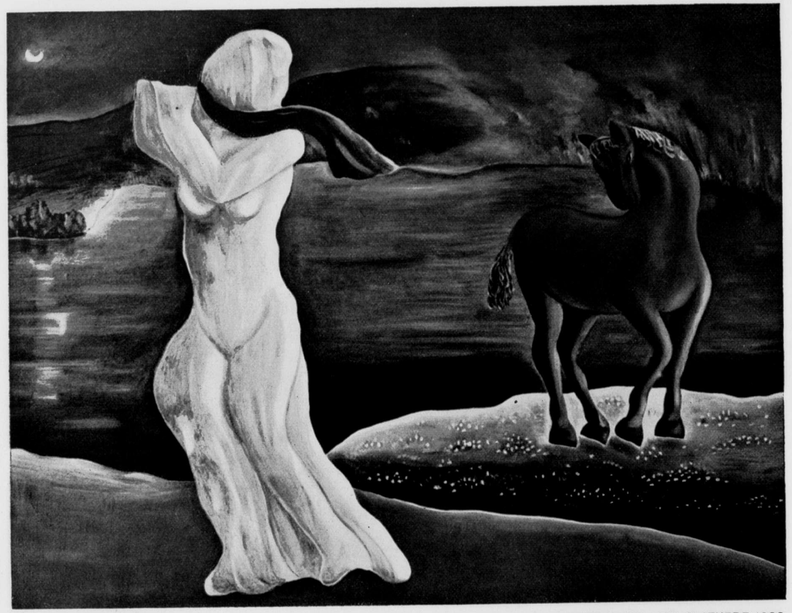

KOR POSTMA VROUW VAN LOT, OLIEVERF 1930

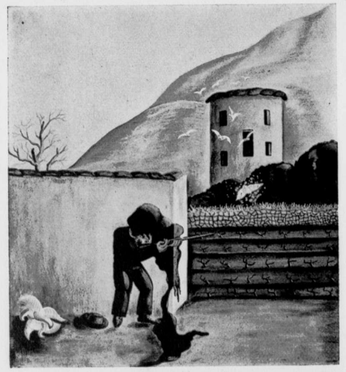

KOR POSTMA VIOLETTE DOOD, GOUACHE 1932

KOR POSTMA FLAGELANTENSTRAND GOUACHE 1932

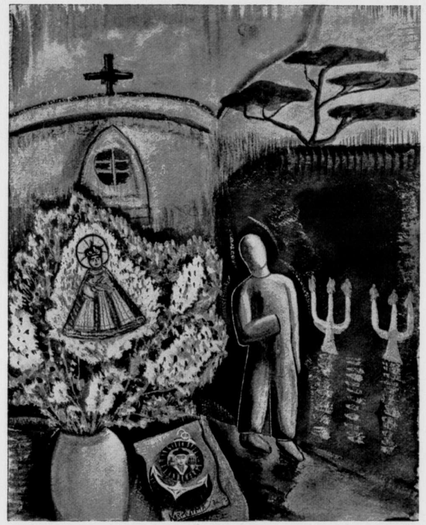

KOR POSTMA RECONNAISSANCE A NOTRE DAME DU GARDE OLIEVERF 1932

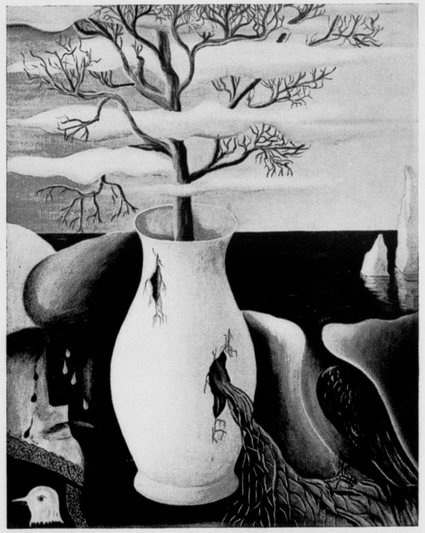

KOR POSTMA HET ONAFWENDBARE. OLIEVERF 1931

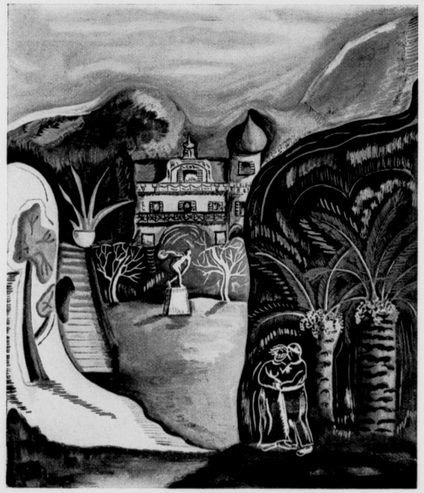

KOR POSTMA TUIN DER KINDEREN. OLIEVERF 1932

KOR POSTMA NACHTPORTIER. GOUACHE 1926

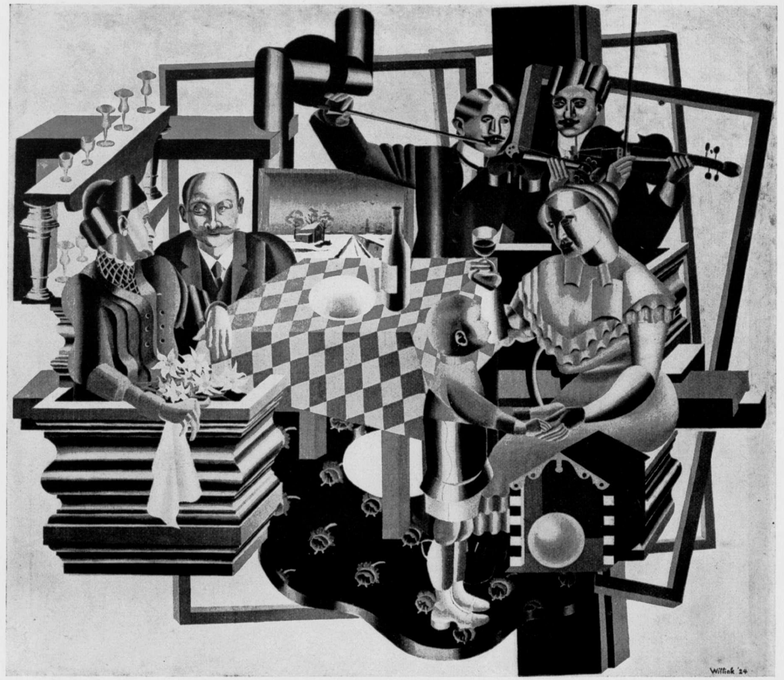

A. C. WILLINK

ZILVEREN BRUILOFT 1924

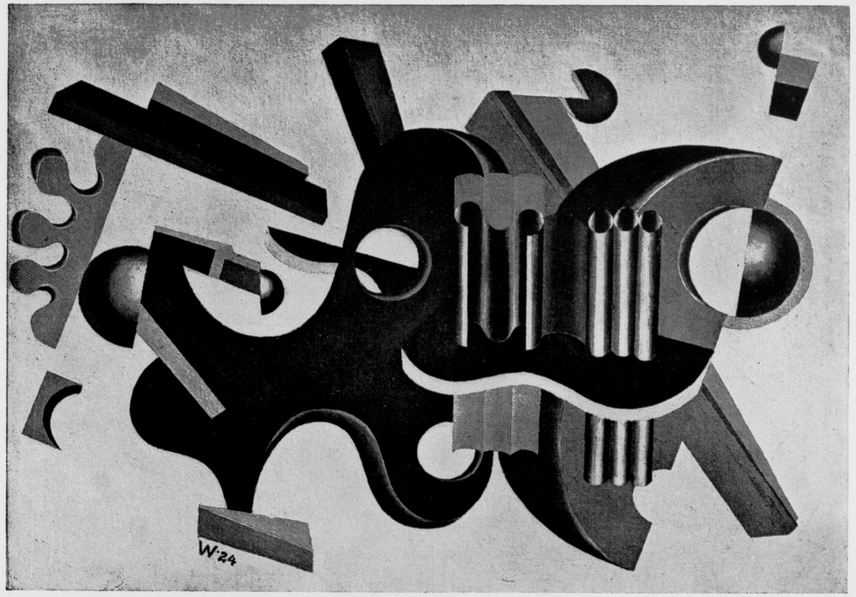

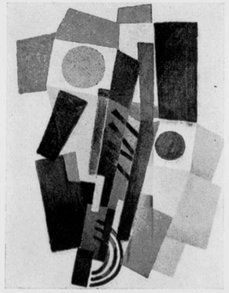

A. C. WILLINK, COMPOSITIES

1923—1924

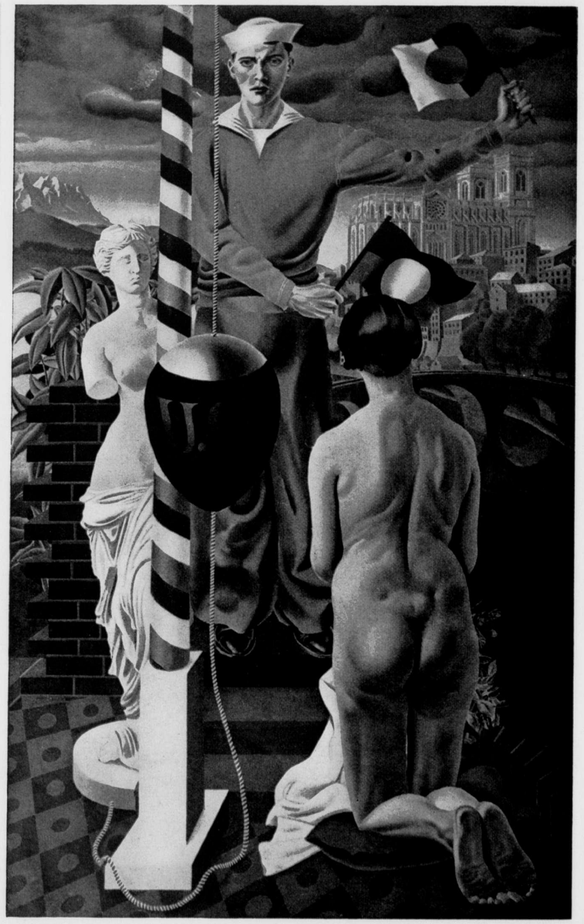

A. C. WILLINK

SEMAPHORE 1927

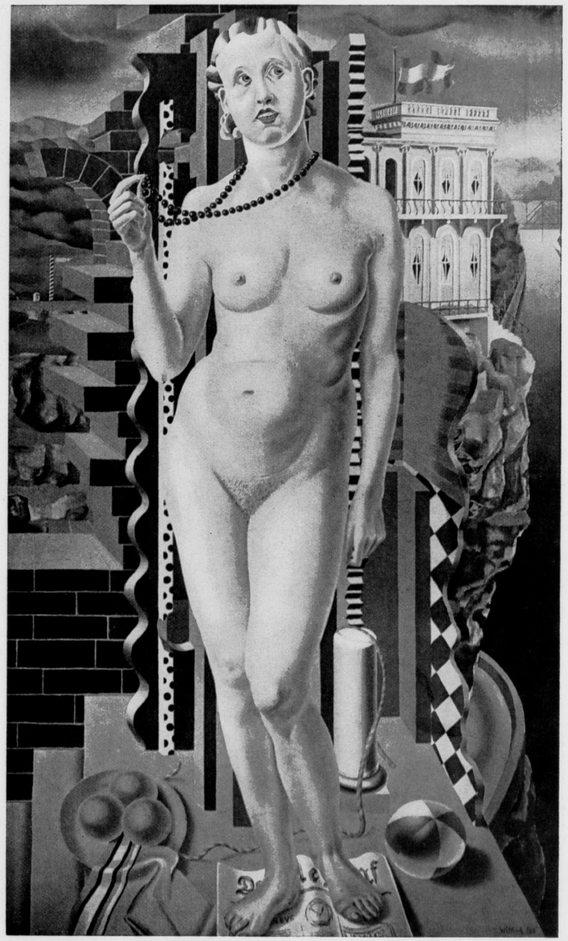

A. C. WILLINK

ARIADNE 1926

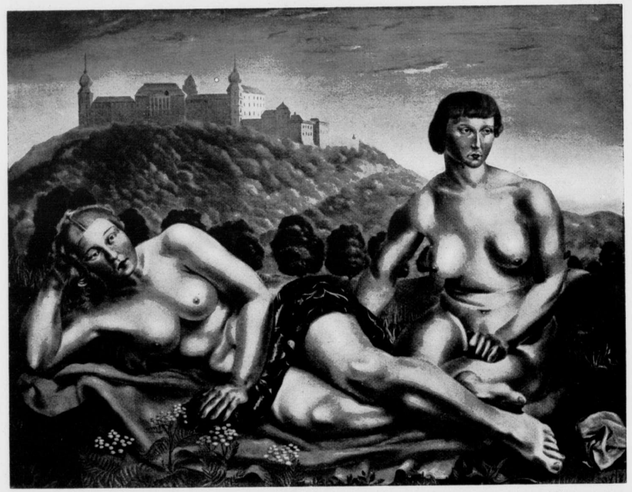

A. C. WILLINK TWEE VROUWEN 1928

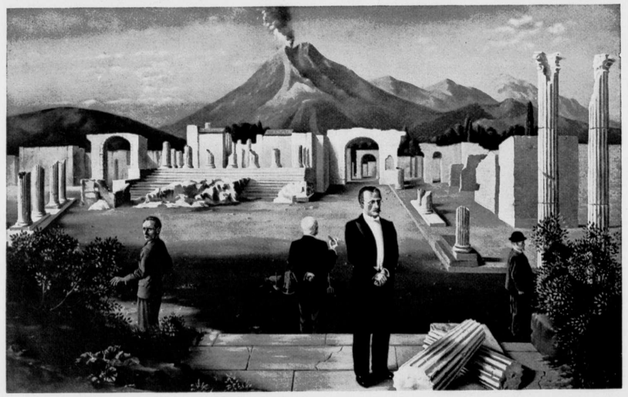

A. C. WILLINK LATE BEZOEKERS VAN POMPEJI 1931

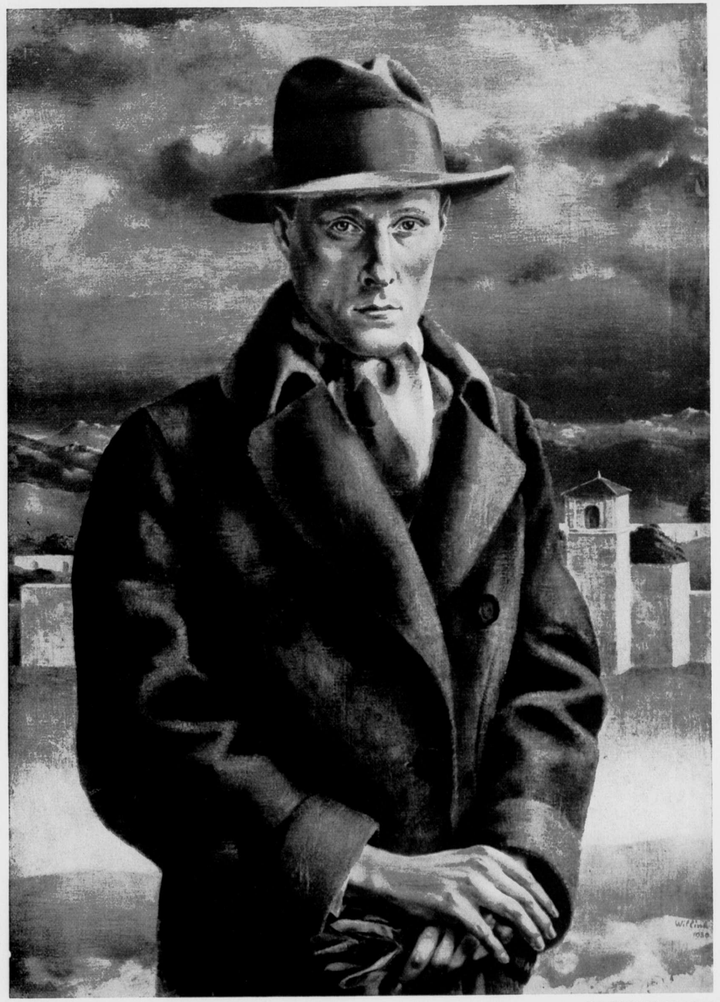

A. C. WILLINK ZELFPORTRET 1930

A. C. WILLINK RUSTENDE VENUS 1931

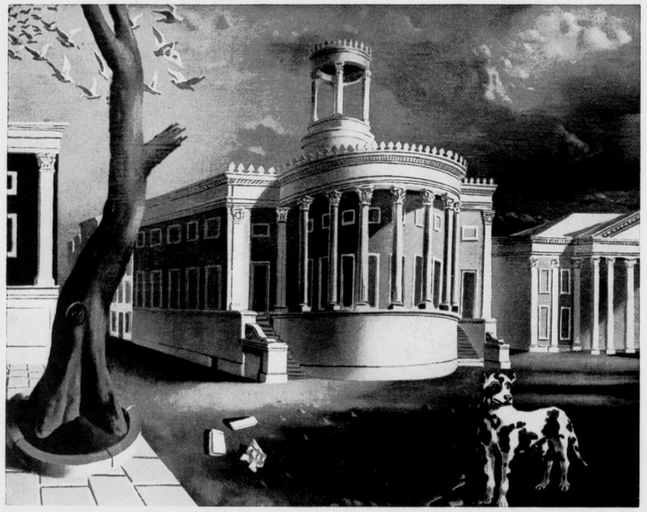

A. C. WILLINK BANK VAN PHILADELPHIA 1928

A. C. WILLINK PORTRET 1928

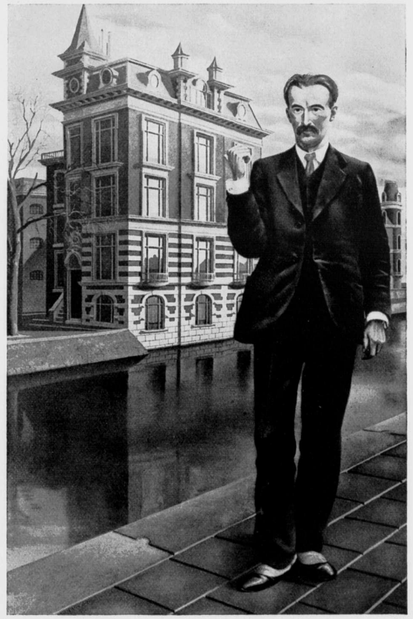

A. C. WILLINK DE SCHILDER ROELOFSZ 1932

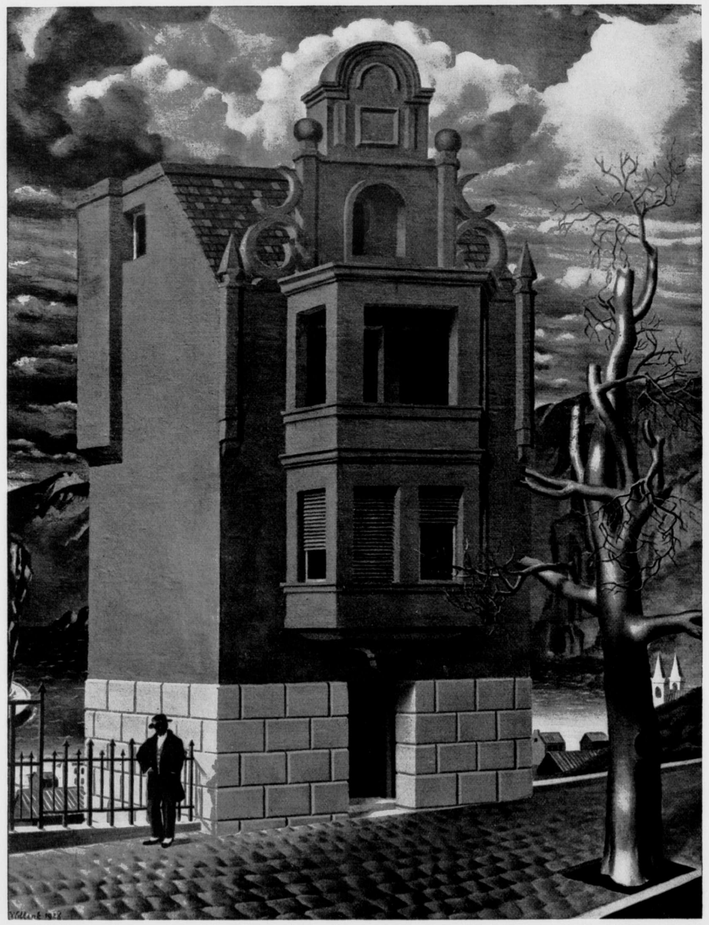

A. C. WILLINK

HET GELE HUIS 1928

A. C. WILLINK

DE ONTMOETING 1932

A. C. WILLINK PROMENADE 1929

A. C. WILLINK DE JOBSTIJDING 1932

SCHOLEN WENDINGEN

A. C. WILLINK PROMENADE 1929

A. C. WILLINK DE JOBSTIJDING 1932

SCHOLEN WENDINGEN

VOOR SCHOLENBOUW
OFFERHAUS' MATERIALEN

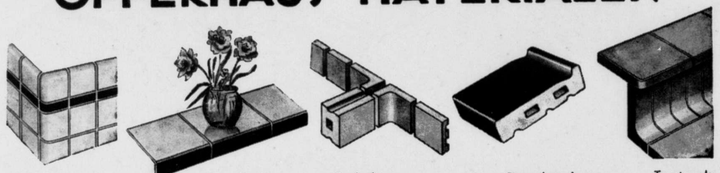

Wandtegels mooie heldere kleuren — Vensterbank-steenen — Badcelsteen voor toiletten — Raamdorpel-steenen — Traptegels

OFFERHAUS & Co. • Haringvliet 79 • Tel. 23022 • Rotterdam

CELOTEX
INSULATING LUMBER

BESCHERMT ALLE GEBOUWEN TEGEN **LAWAAI HITTE KOUDE VOCHT**

ONZE TECHNISCHE VOORLICHTINGSDIENST STAAT GRATIS TOT UWE BESCHIKKING

N.V. PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.

AMSTERDAM — SARPHATIKADE 1 — TELEFOON 36824-34824
ROTTERDAM — STATIONSWEG 37b — TELEFOON 11690

DE RIETDEKKING VOOR DE LAGERE LAND- EN TUINBOUWSCHOOL TE LONNEKER

WERD GELEVERD DOOR DE

F^A. H. J. BRUINS

TELEF. 217 IJSSELMUIDEN (BIJ KAMPEN)

LEVEREN
RIETEN DAKEN IN BINNEN- EN BUITENLAND

GEBRAND-SCHILDERD **GLAS**

In mailschepen en kantoren, maar ook in vele particuliere huizen schept ons rijke brandschilderwerk of het eenvoudige glas-in-lood een sfeer van schoonheid.

N.V. ANDE IN DELFT

WENDINGEN

MAANDBLAD · VOOR · BOUWEN · EN · SIEREN = VAN · ARCHITECTURA · ET · AMICITIA

REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM, VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No 7 EN 8

DIT IS NUMMER 7 EN 8 VAN DE 12DE SERIE (1931) EN GEWIJD AAN SCHOLENBOUW. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN EN HET OMSLAG IS ONTWORPEN DOOR IR. H. T. ZWIERS

GEMEENTEWERKEN ROTTERDAM
ARCHITECT IR. A. VAN DER STEUR. B.N.A.

SCHOLEN AAN HET FRANKENDAAL TE ROTTERDAM

GEBOUWEN

BIJ EENIGE NEDERLANDSCHE SCHOOLGEBOUWEN. DOOR IR. H. T. ZWIERS

In dit nummer zijn een aantal scholen van verschillend karakter bijeengebracht, verschillende zoowel in onderwijs-bestemming als in de opvattingen van de bouwmeesters. Eenigszins volledig is deze verzameling natuurlijk allerminst; de omvang van dit blad alleen is daarvoor reeds een belemmering. De keuze der gereproduceerde werken is dan ook betrekkelijk willekeurig geweest en in de eerste plaats gegrond op den wensch verschillende soorten schoolgebouwen bijeen te brengen. Ons onderwijs is echter zoo sterk gedifferentieerd, dat het niet mogelijk bleek van alle verschillende schooltypen een overzicht te geven, zoodat tenslotte de volgende typen overbleven: enkele gewone lagere scholen, waarvan één stads-scholencomplex van O. L. en voorbereidende lagere school, ontworpen door een gemeentelijken dienst (Rotterdam, arch. ir. A. v. d. Steur) en één schoolgebouw in een kleinere gemeente (Aalsmeer, arch. ir. J. Wiebenga), waarin tevens karakteristieke verschillen in opvatting en bouwwijze tot uiting komen; bij den een de meer intieme geslotenheid, bij den anderen de tot het uiterste doorgevoerde openheid. Liever hadden wij tegenover de Rotterdamsche scholen een gebouw opgenomen, dat o.i. in zijn soort sterker en geordender is dan het Aalsmeersche schooltje en dat ook door zijn bestemming karakteristieker voor de openheid der z. g. zakelijke richting, n.l. de openluchtschool te Amsterdam van ir. Duiker; er schijnen echter internationale gevoeligheden te zijn, die het publiceeren in een Nederlandsch tijdschrift beletten.

Van de gebouwen voor Middelbaar Onderwijs viel de keuze op een werk van den Rijksgebouwendienst en wel de R. H. B. S. te Almelo (arch. G. Westerhout), een gebouw, dat door zijn fraaie ligging aan den Singel en de wijze waarop daarvan in groepeering en tuinaansluiting is partij getrokken wel een bizonder specimen op dit gebied in ons land is, en dat ook in de architectonische vormgeving door de onderlinge groepeering van de verschillende gebouw-massa's en de vlakke schilddaken weer een geheel ander karakter vertoont dan de bovengenoemde lagere scholen.

Van de meer bizondere schooltypen, de vakscholen, werd één landelijk en één stedelijk type gekozen. Van het eerste type geven wij een landbouw-huishoudschool van de architecten Jans en Henneke, waarin vooral getracht is de sfeer van het landelijke te behouden en deze in den goeden zin ook aan den leerlingen bij te brengen. Daarentegen is het stedelijke gebouw van een geheel ander karakter: het conservatorium van arch. P. Vorkink, dat zeker ook een wezenlijk zakelijk gebouw is, eerder van een koele, maar zuivere atmosfeer, die als ondergrond voor wat in dit gebouw het eigenlijk levende is, de muziek, volkomen op haar plaats is.

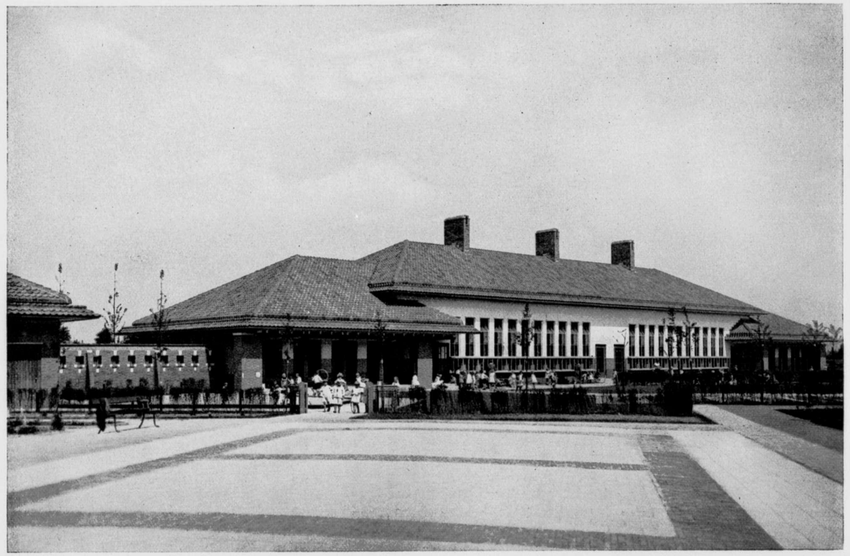

GEMEENTEWERKEN ROTTERDAM
ARCHITECT IR. A. VAN DER STEUR. B.N.A.

SCHOLEN AAN HET FRANKENDAAL TE ROTTERDAM
SCHOOL VOOR V.O. MET SPEELPLAATS

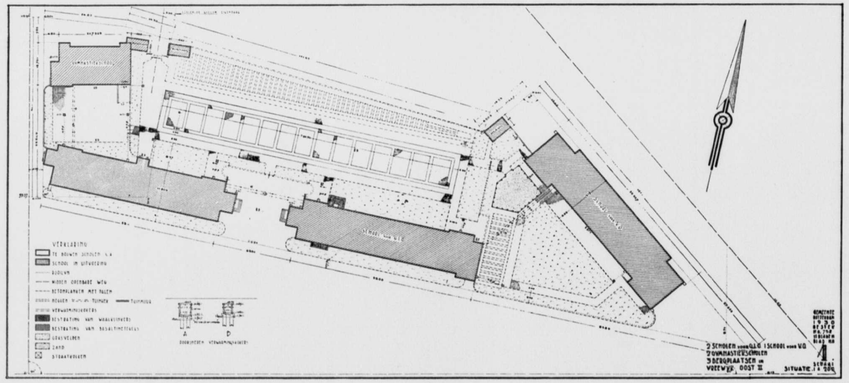

GEMEENTEWERKEN ROTTERDAM
ARCHITECT IR. A. VAN DER STEUR B.N.A.

SCHOLEN AAN HET FRANKENDAAL TE ROTTERDAM
SCHOOL VOOR V.O. MET SPEELPLAATS. SITUATIE

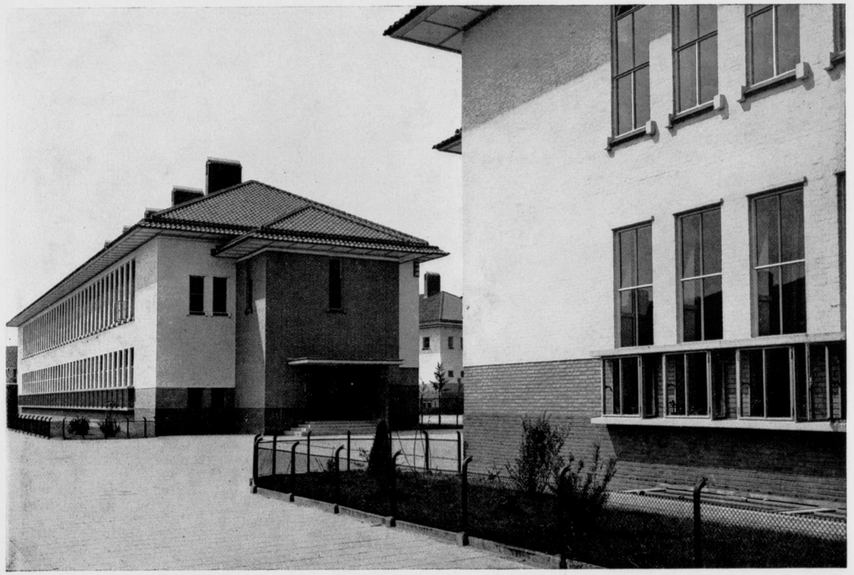

GEMEENTEWERKEN ROTTERDAM
ARCHITECT IR. A. VAN DER STEUR. B.N.A.

SCHOLEN AAN HET FRANKENDAAL TE ROTTERDAM
STRAATGEVELS VAN TWEE SCHOLEN VOOR G.L.O.

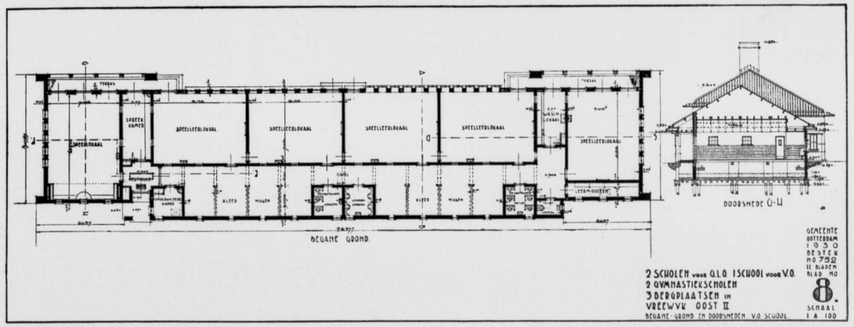

GEMEENTEWERKEN ROTTERDAM
ARCHITECT IR. A. VAN DER STEUR. B.N.A.

SCHOLEN AAN HET FRANKENDAAL TE ROTTERDAM
BEGANE GROND EN DOORSNEDEN V.O. SCHOOL

GEMEENTEWERKEN ROTTERDAM
ARCHITECT IR. A. VAN DER STEUR. B. N. A.

SCHOLEN AAN HET FRANKENDAAL
INGANG SCHOOL VOOR G. L. O.; GYMNASTIEKSCHOOL

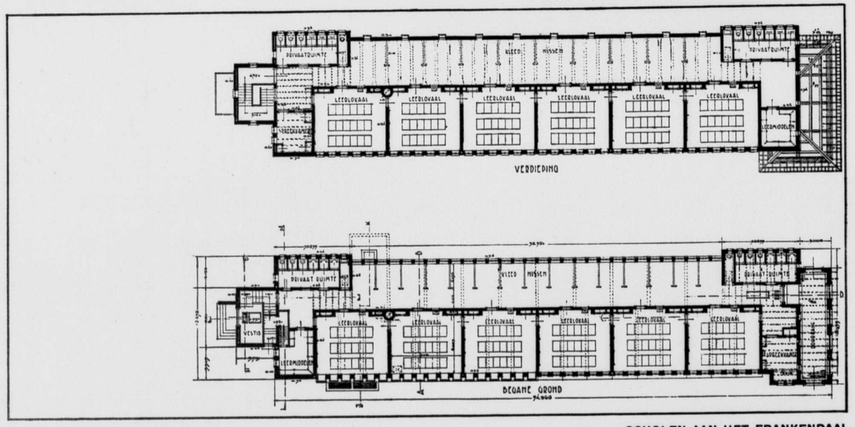

GEMEENTEWERKEN ROTTERDAM.
ARCHITECT IR. A. VAN DER STEUR. B. N. A.

SCHOLEN AAN HET FRANKENDAAL
BEGANE GROND EN VERDIEPING

GEMEENTEWERKEN ROTTERDAM
ARCHITECT IR. A. VAN DER STEUR B.N.A.

SCHOLEN AAN HET FRANKENDAAL
SCHOOL VOOR G.L.O. GEVEL VAN DE SPEELPLAATS

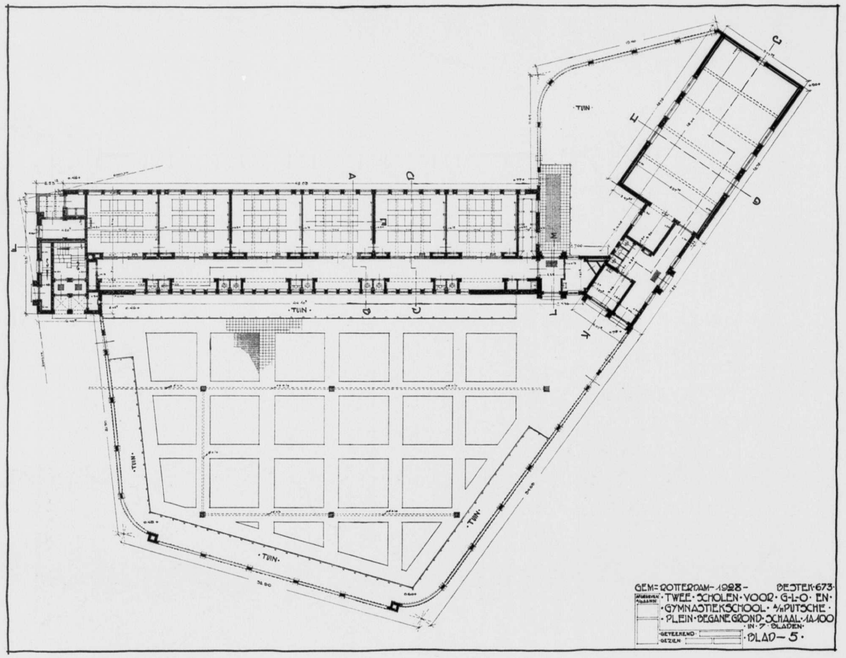

GEMEENTEWERKEN ROTTERDAM
ARCHITECT IR. A. VAN DER STEUR. B.N.A.

SCHOLEN AAN HET PUTSCHEPLEIN
BEGANE GROND

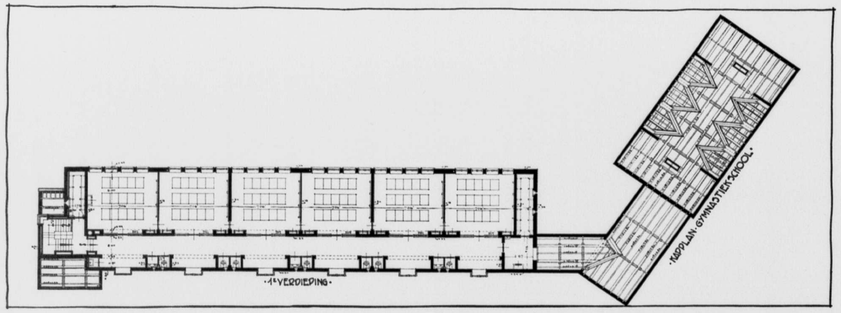

GEMEENTEWERKEN ROTTERDAM. ARCHITECT IR. A. VAN DER STEUR. B.N.A.

SCHOLEN AAN HET PUTSCHEPLEIN. VERDIEPING

GEMEENTEWERKEN ROTTERDAM
ARCHITECT IR. A. VAN DER STEUR. B.N.A.

SCHOLEN AAN HET PUTSCHE PLEIN
GEVEL AAN HET PLEIN EN SITUATIE

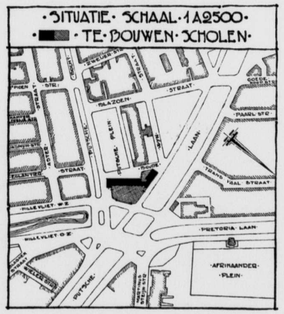

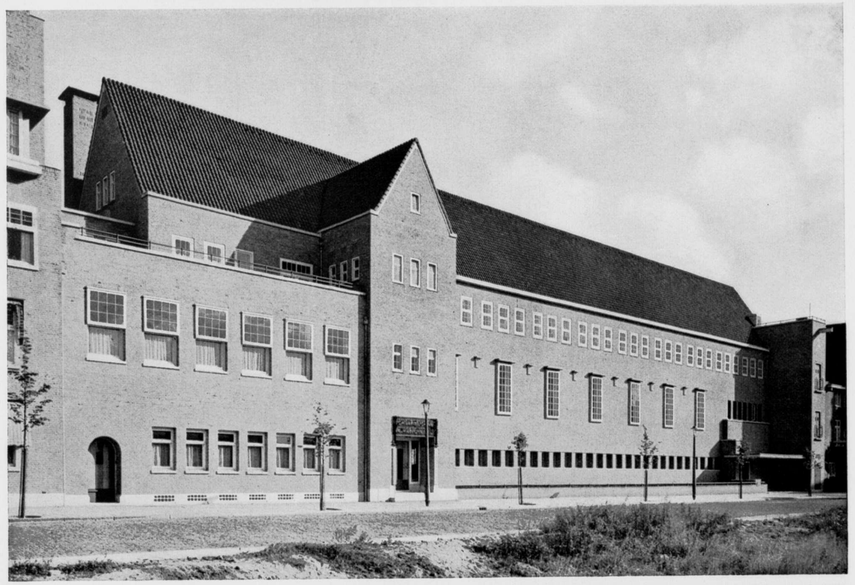

ARCHITECT P. VORKINK. B.N.A. CONSERVATORIUM, MUZIEKSCHOOL EN GEHOORZAAL TE AMSTERDAM, VOORGEVEL

ARCHITECT P. VORKINK. B.N.A. CONSERVATORIUM, MUZIEKSCHOOL EN GEHOORZAAL TE AMSTERDAM. DETAIL VOORGEVEL

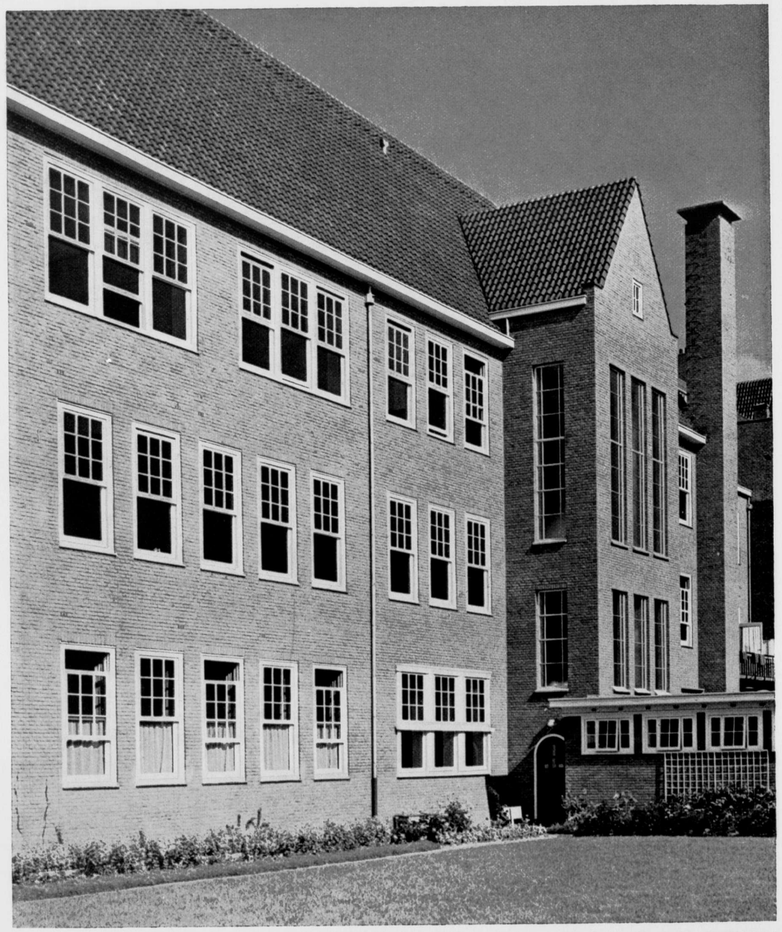

ARCHITECT P. VORKINK. B.N.A.

CONSERVATORIUM, MUZIEKSCHOOL EN GEHOORZAAL TE AMSTERDAM
DETAIL ACHTERGEVEL

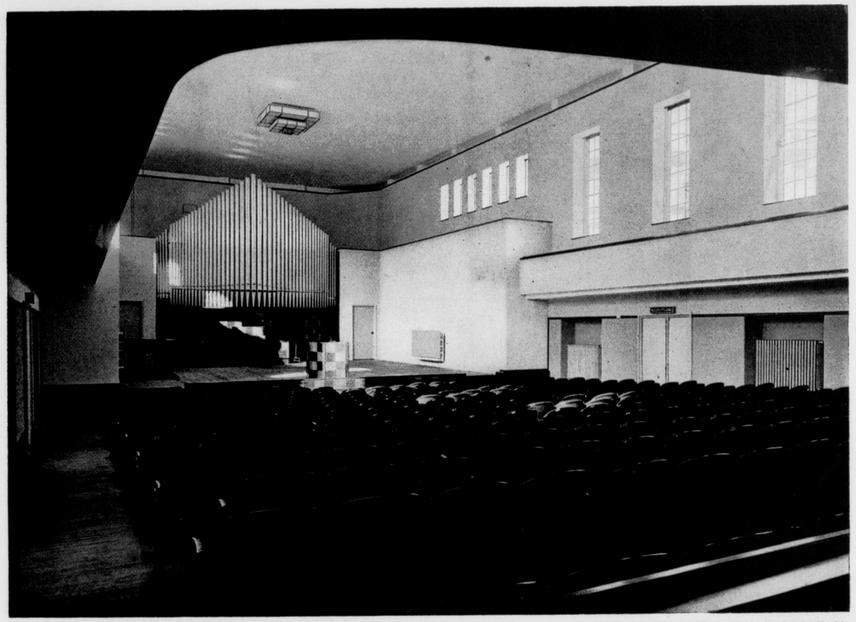

ARCHITECT P. VORKINK. B.N.A.

CONSERVATORIUM, MUZIEKSCHOOL EN GEHOORZAAL TE AMSTERDAM. GEHOORZAAL

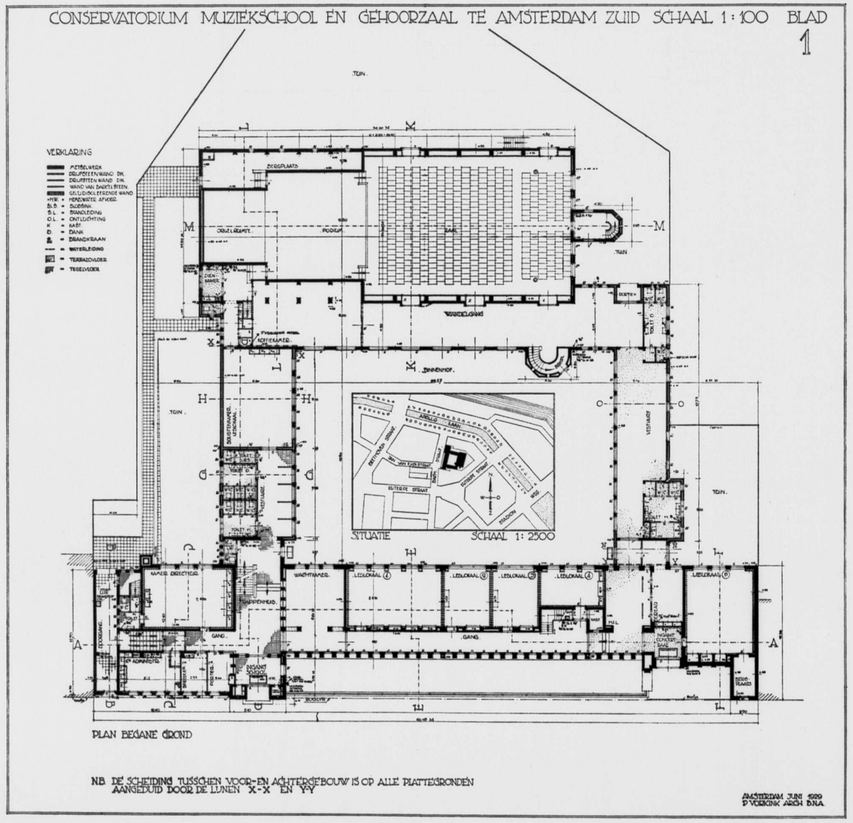

ARCHITECT P. VORKINK. B.N.A. CONSERVATORIUM, MUZIEKSCHOOL EN GEHOORZAAL TE AMSTERDAM. PLAN BEGANE GROND

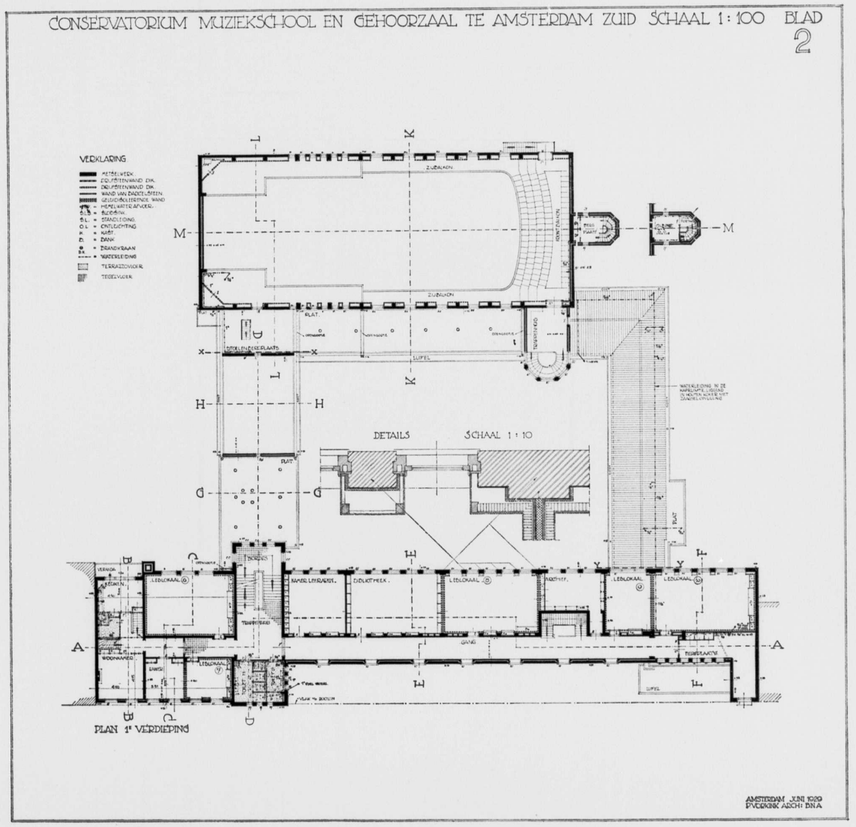

ARCHITECT P. VORKINK. B.N.A. CONSERVATORIUM, MUZIEKSCHOOL EN GEHOORZAAL TE AMSTERDAM. 1E VERDIEPING

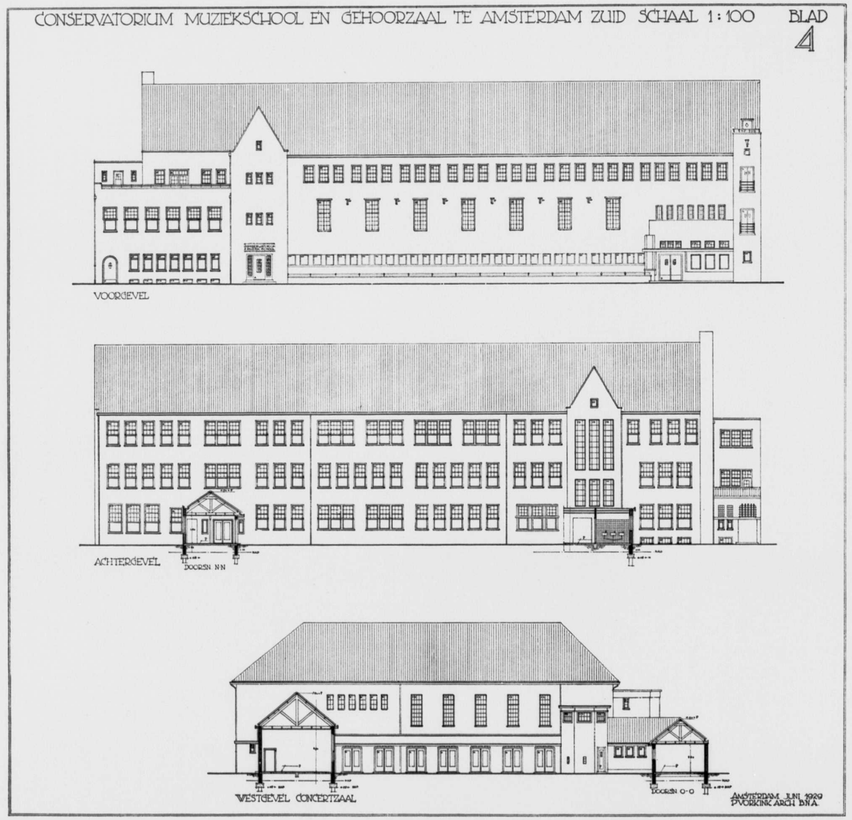

ARCHITECT P. VORKINK. B.N.A.

CONSERVATORIUM, MUZIEKSCHOOL EN GEHOORZAAL. GEVELTEEKENING

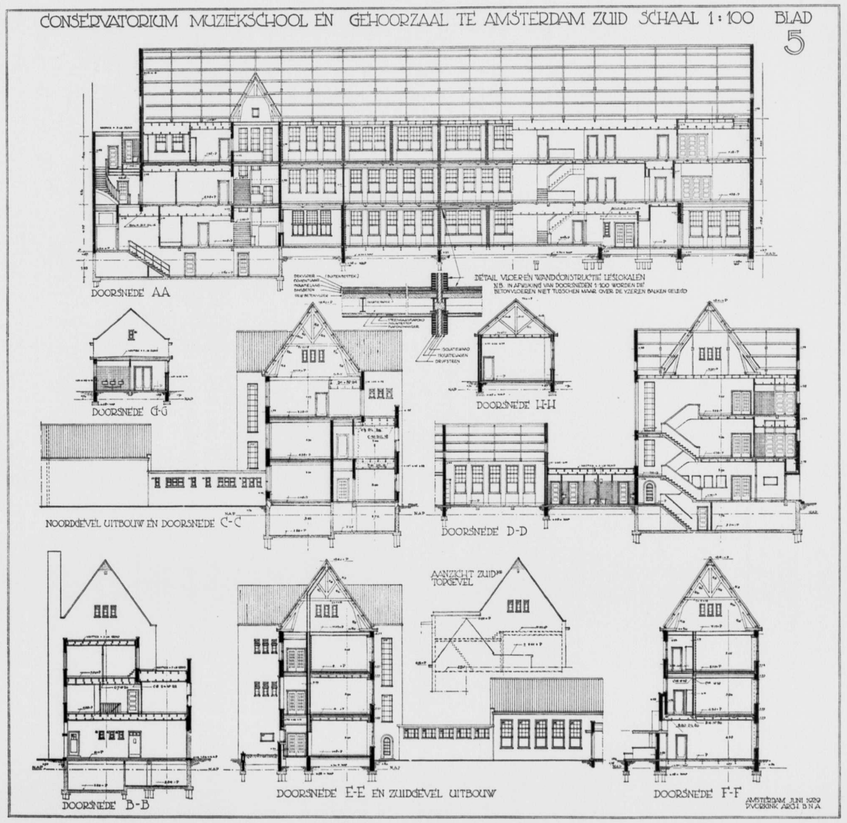

ARCHITECT P. VORKINK. B.N.A.

CONSERVATORIUM, MUZIEKSCHOOL EN GEHOORZAAL TE AMSTERDAM. DOORSNEDEN

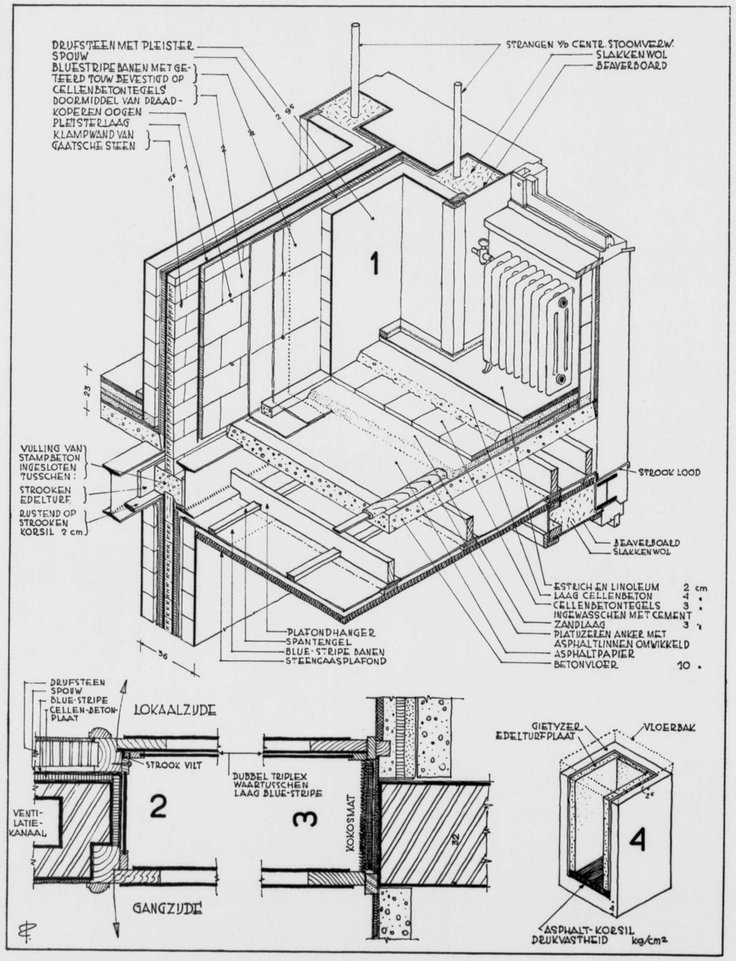

ARCHITECT P. VORKINK. B.N.A.

CONSERVATORIUM, MUZIEKSCHOOL EN GEHOORZAAL TE AMSTERDAM
CONSTRUCTIETEEKENINGEN

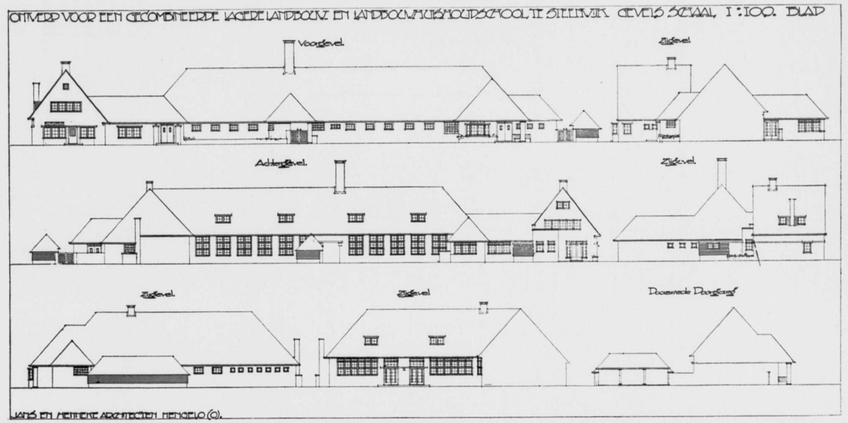

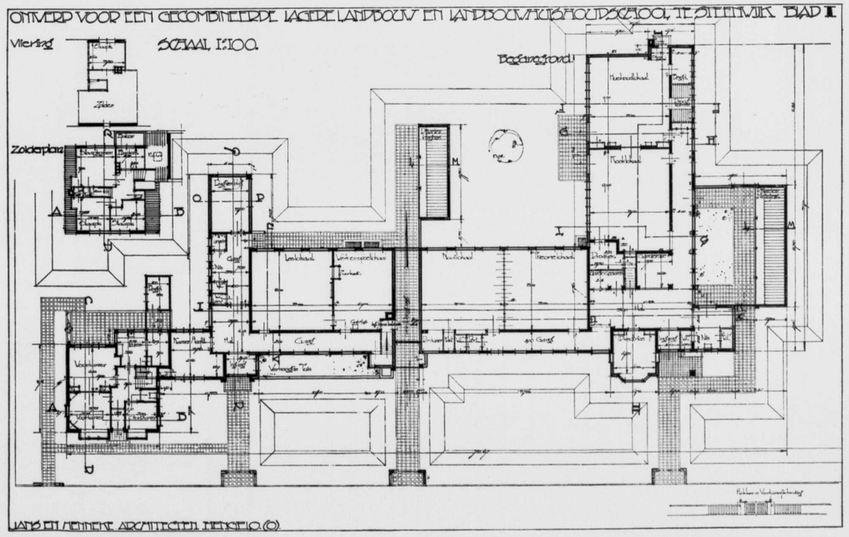

ARCHITECTEN JANS EN HENNEKE. B.N.A.

GECOMBINEERDE LAGERE LANDBOUW EN LANDBOUWHUISHOUDSCHOOL
TE STEENWIJK

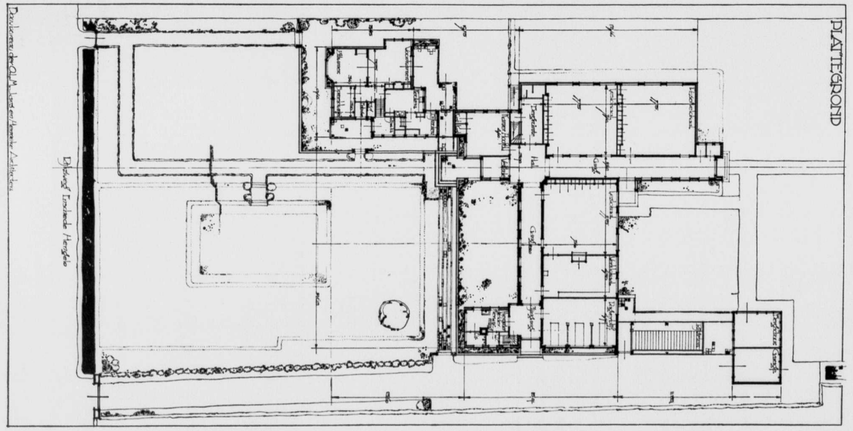

ARCHITECTEN JANS EN HENNEKE. B.N.A.

LAGERE LAND- EN TUINBOUWSCHOOL TE LONNEKER

ARCHITECTEN JANS EN HENNEKE. B.N.A.

DETAIL LAGERE LAND- EN TUINBOUWSCHOOL TE LONNEKER

ARCHITECT G. WESTERHOUT. B.N.A.

RIJKS HOOGERE BURGERSCHOOL TE ALMELO. VOORGEVEL

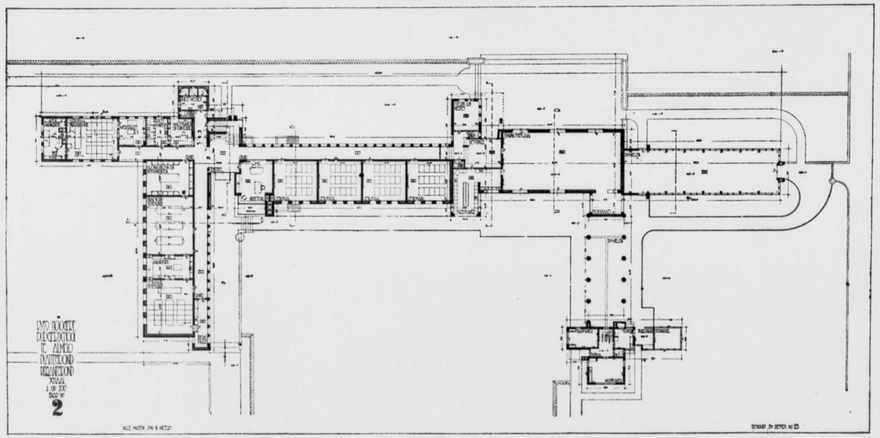

ARCHITECT G. WESTERHOUT. B.N.A.

RIJKS HOOGERE BURGERSCHOOL TE ALMELO. PLAN BEGANE GROND

ARCHITECT G. WESTERHOUT. B.N.A.

RIJKS HOOGERE BURGERSCHOOL TE ALMELO. ACHTERGEVEL

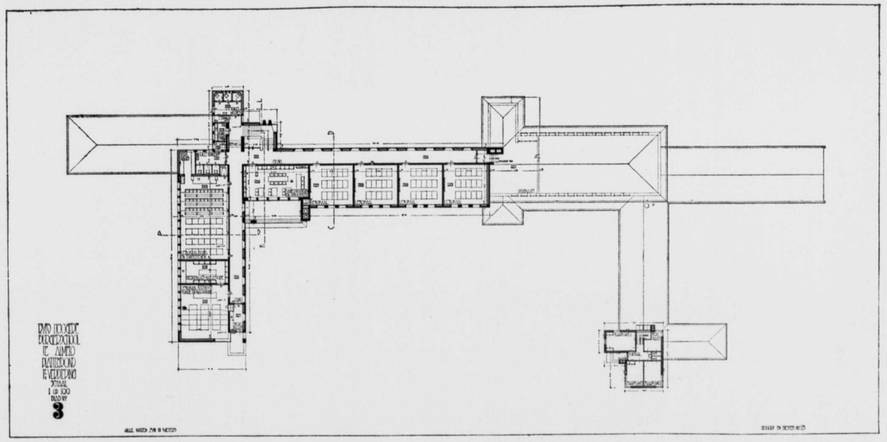

ARCHITECT G. WESTERHOUT. B.N.A.

RIJKS HOOGERE BURGERSCHOOL TE ALMELO. PLAN VERDIEPING

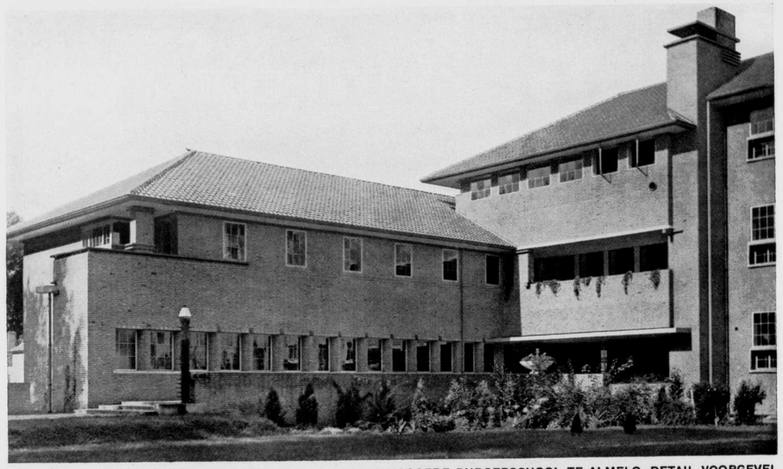

ARCHITECT G. WESTERHOUT. B.N.A. RIJKS HOOGERE BURGERSCHOOL TE ALMELO. DETAIL VOORGEVEL

ARCHITECT G. WESTERHOUT. B.N.A. RIJKS HOOGERE BURGERSCHOOL TE ALMELO. DETAIL VOORGEVEL

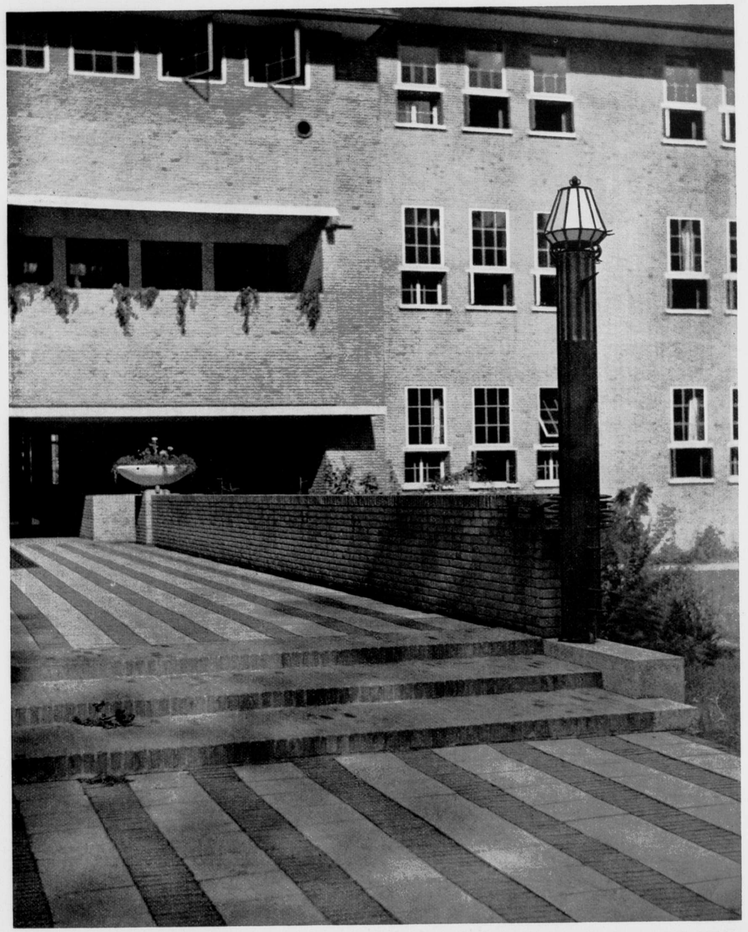

ARCHITECT G. WESTERHOUT. B.N.A. RIJKS HOOGERE BURGERSCHOOL TE ALMELO. DETAIL

ARCHITECT IR. J. WIEBENGA

U.L.O. SCHOOL TE AALSMEER. GEVEL

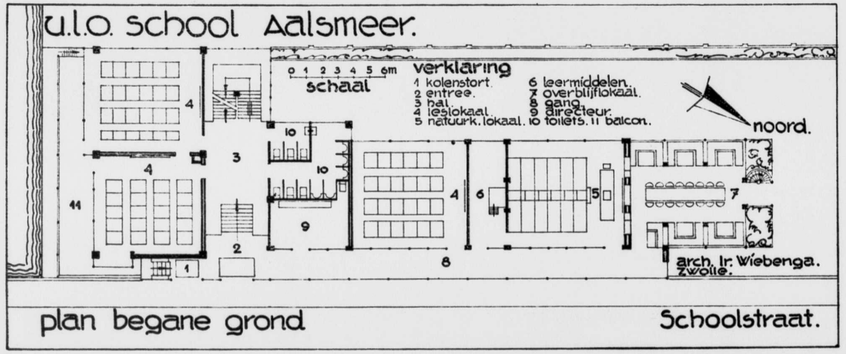

ARCHITECT IR. J. WIEBENGA

U.L.O. SCHOOL TE AALSMEER

ARCHITECT IR. J. WIEBENGA

U.L.O. SCHOOL TE AALSMEER

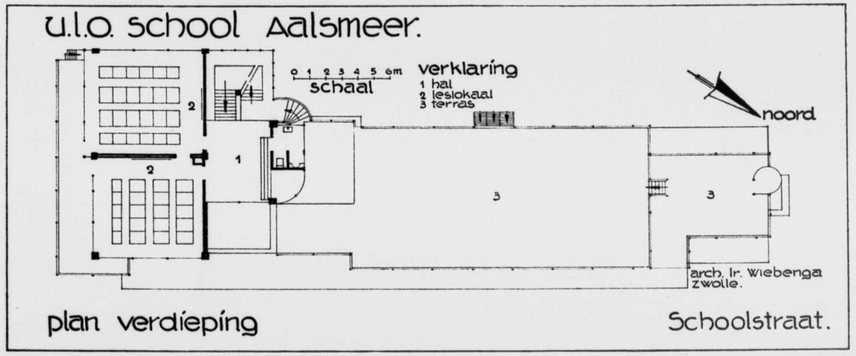

ARCHITECT IR. J. WIEBENGA

U.L.O. SCHOOL TE AALSMEER

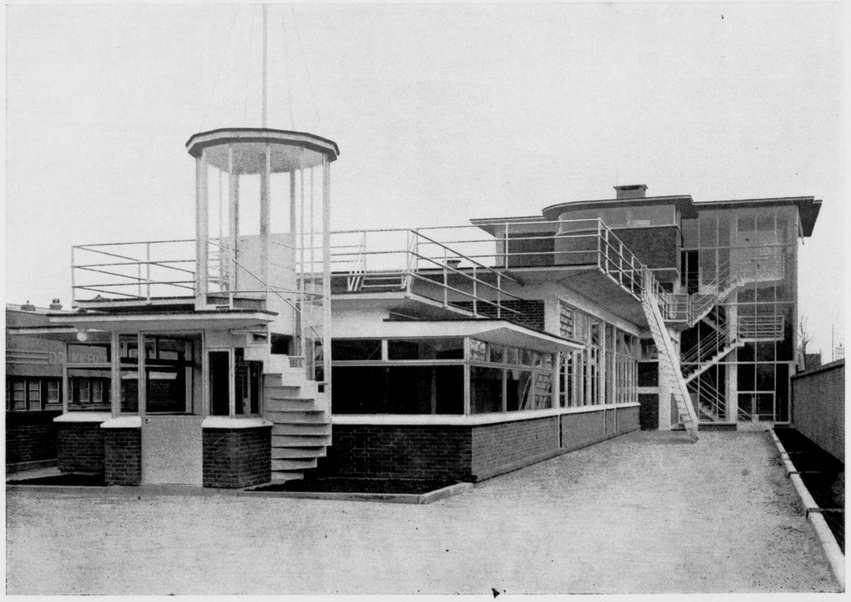

ARCHITECT IR. J. WIEBENGA

U.L.O. SCHOOL TE AALSMEER

ARCHITECT IR. J. WIEBENGA

U.L.O. SCHOOL TE AALSMEER

ARCHITECT IR. J. WIEBENGA U.L.O. SCHOOL TE AALSMEER

ARCHITECT IR. J. WIEBENGA

U.L.O. SCHOOL TE AALSMEER

N.V. BREEDVELD'S
FABRIEK BIJ ST. LAURENS
BETIMMERINGEN
VITRINES
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR. 109 TELEF. 34871

CELOTEX
INSULATING LUMBER
BESCHERMT ALLE GEBOUWEN TEGEN LAWAAI HITTE KOUDE VOCHT
ONZE TECHNISCHE VOORLICHTINGSDIENST STAAT GRATIS TOT UWE BESCHIKKING
N.V. PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.
AMSTERDAM — SARPHATIKADE 1 — TELEFOON 36824-34824
ROTTERDAM — STATIONSWEG 37b — TELEFOON 11690

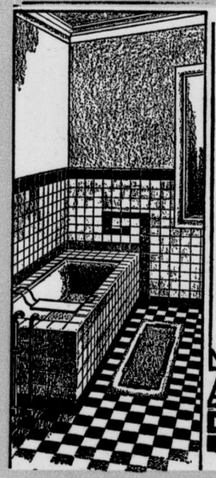

Wand-en vloertegels
Artistieke, duurzame bekleeding van wanden en vloeren in keukens, gangen, halls, badkamers. Met ontwerpen en prijsopgaat staan wij gaarne ten dienste
N.V. A.N. DE LINT
DELFT — DEN HAAG

DRUKKERIJ IPENBUUR & VAN SELDAM
WAAR DIT TIJDSCHRIFT WORDT GEDRUKT, LEVERT SPOEDIG EN BILLIJK AL UW BENOODIGDE DRUKWERKEN, DESGEWENSCHT MET BIJLEVERING VAN CLICHÉ'S
NIEUWE LOOIJERSSTRAAT 47, AMSTERDAM

WENDINGEN

MAANDBLAD · VOOR · BOUWEN · EN · SIERENDE = KUNST · ARCHITECTURA · ET · AMICITIA

REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM, VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT, TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

№ 9

DIT IS NUMMER 9 VAN DE 12DE SERIE (1931) EN GEWIJD AAN STANDBEELDEN. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN DOOR T. LANDRÉ. HET OMSLAG IS ONTWORPEN EN OP STEEN GETEEKEND DOOR THEO VAN REIJN

JOHAN POLET DOMELA NIEUWENHUIS, BRONS, VOETSTUK LAVA BASALT, AMSTERDAM 1932

STANDBEELDEN DOOR T. LANDRÉ

Een inleidinkje bij dit op het eerste gezicht wel zeer heterogeen lijkende prentenboek van statuaire beeldhouwkunst, zoo maar een causerietje, omdat er toch ook wat bij gezégd moet worden, . . . neen, dan maar liever ineens de vraag aanvaard, die zich bij het bekijken van deze afbeeldingen terstond opdringt, — waarom hebben wij, in onzen tijd, niet een zoo bloeiende beeldhouwkunst, wij, die zoo hongerig naar schoonheid, naar alle kanten schoonheid zoeken, — of meenen te zoeken, — die zoo luid geroepen hebben om kunst in dit en kunst in dat, waarom verwaarloozen wij zoo schromelijk de beeldhouwkunst, die, naar ons hier herinnerd wordt, toch in alle tijden en bij alle volken zoo groote schoonheid voortbracht?

Want de beeldhouwkunst van thans is in hoofdzaak bouw-beeldhouwkunst, — voor het grootste deel kunstmatig ondersteund en in leven gehouden, — en hoezeer wij het ook gelukkig en juist achten, dat de kunsten dienen die haar aller moeder is, de bouwkunst, het is toch óok juist, dat in alle tijden de beeldhouwkunst behoefte heeft gevoeld aan vrije uiting, en dan blijft de vraag, hoe het komt, dat die behoefte thans blijkbaar niet bestaat, óf, — want ook zóo kan de vraag gesteld worden, — hoe het komt dat die behoefte, als zij wél bestaat, geen gelegenheid vindt tot bevrediging.

Het is toch niet zoo maar toeval, dat de verzameling in dit boek den tijd van vandaag, — voor ons toch de belangrijkste als de poort tot morgen, — zoo schamel representeert met een filmspeler en een volksmenner. De „Balzac" van Rodin, ja, maar Rodin is niet meer van vandaag, — al zal hij wel van alle tijden zijn, — en Rodin was een verschijnsel op zich zelf, grooter dan vele klassieken, die wellicht zelfs nog schooner werken hebben gemaakt, — Rodin stond buiten den tijd, hij kan geen norm voor vergelijking zijn. En ja, er is ook vandaag nog wel vrije beeldhouwkunst, maar zij is niet representatief, zooals toch haar aard en wezen is, zij is particuliere portretkunst, zij is atelierkunst, zij is kleinkunst. Wij beleven toch een grooten tijd, naar men zegt, en wij hebben groote pleinen, die om groote monumenten vragen. — waarom worden er dan geen groote statuen gesticht, die voor den nakomeling van de grootheid dezes tijds zullen getuigen? Is het omdat wij de kunstenaars niet hebben, die deze getuigenissen zouden kunnen maken? Of moet ook deze vraag weer anders gesteld worden: is het omdat de zoogezegde vrije beeldhouwkunst, — zooals trouwens ook elke andere kunst, — in wezen niet vrij is, maar dienares van machten, die op dit oogenblik geen macht hebben, of slapen, of worden onderdrukt door andere, tijdelijk nog sterker machten, of misschien zelfs in het geheel niet bestaan? Een gevaarlijke vraag, om zoo maar à bout portant te stellen, nóg gevaarlijker om zoo terloops, bij wijze van bijschrift bij een reeks prenten, te willen beantwoorden, — óok al omdat elke beschouwing over deze dingen toch maar speculatief is. Maar de vraag dringt zich nu eenmaal op, en, welnu, al willen wij dan hier niet trachten haar te beantwoorden, wij willen er dan toch wat omheen praten. Zou het misschien zóo zijn, dat een groote beeldhouwkunst altijd verbonden is met een grooten tijd, maar een grooten tijd in een anderen zin dan waarin wij den onzen een grooten tijd noemen, een grooten tijd, die groot is niet door de vele geweldige vragen, welke hij ter oplossing stelt, maar door de harmonische opgelostheid van de groote vragen?

Wij vinden, dat de beeldhouwkunst als meer particuliere potretkunst, — als hoedanig de schilderkunst nog zeer welig bloeien kan, — gedoemd is om te kwijnen. De materialen en de verhoudingen, waarmede zij werkt, en vooral de omstandigheid, dat zij werkt met drie demensies, eischen ruimte, die in het algemeen de „liefhebber" voor haar niet beschikbaar heeft, de ruimte van het plein, of toch ten minste van de groote hal of zaal. Maar haar monumentaliteit impliceert een zekere monumentaliteit van het model. Het volk aanvaardt geen „portret van mevrouw Zus-of-zoo", als mevrouw Zus-of-zoo niets anders is dan een x-beliebige mevrouw, als zij niet is een heldin van het volk, een heilige van het volk, een god van het volk. Een held, een heilige, een god van het volk is echter slechts dán bestaanbaar als het volk een gemeenschappelijke heldenvereering, een gemeenschappelijk geloof, een gemeenschappelijke religie heeft, is dus slechts bestaanbaar in een tijd van, — natuurlijk altijd nog maar betrekkelijke, — synthese, niet in een tijd van absolute antithese als de onze. Bladeren wij deze prenten maar door, en bladeren wij elk ander prentenboek van groote beeldhouwkunst uit alle tijden maar door: wij vinden, dat tot model heeft gediend een god, een heilige, een held, van een ras, van een volk, van een stam, — ook wel van een klasse, — eeuwen lang, of wel gedurende eenige generaties, misschien slechts tijdens één generatie, — maar dan houdt de kunst het óok niet veel langer uit, — soms zelfs niet langer dan de periode van een mode, — en dan is er van kunst eigenlijk heelemaal geen sprake meer.

Nu daargelaten wat de kunst, in het algemeen, dus afgezien van het genie, van den profeet, van den absoluten schepper, — vermag zonder den steun van een gemeenschappelijk levensprincipe, zeg een cultuur, zeg een religie, — waar zal zij den god, den heilige, den held vandaan halen als... er geen god, geen heilige, geen held is, bij gebrek aan een religie, aan een geloof, aan een gemeenschappelijke vereering, waarvan de god, de heilige, de held, de symbolen, de verpersoonlijkingen zijn, als zij geen hoogere in vereeringsrang vindt dan den volksleider, — die niet verder komt dan de oproep tot den strijd voor de cultuur, — dan den komiek, — die het volk in staat stelt, geheel passief, voor enkele uren verlost te worden van cultureele leegheid en van al zijn narigheid nog bovendien, — dan den sportheld misschien ook, die ten aanzien van het volk dezelfde taak vervult als de filmkomiek?

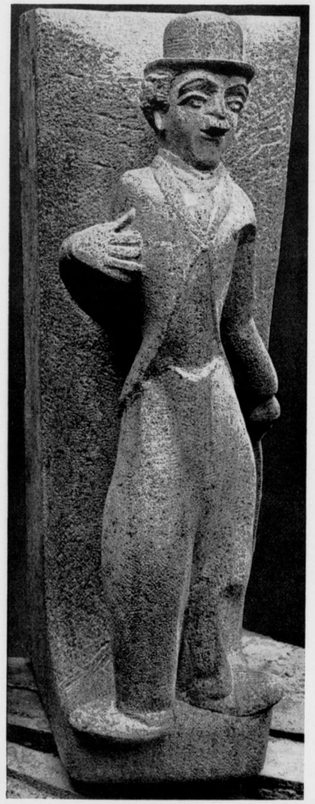

L. BOLLE CHARLEY CHAPLIN; 1932
BRUGVERSIERING TE ROTTERDAM

TOTEMBEELD

En is eigenlijk dit alles ook wel weer juist? Is het wel mogelijk, een tijd geheel zonder cultuur, zonder godsdienst, zonder vereering, niet van gescheiden groepen afzonderlijk, maar algemeen? En heeft ook onze tijd, deze tijd, niet een algemeen levens-principe, met de sterkte van een religie? Zou niet het oude gouden kalf de god zijn — de commercie — de religie — de techniek — de cultuur? Maar dan wordt de heele zaak weer anders. Want dan komen wij tot de vraag of niet voor het oogenblik de architectuur in de plaats is getreden van de beeldhouwkunst, waar zij, overdonderd door de techniek, zich in dienst stelt, niet van het gouden kalf, neen, maar van de commercie en de priesters van het gouden kalf, die de heiligen zijn van de commercie. En dan komen we tot de conclusie, dat de beeldhouwkunst zal moeten wachten tot deze tijd zijn eigen grootheid, — waarbij hij thans cultureel nog zoo geweldig ten achter is, — heeft ingehaald. Opdat er weer de harmonie zij, de eenheid, die als fundament kan strekken om de geweldige zwaarte van een groote beeldhouwkunst te dragen.

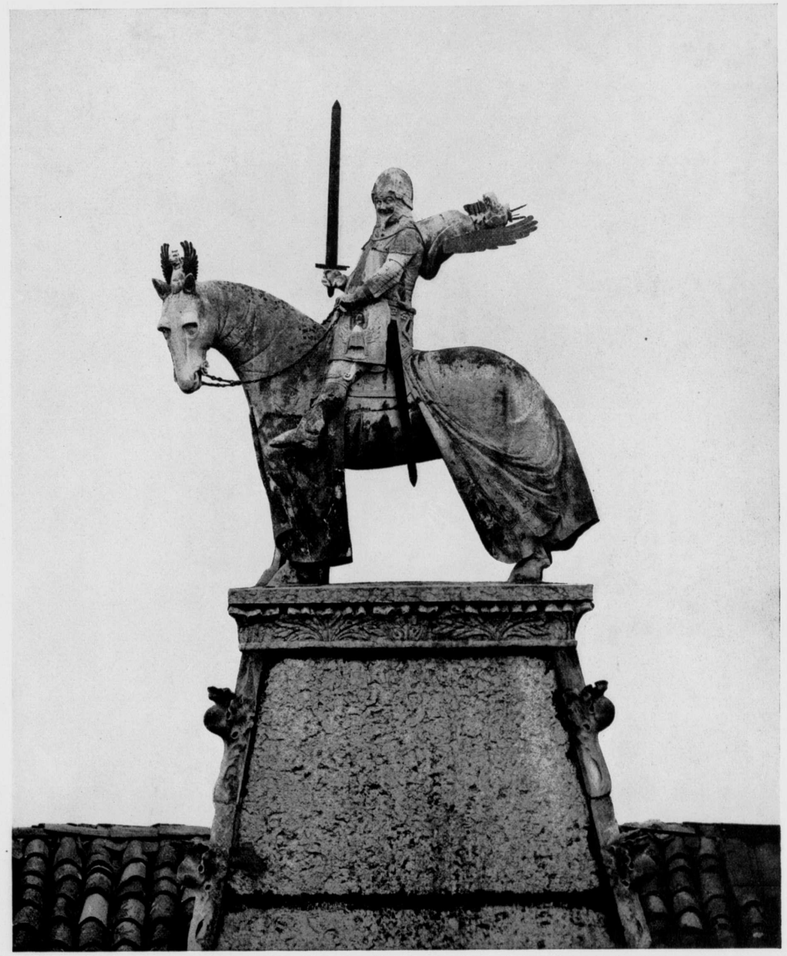

FRANCESCO DELLA SCALA, 1329, MARMER GRAFTOMBE VAN CAN GRANDE I, VERONA

KEIZER AUGUSTUS, MARMER ROME

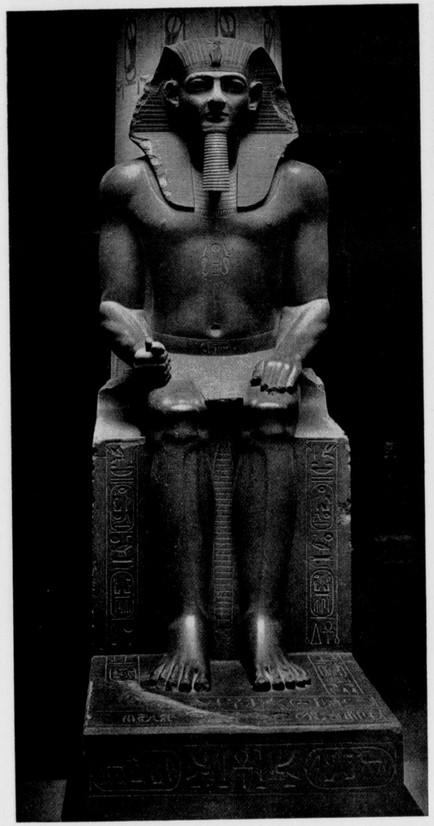

RAMSES II, GRANIET EGYPTISCH MUSEUM, BERLIJN

AUGUSTE RODIN, GIPS DE BALZAC

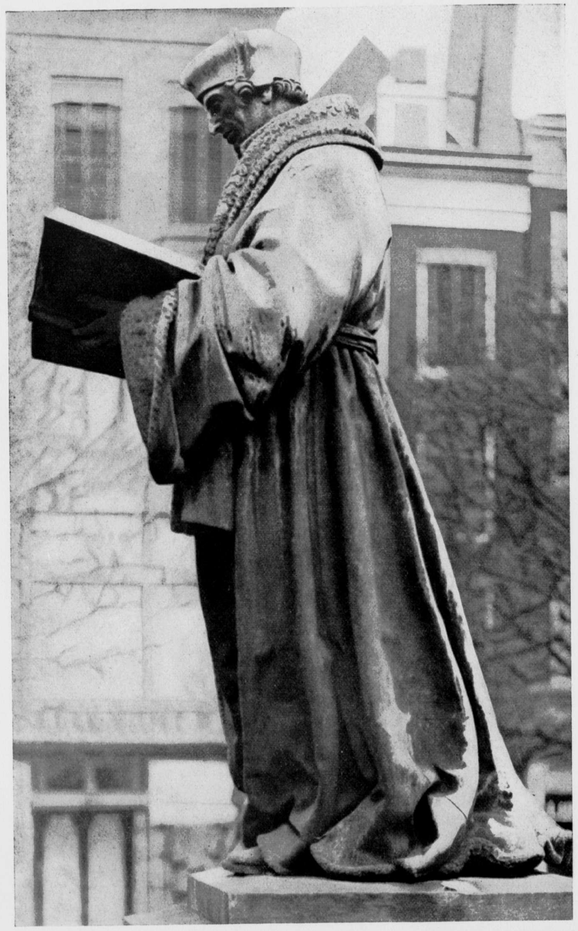

HENDRICK DE KEYSER, BRONS

ERASMUS, ROTTERDAM

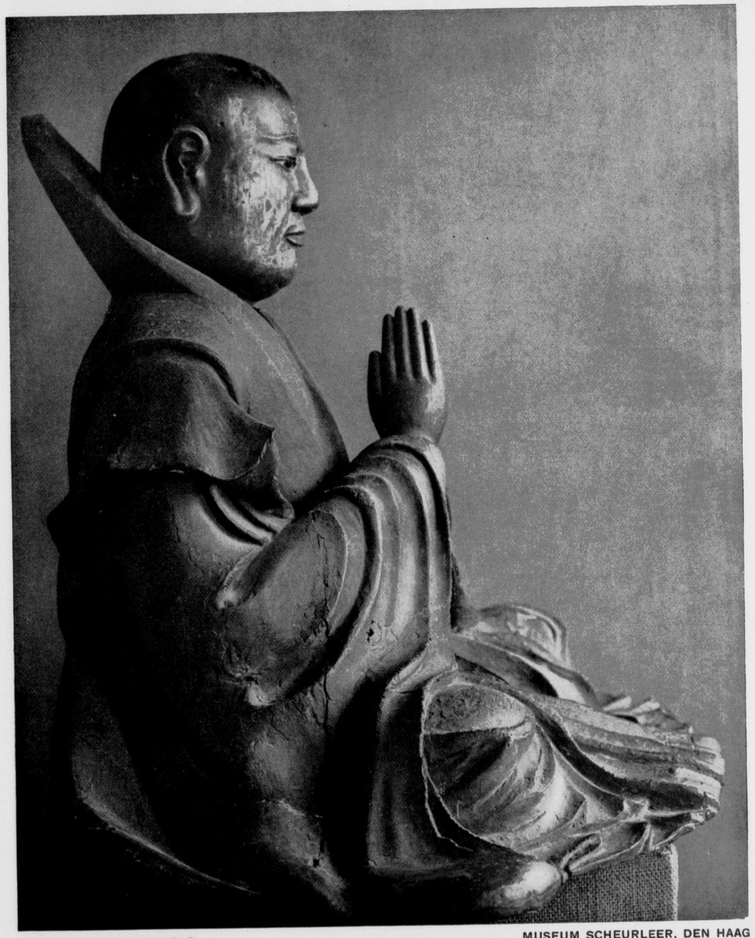

JAPANSCH HOUTEN BEELD

MUSEUM SCHEURLEER, DEN HAAG

CIMBURGIS VON HASSOVIEN, MARGARETHA VON ÖSTERREICH, MARIA BLANCA SFORZA, ERHERZOG SIGISMUND (GRAF VON TIROL) VAN LINKS NAAR RECHTS
16E EEUW, BRONS, HOFKIRCHE INNSBRÜCK

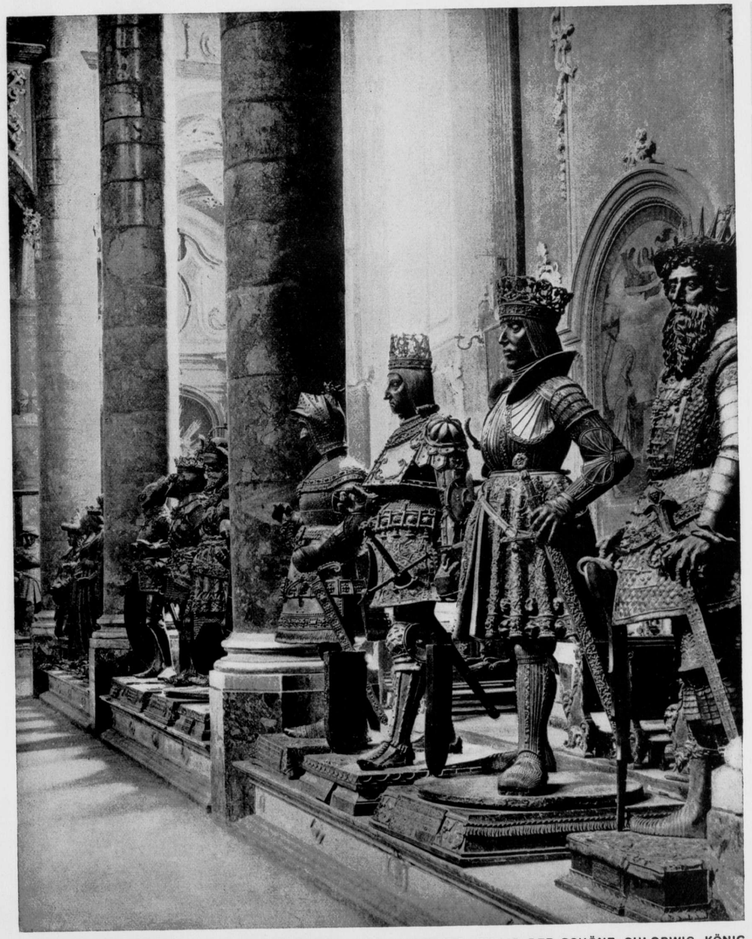

HERZOG ALBRECHT DER WEISE, KAISER RUDOLF VON HABSBURG, PHILIP DER SCHÖNE, CHLODWIG. KÖNIG DER FRANKEN, VAN LINKS NAAR RECHTS
16E EEUW, BRONS, HOFKIRCHE INNSBRÜCK

ANDREA DEL VERROCCHIO

STANDBEELD VAN COLLEONI, BRONS, VENETIË

DONATELLO, STANDBEELD VAN GATTAMELATA, BRONS

PADUA

ANTONIO DAL ZOTTO. STANDBEELD VAN DEN BLIJSPELDICHTER CARLO GOLDONI, BRONS VENETIË

FRANÇOIS RUDE. STANDBEELD VAN MAARSCHALK NEY, BRONS. PARIJS, 1853

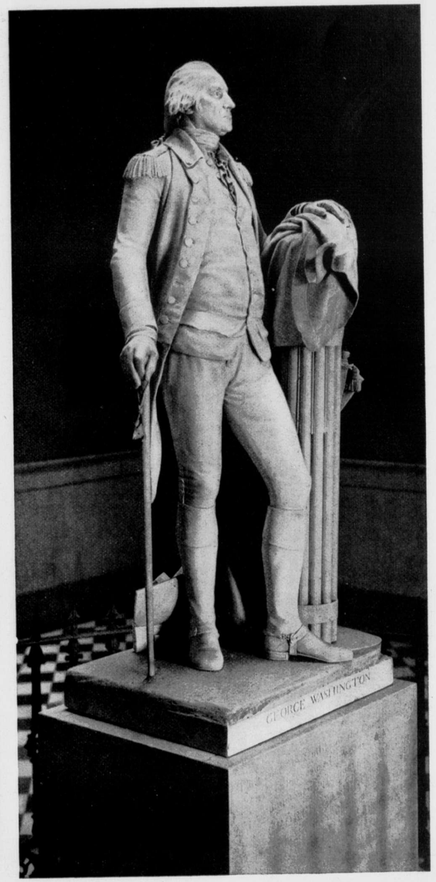

JEAN ANTOINE HOUDON. GEORGE WASHINGTON, MARMER. VIRGINIA. STATE CAPITOL, RICHMOND

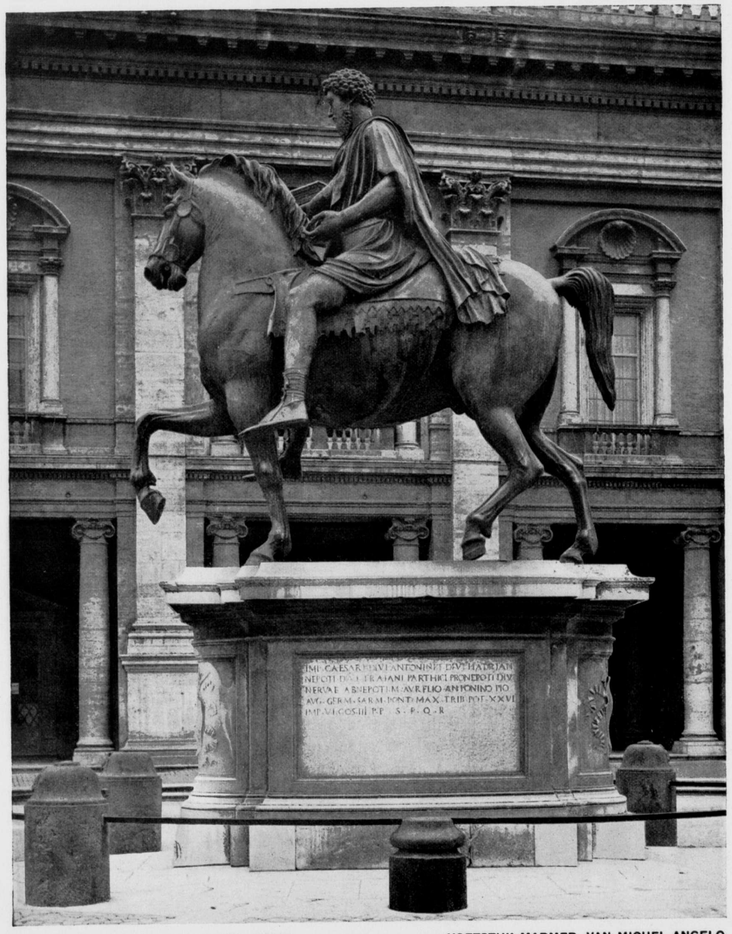

KEIZER MARCUS AURELIUS. BRONS, ROME

VOETSTUK MARMER, VAN MICHEL ANGELO

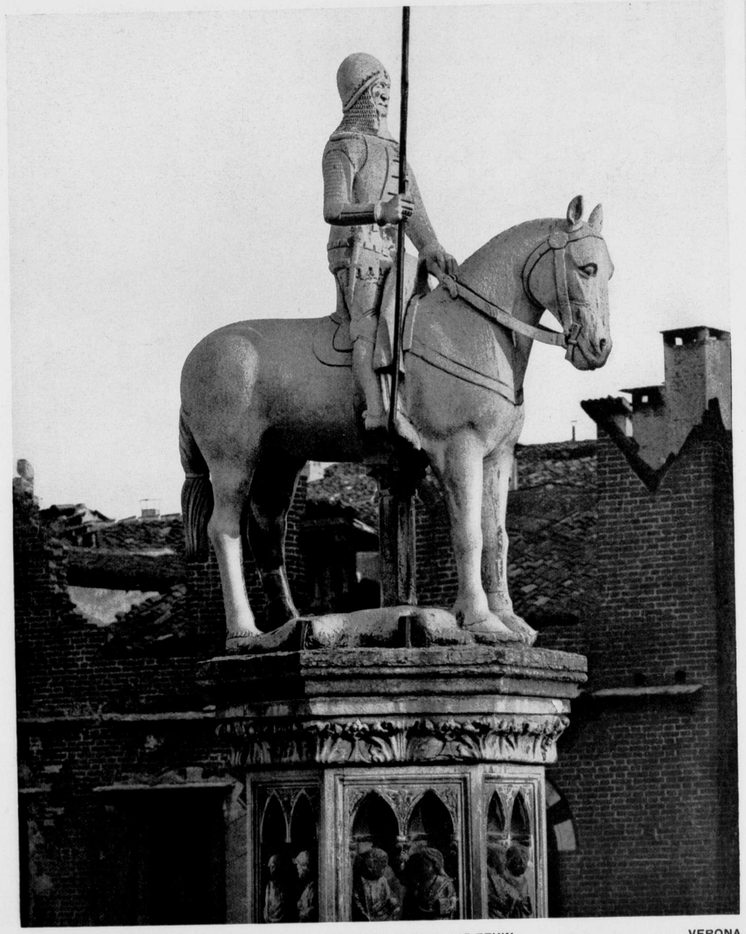

BONINO DA CAMPIONE. GRAFTOMBE VAN CAN SIGNORIO, BRONS, 14E EEUW

VERONA

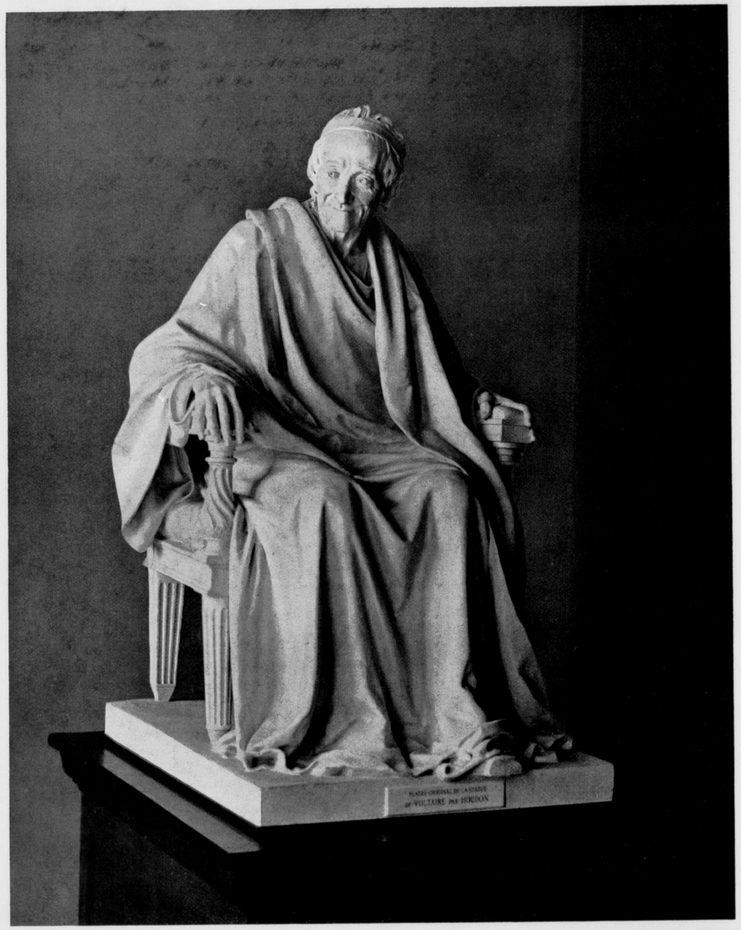

JEAN ANTOINE HOUDON, VOLTAIRE. MARMER, 19E EEUW

THEATRE FRANÇAIS, PARIJS

Bibliotheek van de Technische Universiteit Delft

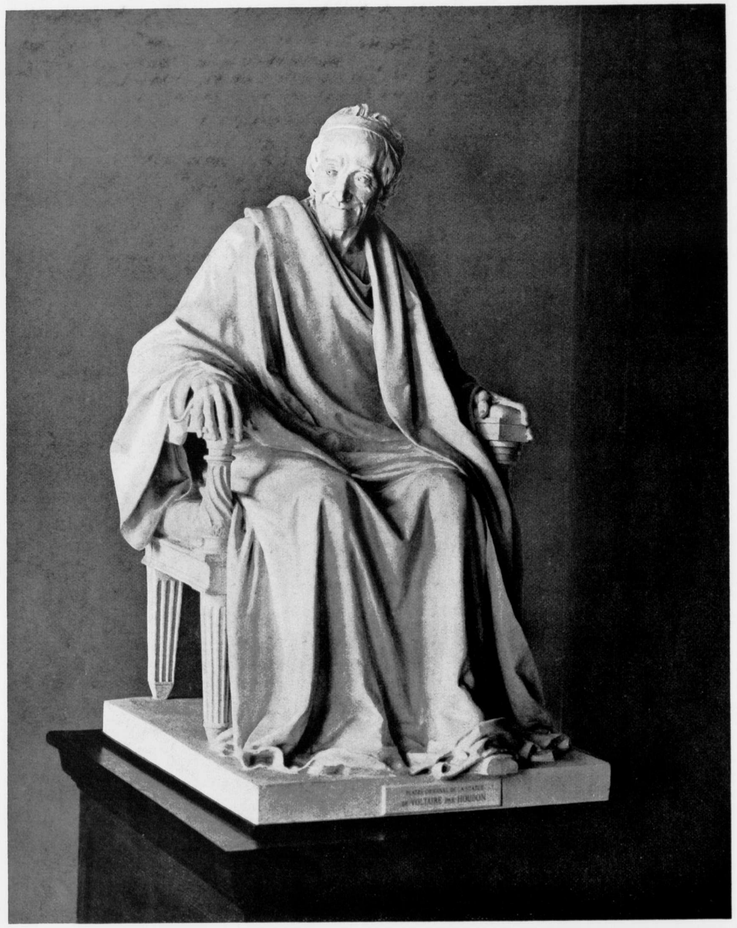

JEAN ANTOINE HOUDON, VOLTAIRE. MARMER, 19E EEUW

THEATRE FRANÇAIS, PARIJS

Pm 165 E

"CASTELL"
A.W.FABER

N.V. BREEDVELD'S
FABRIEK „BIJ ST: LAURENS"
BETIMMERINGEN
VITRINES
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR: 109 TELEF: 34891

CELOTEX
INSULATING LUMBER
BESCHERMT ALLE GEBOUWEN TEGEN LAWAAI HITTE KOUDE VOCHT
ONZE TECHNISCHE VOORLICHTINGSDIENST STAAT GRATIS TOT UWE BESCHIKKING
N.V. PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.
AMSTERDAM — SARPHATIKADE 1 — TELEFOON 36824-34824
ROTTERDAM — STATIONSWEG 37b — TELEFOON 11690

GEBRAND-SCHILDERD GLAS
Wij zijn ingericht voor de uitvoering van de kostbaarste gedenk- en kerkramen, doch maken ook eenvoudige glas-in-lood versiering voor uw woning.

N.V. ANDELINGDELFT

DRUKKERIJ IPENBUUR & VAN SELDAM
WAAR DIT TIJDSCHRIFT WORDT GEDRUKT, LEVERT SPOEDIG EN BILLIJK AL UW BENOODIGDE DRUKWERKEN, DESGEWENSCHT MET BIJLEVERING VAN CLICHÉ'S
NIEUWE LOOIJERSSTRAAT 47, AMSTERDAM

WENDINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM,
VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No. 10

DIT IS NUMMER 10 VAN DE 12DE SERIE (1931) EN GEWIJD AAN BOUWWERKEN VAN ARCHITECT PROF. E. FAHRENKAMP. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN DOOR JAN LAUWERIKS. HET OMSLAG IS ONTWORPEN EN OP STEEN GETEEKEND DOOR O. B. DE KAT

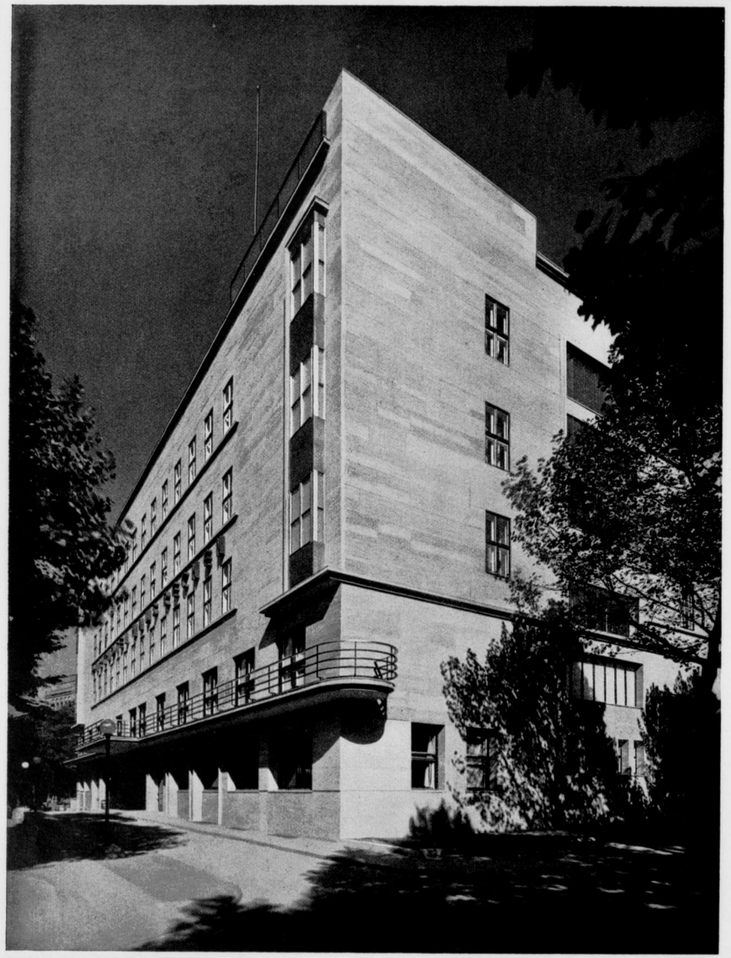

PARKHOTEL HAUS RECHEN, BOCHUM

HOEK KÖNIGSALLEE EN CHRISTSTRASZE

FAHRENKAMP, DOOR JAN LAUWERIKS

Het werk van den bekenden Duitschen architect Emil Fahrenkamp is voor de moderne architectuur niet alleen kenschetsend maar tevens voor haar ontwikkeling van het allergrootste belang. Deze architect, die in Düsseldorf is gevestigd, werd 1885 in Aken geboren, is professor aan de Academie van eerstgenoemde stad; sedert jaren mocht hij in verschillende plaatsen groote opdrachten uitvoeren, zooals men in Holland eigenlijk in dien omvang niet kent. Wij noemen alleen maar de bekendste ontwerpen van hem: Palast Hotel Breidenbacher Hof te Düsseldorf (1927), St. Mariakerk te Mühlheim-Ruhr (1928), Park-Hotel Haus Rechen te Bochum (1929), Hotel Monte Verita te Ascona (1929), Kantoorgebouw voor de Rhenania-Ossag Mineralölwerke A. G. (Shell) te Berlijn (1930) en andere. Niet alleen het exterieur van al deze gebouwen zijn door den architect ontworpen en onder diens leiding uitgevoerd, maar ook het interieur, de meubileering en stoffeering. Er ontstond dus telkens één artistiek geheel, één volmaakte, gave schepping.

Welke zijn nu eigenlijk de eigenschappen, die Fahrenkamp zoo plotseling in Duitschland en in 't buitenland tot een der meest gewilde kunstenaars gemaakt hebben? In de eerste plaats het doorvoelen, het begrijpen van de opdracht tot in de kleinste details, daarbij komt, dat Fahrenkamp geheel is doordrongen van den belangrijksten eisch die de hedendaagsche architectuur steeds aan den ontwerper zal stellen, namelijk dat zij een nuttig onderdeel van het ééne groote organisme, dat het leven is, moet zijn. Door elk gedeelte van een gebouw moet het leven op een natuurlijke wijze ongehinderd vloeien. Wij zullen daarom bij de ontwerpen van Fahrenkamp nergens overtollige details vinden, die niets met het diepste wezen van het gebouw uit te staan hebben.

Zakelijkheid is hier het juiste woord om het wezen dezer architectuur te kenmerken. Maar geen dogmatische, nuchtere zakelijkheid, zooals wij dit vaak in het begin dezer stijlperiode zagen. Integendeel. Fahrenkamp bezit een voorliefde voor weelderige kleuren, hij past gaarne prachtige exotische houtsoorten toe. Maar alles wordt matig met een fijne beschaafde smaak gebruikt; een gevolg van zijn eigen levenshouding, die precies de wetten der etiquette weet en deze in zijn dagelijksch leven op een welwillende grootsche wijze van een grand-seigneur ten uitvoer brengt.

Deze levenswijze komt nog meer tot uiting bij het uitbeelden der ruimte. Dit is wel de grootste gave van dezen architect, dat hij een ruimte als een sterk plastisch lichaam aanvoelt en waaraan elk onderdeel, elke kleur niet alleen ondergeschikt is, maar helpt de ruimte uit te beelden. Of de kunstenaar nu in een lichte hal een prachtig fel gloeiend rood karpet neerlegt, of in een lange gang een reeks lampen ophangt: altijd is er een mystiek samenwerken, waardoor de beschouwer met een oogopslag de gansche uitgebeelde ruimte in zich opneemt. Deze is harmonisch en vormt altijd een symphonisch kleurengamma, vol levensvreugde, vol ingehouden spanning.

Daarbij komt steeds weer de geniale vondst van een verbluffend eenvoudig samengestelde plattegrond en een logische, rustig natuurlijke ontwikkeling der daarin gecomponeerde ruimten. Het beste voorbeeld is wel de plattegrond van het Park-Hotel Haus Rechen te Bochum, dat in dit opzicht waarlijk klassiek te noemen is. Om een centraal gelegen hal zijn de verschillende ruimten gegroepeerd, die elk van verschillende punten uit gemakkelijk toegankelijk zijn. Aan den eenen hoek het restaurant, dat men direct van de straat af kan betreden, zonder het eigenlijke hotel te moeten doorloopen. Toch is dit gedeelte voor de gasten spoedig te bereiken, daar het aan de groote vestibule is gelegen. Aan den tegenovergestelden kant de ontbijtzaal en het wijnrestaurant met dansvloer. Aan de achterzijde bevindt zich de groote feestzaal, waarvan ter weerszijde een zaaltje voor vergaderingen. De verdiepingen met de hotelkamers zijn nog eenvoudiger van compositie. Hier is de lichthal in 't midden, die licht geeft aan de centraal gelegen hotelhal der begane grond, het middelpunt waaromheen de gangen; terwijl de kamers allen aan de straatzijde zijn gelegen.

Ook het ontwerp van den gevel is buitengewoon eenvoudig, maar evenwichtig en rustig. De reeksen ramen zijn geen gaten in een vlakke muur, maar op de juiste wijze geplaatste openingen, die tezamen een levendig en rhytmisch geordend oppervlak vormen.

Door de boven geschetste eigenschappen is het werk van Emil Fahrenkamp juist voor onzen tijd van zoo'n groote beteekenis. Er gaat van zijn werk een levensvreugde uit, die op zijn omgeving aanstekelijk werkt. En is het niet juist deze levensvreugde, gebonden maar niet dogmatisch, beschaafd maar niet protserig, die wij moderne menschen zoo noodig hebben?

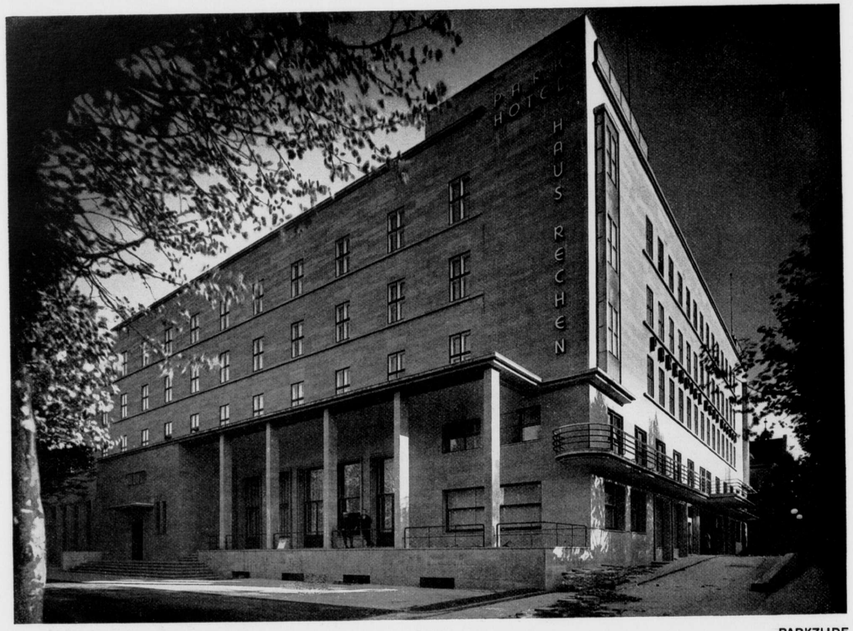

PARKHOTEL HAUS RECHEN, BOCHUM

PARKZIJDE

PARKHOTEL HAUS RECHEN, BOCHUM

GEVEL KÖNIGSALLEE

PARKHOTEL HAUS RECHEN, BOCHUM

HOTELHAL

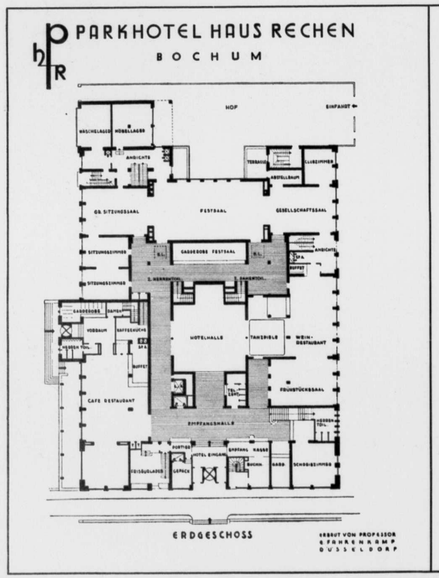

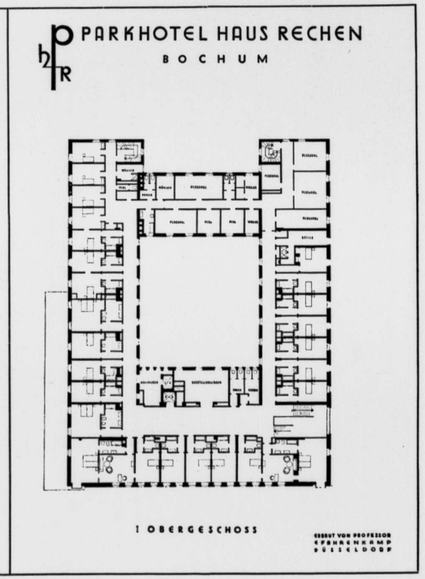

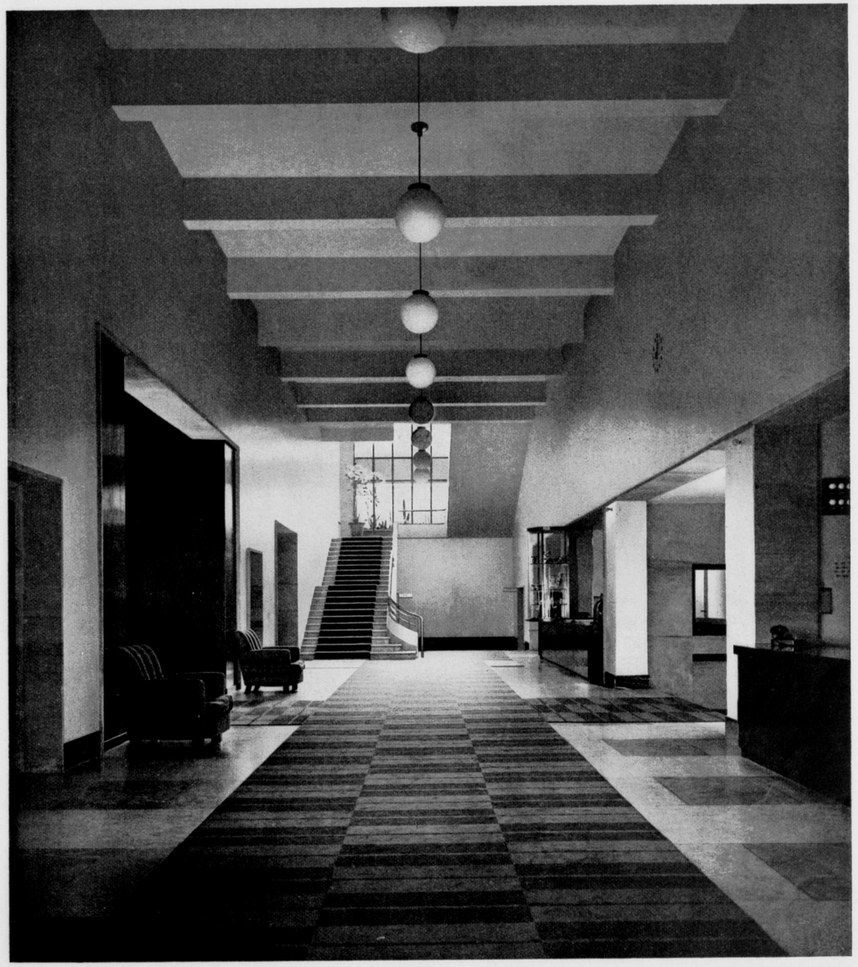

PARKHOTEL HAUS RECHEN, BOCHUM

INGANGS- EN ONTVANGHAL

PARKHOTEL HAUS RECHEN, BOCHUM

BLIK VAN DE HOOFDTRAP IN DE INGANGS- EN ONTVANGHAL

PARKHOTEL HAUS RECHEN, BOCHUM

BLIK VAN DE DANSRUIMTE IN DE HOTELHAL

PARKHOTEL HAUS RECHEN, BOCHUM

DANSRUIMTE

PARKHOTEL HAUS RECHEN, BOCHUM

ONTBIJTKAMER

PARKHOTEL HAUS RECHEN, BOCHUM

NIS IN DE HOTELHAL. WANDSCHILDERING VAN WERNER PEINER

PARKHOTEL HAUS RECHEN, BOCHUM

DAMES KAPVERTREK

GEBOUW RHENANIA OSSAG (SHELLHAUS), BERLIJN HOEK BENDLER EN KÖNINGIN-AUGUSTASTRASZE

GEBOUW RHENANIA OSSAG (SHELLHAUS), BERLIJN TOCHTPORTAAL

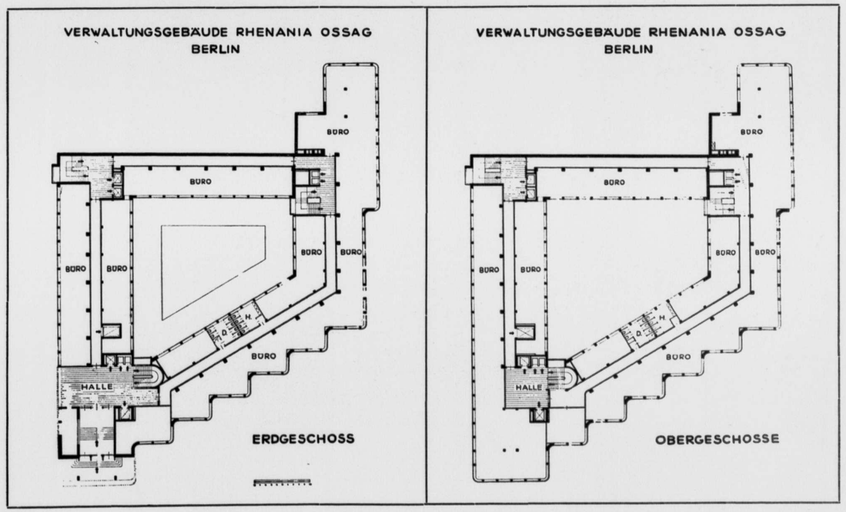

INGANGSHAL

GEBOUW RHENANIA OSSAG (SHELLHAUS), BERLIJN
GLASVENSTER MET VOORSTELLINGEN VAN DE VIJF WERELDDEELEN VAN WERNER PEINER. WANDEN GROEN MARMER; VLOER ZWART MARMER

BUREAURUIMTE

GEBOUW RHENANIA OSSAG (SHELLHAUS), BERLIJN

GEBOUW RHENANIA OSSAG (SHELLHAUS), BERLIJN

ZITTINGSZAAL

ENDINGEN

KERKEN

GEBOUW RHENANIA OSSAG (SHELLHAUS), BERLIJN

ZITTINGSZAAL

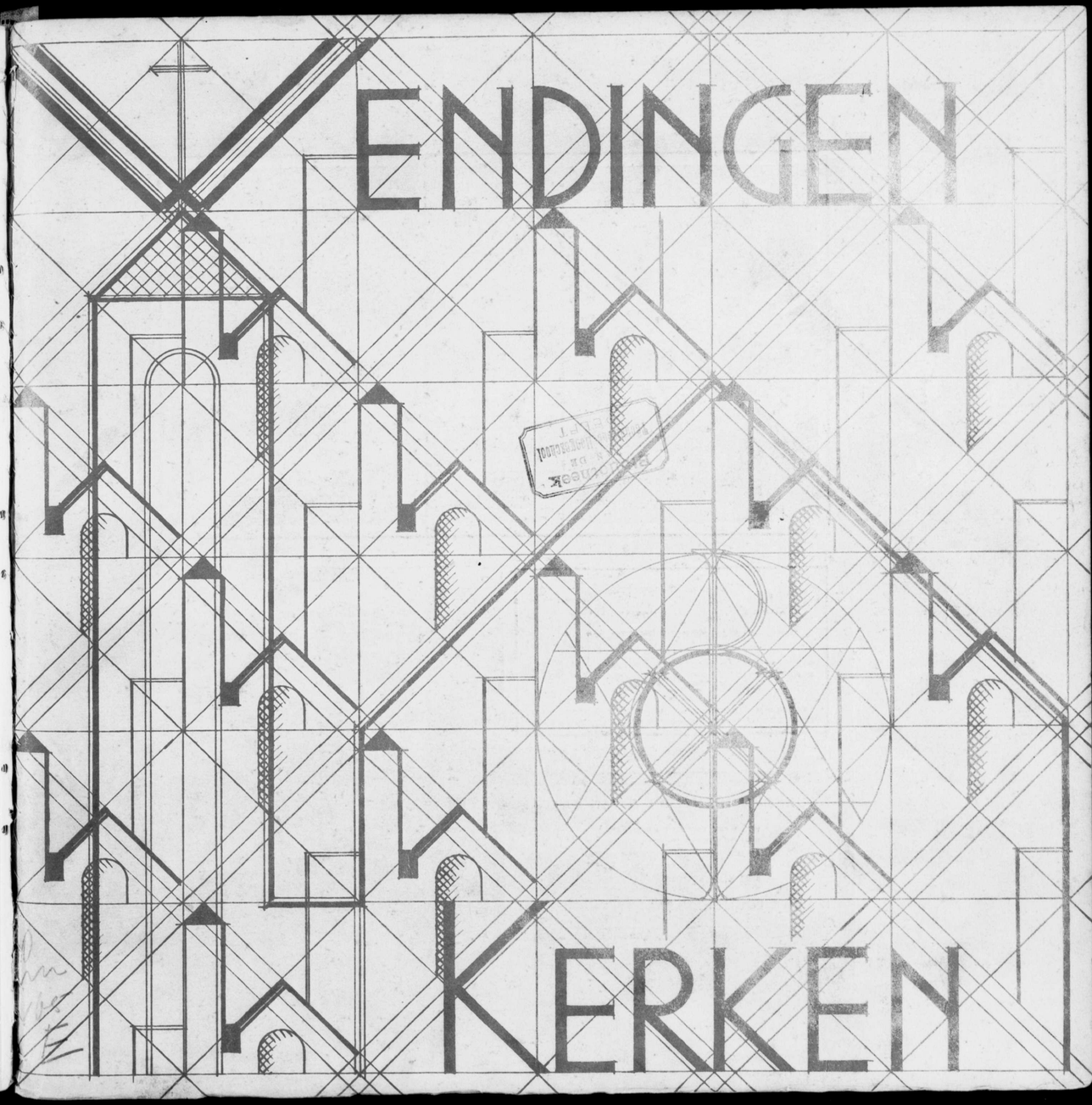

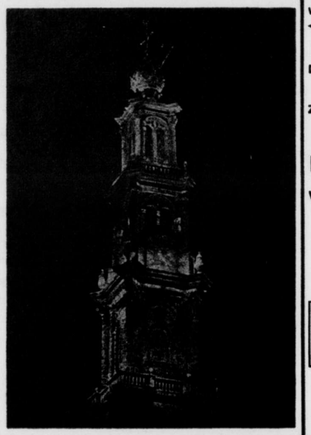

WESTERKERK, AMSTERDAM

DE GROOTSTE KERKEN IN NEDERLAND ZIJN VERWARMD DOOR DE N.V.

BEUKERS' VERWARMINGS-MIJ. SCHIEDAM

HET NIEUWSTE SYSTEEM MET AUTOMATISCHE BEVOCHTIGINGS-INRICHTING

GROOTE KERK, BREDA

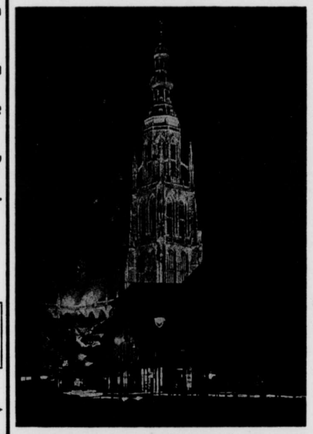

CELOTEX
INSULATING LUMBER

BESCHERMT ALLE GEBOUWEN TEGEN LAWAAI HITTE KOUDE VOCHT

ONZE TECHNISCHE VOORLICHTINGSDIENST STAAT GRATIS TOT UWE BESCHIKKING

N.V. PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.

AMSTERDAM — SARPHATIKADE 1 — TELEFOON 36824-34824
ROTTERDAM — STATIONSWEG 37b — TELEFOON 11690

DRUKKERIJ IPENBUUR & VAN SELDAM

WAAR DIT TIJDSCHRIFT WORDT GEDRUKT, LEVERT SPOEDIG EN BILLIJK AL UW BENOODIGDE DRUKWERKEN, DESGEWENSCHT MET BIJLEVERING VAN CLICHÉ'S

NIEUWE LOOIJERSSTRAAT 47, AMSTERDAM

Delftsche tegels

uit de vanouds beroemde fabriek De Porceleyne Fles zijn mooi, hygiënisch en duurzaam. Het ideale materiaal voor gevelbekleeding

N.V. A.N. DE LINT
DELFT - DEN HAAG

WENDINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM, VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT, TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN, IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL VOOR BELGIE, DE SIKKEL ANTWERPEN

DIT IS NUMMER 11 EN 12 VAN DE 12DE SERIE (1931) EN GEWIJD AAN KERKBOUW. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE STOF IS BIJEENGEBRACHT EN DE INLEIDING IS GESCHREVEN DOOR ARCHITECT IR. G. M. LEEUWENBERG. HET OMSLAG IS ONTWORPEN DOOR ARCHITECT J. ZIETSMA B.N.A.

ARCHITECT B. T. BOEYINGA, B.N.A.

NEDERL. HERVORMDE KERK TE HAARLEM

GEREF

OVER KERKBOUW IN NEDERLAND, DOOR ARCHITECT IR. G. M. LEEUWENBERG

Het kerkgebouw in Nederland heeft zich in den loop der laatste tientallen jaren geleidelijk ontwikkeld, dank zij de behoefte aan een groot aantal nieuwe bedehuizen.
Met deze ontwikkeling is niet bedoeld de gewijzigde vormgeving in betrekking tot de smaken of modes, die elkaar in steeds sneller tempo zijn opgevolgd en uiting gaven aan een onwaardige geestesgesteldheid, waarvan vele kerkebouwers niet vrij zijn gebleven. Doch bedoeld is het ernstig pogen om den eeredienst in het moderne kerkgebouw beter tot haar recht te doen komen. Deze evolutie komt dus van binnen uit en heeft in tegenstelling met de eerstgenoemde een meer blijvend karakter. Naast een verjongd innerlijk is het uiterlijk traditioneeler, want de uiterlijke vormgeving doet deze hoedanigheid lang niet altijd op het eerste gezicht vermoeden. Het is zelfs niet gemakkelijk een groep waardige kerkgebouwen te vinden, die niet of op de eerste plaats spreken van oppervlakkige sleur, of zelfzucht of ijdelheid van den bouwer of andere minder gunstige eigenschappen. Onbegrepen neo-romaansch, gothiek enzoovoort, al of niet gemoderniseerd naar den trant der na-oorlogsche scholen, tieren nog welig. En dan nog de velen die werk leveren met eigen etiket of zij die U kunnen offreeren in iedere historische en niet-historische stijl, welke men wenscht uit te kiezen. Eenheid van stijlopvatting is er thans wellicht minder dan ooit te voren. Maar hoevele zijn ook niet de verschillende geloofsopvattingen, die hun eigen uitingen hebben. Daarnaast is zelfs bij de Algemeene Roomsche kerk ternauwernood een groepje te vinden, dat steunend op een diepgaande studie der Liturgie, in verband met de tegenwoordige behoeften, ernstig streeft in eenvoud te werken, met zooveel mogelijk vermijding van opvallende opzettelijkheden. Zij beginnen met de problemen zoo eenvoudig en klaar mogelijk te stellen en trachten ze met voor de hand liggende materialen, op technisch voor de hand liggende, eenvoudige eerlijke wijze op te lossen.
Noodzakelijk gelijkt hun werk, omdat en het gestelde probleem en de keuze der materialen met hun logische verwerking nagenoeg onveranderd zijn, veel op het werk onzer voorvaderen uit een tijdperk, dat met den vagen naam van middeleeuwen wordt betiteld, een tijdperk van twaalf eeuwen waarin de Christelijke kunst is gegroeid en dat een merkwaardige continuiteit vertoont.
Des te meer is het te betreuren, dat belangrijke werken, wijl Kropholler, die redenen meende te hebben thans zijn medewerking te moeten onthouden, hier niet zijn vertegenwoordigd. Met behulp van de gezonde bouwkundige opvatting, die Berlage destijds voorstond en welke Kropholler heeft ontwikkeld en met groote standvastigheid is getrouw gebleven, heeft hij zeer veel baanbrekend werk verricht, ook op het gebied van den modernen kerkebouw. Het streven eenvoudige, ruime kerken, waarin een ieder onbelemmerd actief de Heilige Geheimen kan meevieren en tevens de andere bedieningen behoorlijk tot hun recht kunnen komen volgens de vastgestelde regelen, heeft in zijn werk het eerst een bevredigende gestalte gekregen en is mede aanleiding geworden, dat zich weer eenige kerktypen zijn gaan ontwikkelen waar de hoofdzaken, de plaats van het Offeraltaar en den Tabernakel duidelijk spreken als het voornaamste gedeelte, hetzij door hoogte, hetzij door rijkere behandeling. De absis te Wassenaar tegen den vlakken muur, het tendak te Geldrop, de torens te Steenwijksmoer en te Amsterdam, duiden het presbyterium aan. De geloovigen nemen plaats in één groot schip. En alles wat ondergeschikt is, krijgt een relatief ondergeschikte plaats.
In tegenstelling met het katholieke kerkgebouw, dat op de eerste plaats Gods woning en offerplaats is, is dat der Protestanten vergaderplaats om Gods woord aan te hooren en voor gezamenlijk gebed en gezang. Vanzelf is hier een kerktype gegroeid, dat concentreert om den Voorganger en het orgel. De accoustische verzorging is hier dan ook van zeer groot belang. Ook doopvont en de tafel voor het Avondmaal worden wel in de aslijn der kerk geplaatst, doch hun belangrijkheid is afhankelijk van de waarde die men hecht aan de handelingen daaraan verbonden.
Ook hier schijnt het practische het meer en meer te winnen van een bouwtraditie, die voor de Protestantsche kerkgebouwen niet geëigend is. Een kruiskerk met gelijke armen en hooge daken is thans een zeer goed voldoend type. En wanneer de zin voor traditie, welke hier echter slechts zeer zelden zoo in duidelijke taal spreekt, nog in den bouwmeester leeft, dan ontstaan vaak intieme kerkjes met sfeer, die het gevoelig gemoed op de gewenschte wijze treffen en daarmede een ieder zich ook vertrouwd voelt.

ARCHITECT B. T. BOEYINGA, B.N.A.

NEDERL. HERVORMDE KERK TE HAARLEM

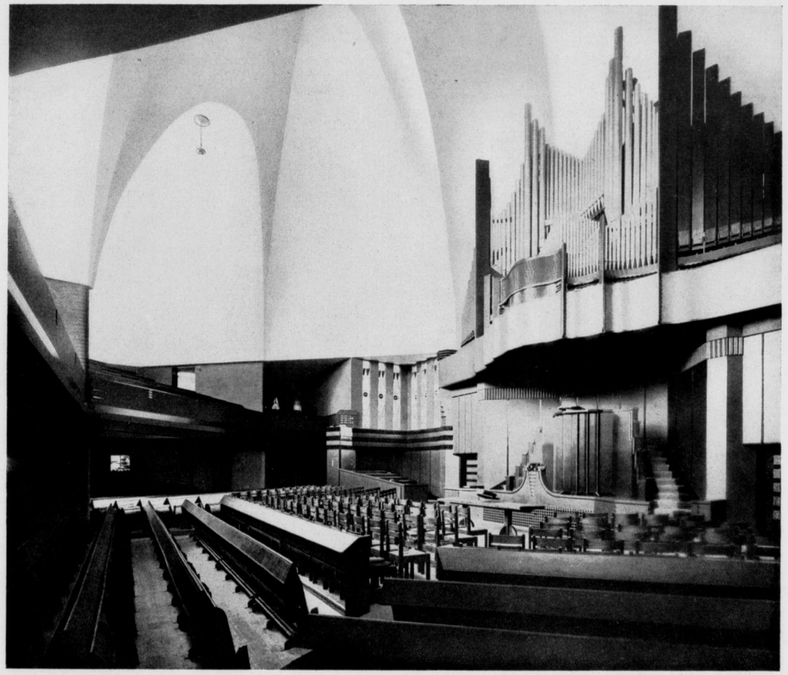

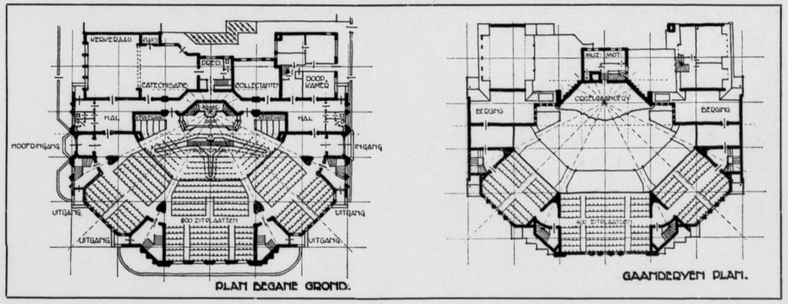

ARCHITECT B. T. BOEYINGA, B.N.A.

NEDERL. HERV. KERK TE HAARLEM. INTERIEUR EN PLATTEGRONDEN

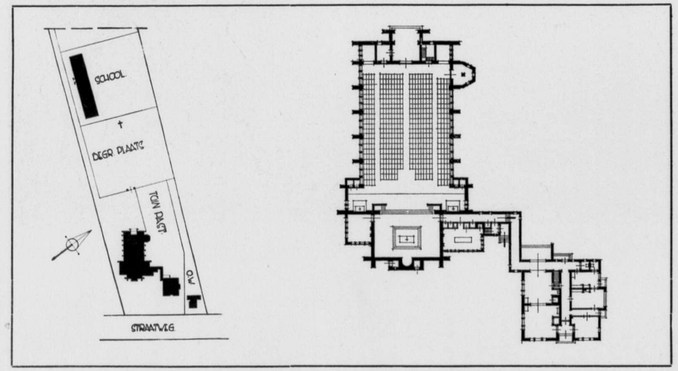

ARCHITECT J. VAN DONGEN JR., B.N.A. ST. FRANCISCUSKERK TE STEENWIJKSMOER

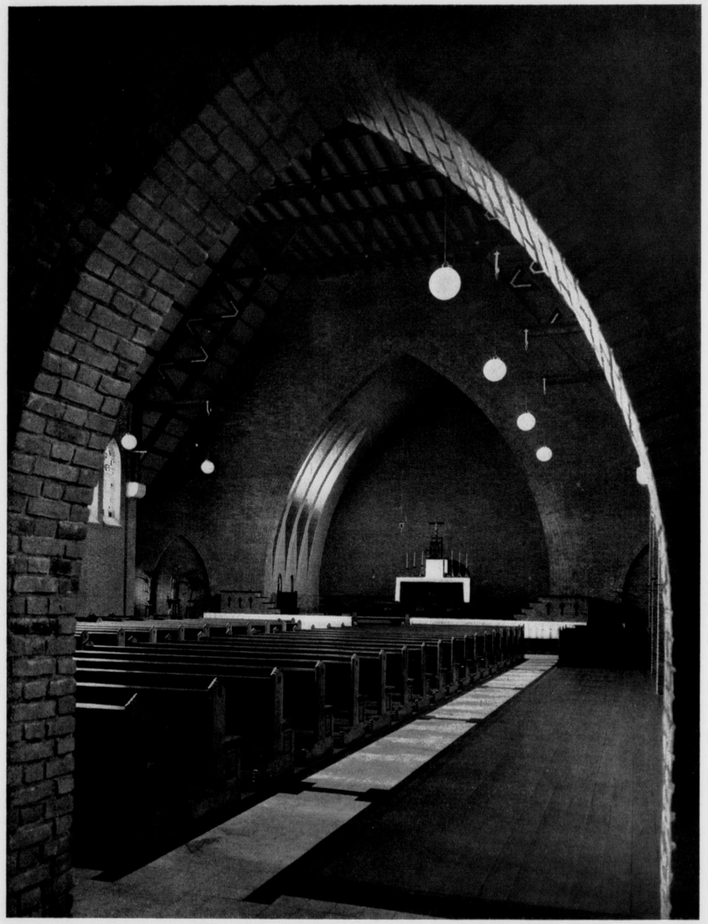

ARCHITECT J. VAN DONGEN JR., B.N.A. ST. FRANCISCUSKERK TE STEENWIJKSMOER. INTERIEUR

ARCHITECT J. P. L. HENDRIKS, B.N.A.

ST. ANNAKERK TE AMSTELVEEN

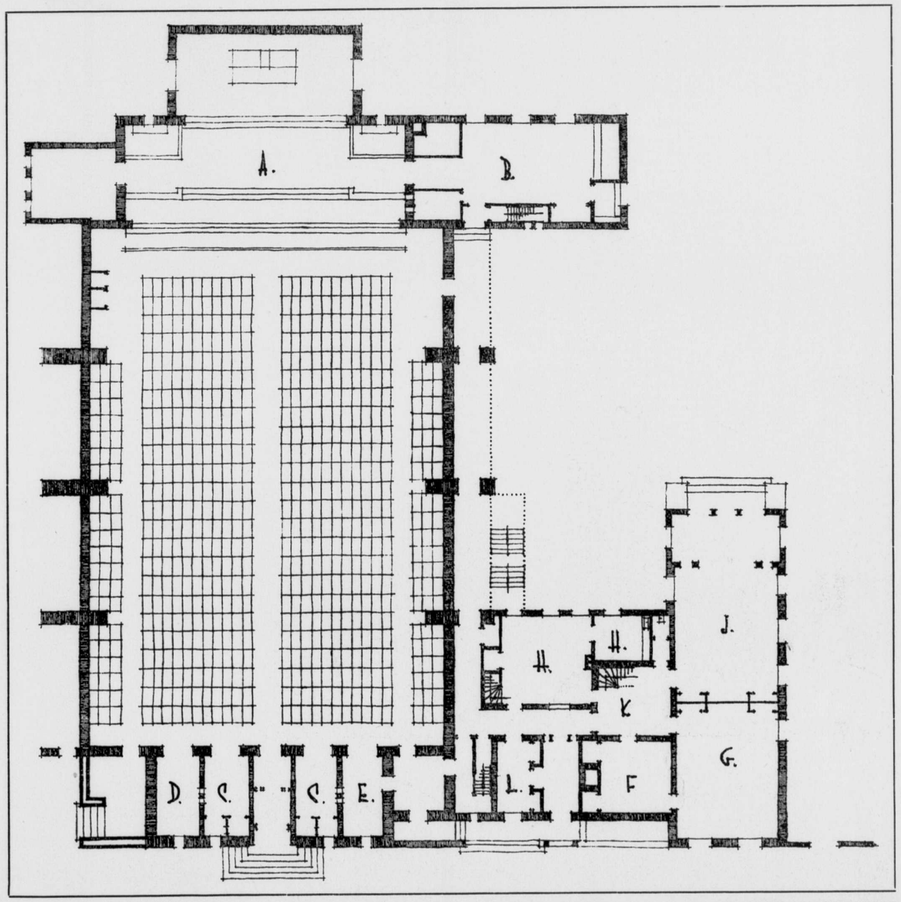

ARCHITECT J. P. L. HENDRIKS, B.N.A.

ST. ANNAKERK TE AMSTELVEEN

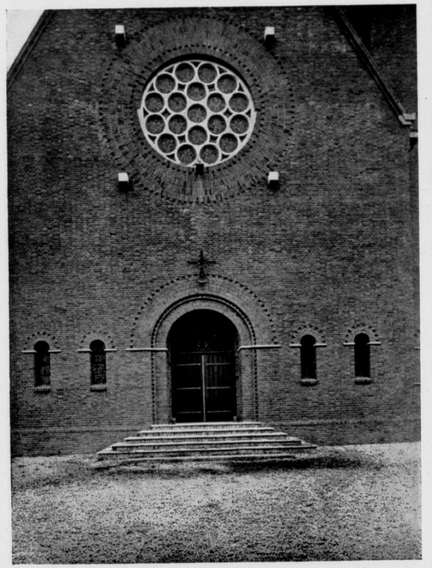

ARCHITECT J. P. L. HENDRIKS, B.N.A.

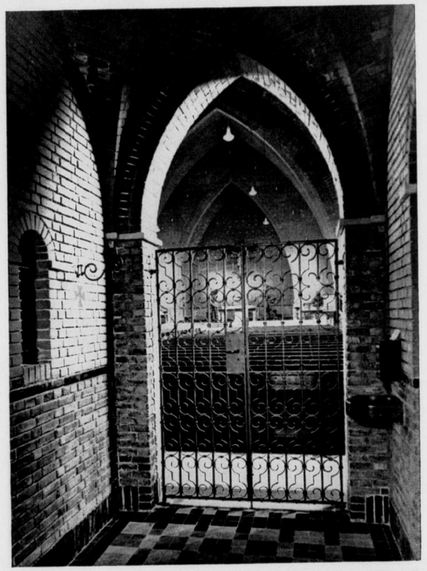

ST. ANNAKERK TE AMSTELVEEN. DETAILS

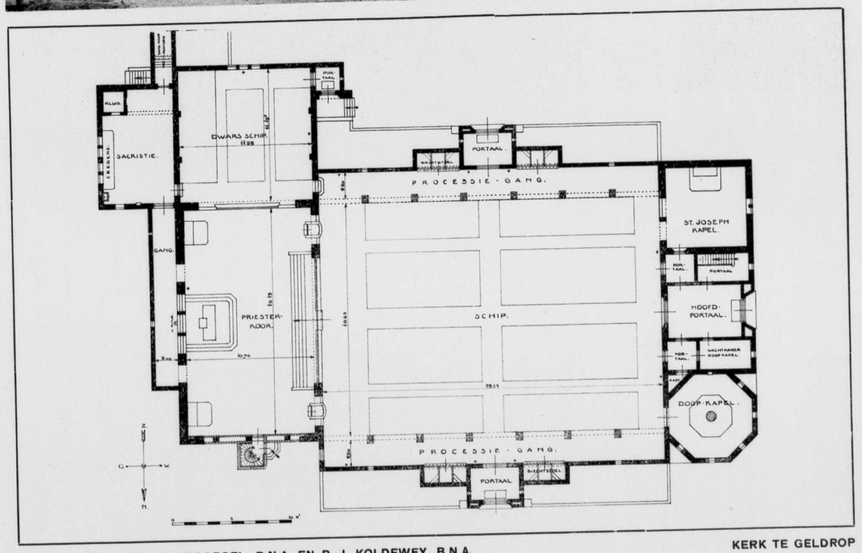

ARCHITECTEN C. M. VAN MOORSEL, B.N.A. EN B. J. KOLDEWEY, B.N.A.

KERK TE GELDROP

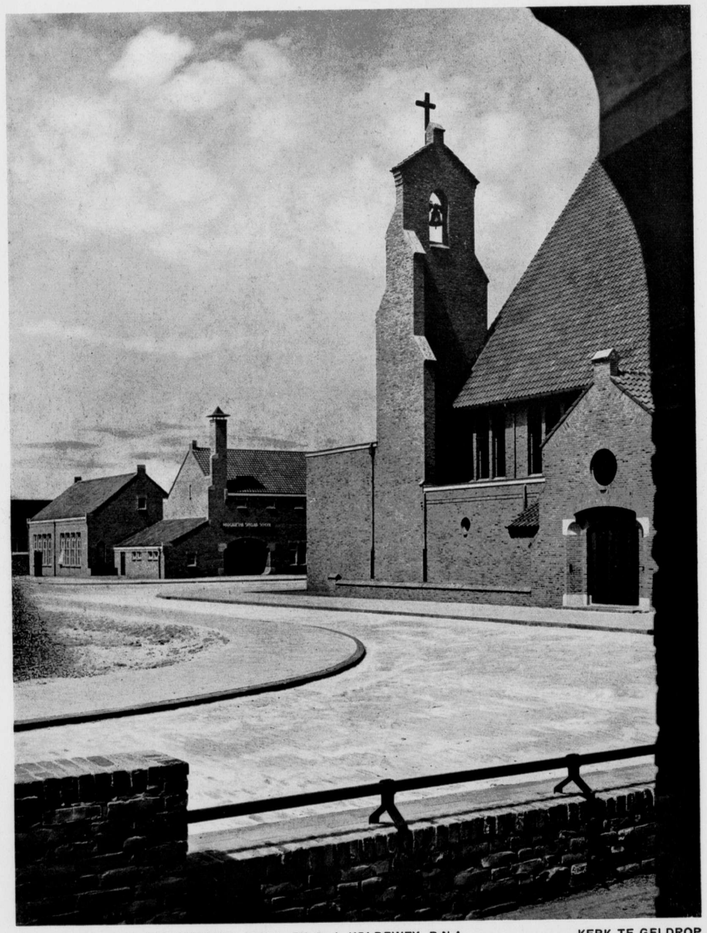

ARCHITECTEN C. M. VAN MOORSEL, B.N.A. EN B. J. KOLDEWEY, B.N.A. KERK TE GELDROP

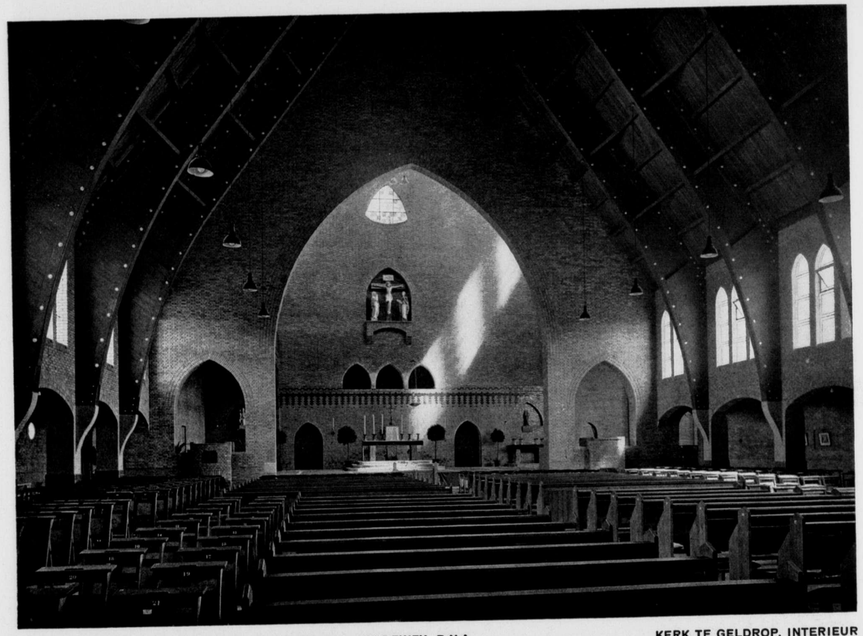

ARCHITECTEN C. M. VAN MOORSEL, B.N.A. EN B. J. KOLDEWEY, B.N.A. KERK TE GELDROP. INTERIEUR

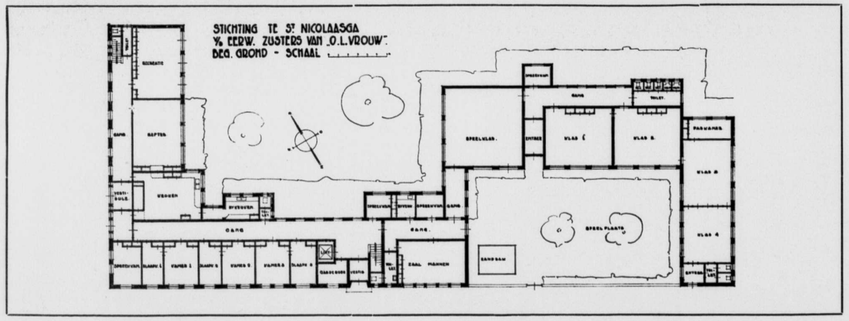

ARCHITECT B. J. KOLDEWEY, B.N.A.

O.L. VROUW VAN LOURDESSTICHTING TE ST. NICOLAASGA

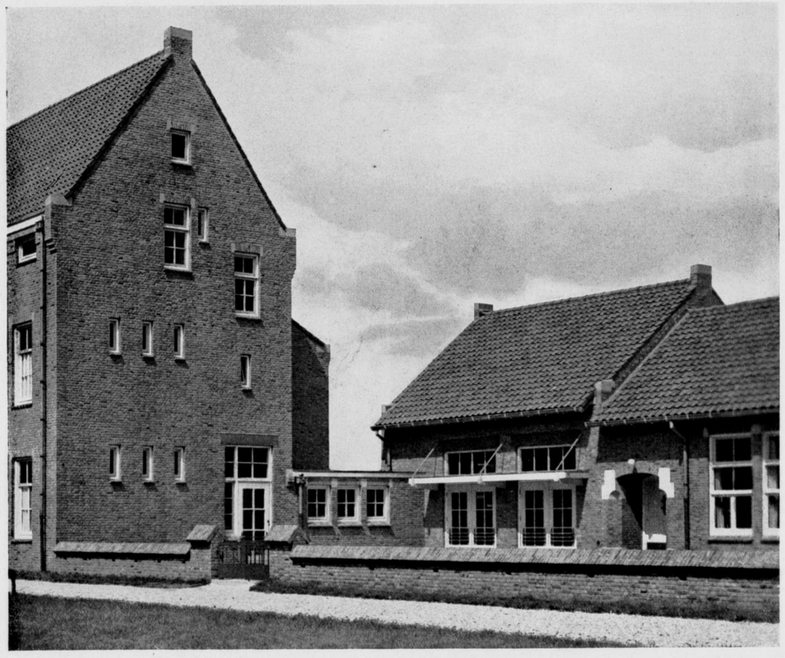

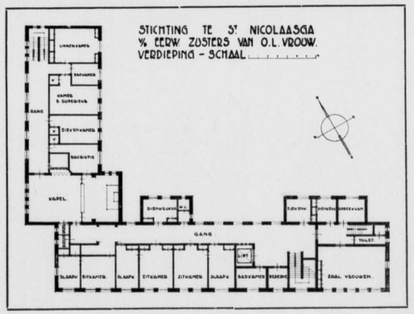
STICHTING TE ST NICOLAASGA
V/H EERW ZUSTERS VAN O.L. VROUW.
VERDIEPING - SCHAAL
GANG
KAPEL
SLAAPK. 1
SLAAPK. 2
SLAAPK. 3
SLAAPK. 4
SLAAPK. 5
SLAAPK. 6
SLAAPK. 7
SLAAPK. 8
SLAAPK. 9
SLAAPK. 10
SLAAPK. 11
SLAAPK. 12
SLAAPK. 13
SLAAPK. 14
SLAAPK. 15
SLAAPK. 16
SLAAPK. 17
SLAAPK. 18
SLAAPK. 19
SLAAPK. 20
SLAAPK. 21
SLAAPK. 22
SLAAPK. 23
SLAAPK. 24
SLAAPK. 25
SLAAPK. 26
SLAAPK. 27
SLAAPK. 28
SLAAPK. 29
SLAAPK. 30
SLAAPK. 31
SLAAPK. 32
SLAAPK. 33
SLAAPK. 34
SLAAPK. 35
SLAAPK. 36
SLAAPK. 37
SLAAPK. 38
SLAAPK. 39
SLAAPK. 40
SLAAPK. 41
SLAAPK. 42
SLAAPK. 43
SLAAPK. 44
SLAAPK. 45
SLAAPK. 46
SLAAPK. 47
SLAAPK. 48
SLAAPK. 49
SLAAPK. 50
SLAAPK. 51
SLAAPK. 52
SLAAPK. 53
SLAAPK. 54
SLAAPK. 55
SLAAPK. 56
SLAAPK. 57
SLAAPK. 58
SLAAPK. 59
SLAAPK. 60
SLAAPK. 61
SLAAPK. 62
SLAAPK. 63
SLAAPK. 64
SLAAPK. 65
SLAAPK. 66
SLAAPK. 67
SLAAPK. 68
SLAAPK. 69
SLAAPK. 70
SLAAPK. 71
SLAAPK. 72
SLAAPK. 73
SLAAPK. 74
SLAAPK. 75
SLAAPK. 76
SLAAPK. 77
SLAAPK. 78
SLAAPK. 79
SLAAPK. 80
SLAAPK. 81
SLAAPK. 82
SLAAPK. 83
SLAAPK. 84
SLAAPK. 85
SLAAPK. 86
SLAAPK. 87
SLAAPK. 88
SLAAPK. 89
SLAAPK. 90
SLAAPK. 91
SLAAPK. 92
SLAAPK. 93
SLAAPK. 94
SLAAPK. 95
SLAAPK. 96
SLAAPK. 97
SLAAPK. 98
SLAAPK. 99
SLAAPK. 100
SLAAPK. 101
SLAAPK. 102
SLAAPK. 103
SLAAPK. 104
SLAAPK. 105
SLAAPK. 106
SLAAPK. 107
SLAAPK. 108
SLAAPK. 109
SLAAPK. 110
SLAAPK. 111
SLAAPK. 112
SLAAPK. 113
SLAAPK. 114
SLAAPK. 115
SLAAPK. 116
SLAAPK. 117
SLAAPK. 118
SLAAPK. 119
SLAAPK. 120
SLAAPK. 121
SLAAPK. 122
SLAAPK. 123
SLAAPK. 124
SLAAPK. 125
SLAAPK. 126
SLAAPK. 127
SLAAPK. 128
SLAAPK. 129
SLAAPK. 130
SLAAPK. 131
SLAAPK. 132
SLAAPK. 133
SLAAPK. 134
SLAAPK. 135
SLAAPK. 136
SLAAPK. 137
SLAAPK. 138
SLAAPK. 139
SLAAPK. 140
SLAAPK. 141
SLAAPK. 142
SLAAPK. 143
SLAAPK. 144
SLAAPK. 145
SLAAPK. 146
SLAAPK. 147
SLAAPK. 148
SLAAPK. 149
SLAAPK. 150
SLAAPK. 151
SLAAPK. 152
SLAAPK. 153
SLAAPK. 154
SLAAPK. 155
SLAAPK. 156
SLAAPK. 157
SLAAPK. 158
SLAAPK. 159
SLAAPK. 160
SLAAPK. 161
SLAAPK. 162
SLAAPK. 163
SLAAPK. 164
SLAAPK. 165
SLAAPK. 166
SLAAPK. 167
SLAAPK. 168
SLAAPK. 169
SLAAPK. 170
SLAAPK. 171
SLAAPK. 172
SLAAPK. 173
SLAAPK. 174
SLAAPK. 175
SLAAPK. 176
SLAAPK. 177
SLAAPK. 178
SLAAPK. 179
SLAAPK. 180
SLAAPK. 181
SLAAPK. 182
SLAAPK. 183
SLAAPK. 184
SLAAPK. 185
SLAAPK. 186
SLAAPK. 187
SLAAPK. 188
SLAAPK. 189
SLAAPK. 190
SLAAPK. 191
SLAAPK. 192
SLAAPK. 193
SLAAPK. 194
SLAAPK. 195
SLAAPK. 196
SLAAPK. 197
SLAAPK. 198
SLAAPK. 199
SLAAPK. 200
SLAAPK. 201
SLAAPK. 202
SLAAPK. 203
SLAAPK. 204
SLAAPK. 205
SLAAPK. 206
SLAAPK. 207
SLAAPK. 208
SLAAPK. 209
SLAAPK. 210
SLAAPK. 211
SLAAPK. 212
SLAAPK. 213
SLAAPK. 214
SLAAPK. 215
SLAAPK. 216
SLAAPK. 217
SLAAPK. 218
SLAAPK. 219
SLAAPK. 220
SLAAPK. 221
SLAAPK. 222
SLAAPK. 223
SLAAPK. 224
SLAAPK. 225
SLAAPK. 226
SLAAPK. 227
SLAAPK. 228
SLAAPK. 229
SLAAPK. 230
SLAAPK. 231
SLAAPK. 232
SLAAPK. 233
SLAAPK. 234
SLAAPK. 235
SLAAPK. 236
SLAAPK. 237
SLAAPK. 238
SLAAPK. 239
SLAAPK. 240
SLAAPK. 241
SLAAPK. 242
SLAAPK. 243
SLAAPK. 244
SLAAPK. 245
SLAAPK. 246
SLAAPK. 247
SLAAPK. 248
SLAAPK. 249
SLAAPK. 250
SLAAPK. 251
SLAAPK. 252
SLAAPK. 253
SLAAPK. 254
SLAAPK. 255
SLAAPK. 256
SLAAPK. 257
SLAAPK. 258
SLAAPK. 259
SLAAPK. 260
SLAAPK. 261
SLAAPK. 262
SLAAPK. 263
SLAAPK. 264
SLAAPK. 265
SLAAPK. 266
SLAAPK. 267
SLAAPK. 268
SLAAPK. 269
SLAAPK. 270
SLAAPK. 271
SLAAPK. 272
SLAAPK. 273
SLAAPK. 274
SLAAPK. 275
SLAAPK. 276
SLAAPK. 277
SLAAPK. 278
SLAAPK. 279
SLAAPK. 280
SLAAPK. 281
SLAAPK. 282
SLAAPK. 283
SLAAPK. 284
SLAAPK. 285
SLAAPK. 286
SLAAPK. 287
SLAAPK. 288
SLAAPK. 289
SLAAPK. 290
SLAAPK. 291
SLAAPK. 292
SLAAPK. 293
SLAAPK. 294
SLAAPK. 295
SLAAPK. 296
SLAAPK. 297
SLAAPK. 298
SLAAPK. 299
SLAAPK. 300
SLAAPK. 301
SLAAPK. 302
SLAAPK. 303
SLAAPK. 304
SLAAPK. 305
SLAAPK. 306
SLAAPK. 307
SLAAPK. 308
SLAAPK. 309
SLAAPK. 310
SLAAPK. 311
SLAAPK. 312
SLAAPK. 313
SLAAPK. 314
SLAAPK. 315
SLAAPK. 316
SLAAPK. 317
SLAAPK. 318
SLAAPK. 319
SLAAPK. 320
SLAAPK. 321
SLAAPK. 322
SLAAPK. 323
SLAAPK. 324
SLAAPK. 325
SLAAPK. 326
SLAAPK. 327
SLAAPK. 328
SLAAPK. 329
SLAAPK. 330
SLAAPK. 331
SLAAPK. 332
SLAAPK. 333
SLAAPK. 334
SLAAPK. 335
SLAAPK. 336
SLAAPK. 337
SLAAPK. 338
SLAAPK. 339
SLAAPK. 340
SLAAPK. 341
SLAAPK. 342
SLAAPK. 343
SLAAPK. 344
SLAAPK. 345
SLAAPK. 346
SLAAPK. 347
SLAAPK. 348
SLAAPK. 349
SLAAPK. 350
SLAAPK. 351
SLAAPK. 352
SLAAPK. 353
SLAAPK. 354
SLAAPK. 355
SLAAPK. 356
SLAAPK. 357
SLAAPK. 358
SLAAPK. 359
SLAAPK. 360
SLAAPK. 361
SLAAPK. 362
SLAAPK. 363
SLAAPK. 364
SLAAPK. 365
SLAAPK. 366
SLAAPK. 367
SLAAPK. 368
SLAAPK. 369
SLAAPK. 370
SLAAPK. 371
SLAAPK. 372
SLAAPK. 373
SLAAPK. 374
SLAAPK. 375
SLAAPK. 376
SLAAPK. 377
SLAAPK. 378
SLAAPK. 379
SLAAPK. 380
SLAAPK. 381
SLAAPK. 382
SLAAPK. 383
SLAAPK. 384
SLAAPK. 385
SLAAPK. 386
SLAAPK. 387
SLAAPK. 388
SLAAPK. 389
SLAAPK. 390
SLAAPK. 391
SLAAPK. 392
SLAAPK. 393
SLAAPK. 394
SLAAPK. 395
SLAAPK. 396
SLAAPK. 397
SLAAPK. 398
SLAAPK. 399
SLAAPK. 400
SLAAPK. 401
SLAAPK. 402
SLAAPK. 403
SLAAPK. 404
SLAAPK. 405
SLAAPK. 406
SLAAPK. 407
SLAAPK. 408
SLAAPK. 409
SLAAPK. 410
SLAAPK. 411
SLAAPK. 412
SLAAPK. 413
SLAAPK. 414
SLAAPK. 415
SLAAPK. 416
SLAAPK. 417
SLAAPK. 418
SLAAPK. 419
SLAAPK. 420
SLAAPK. 421
SLAAPK. 422
SLAAPK. 423
SLAAPK. 424
SLAAPK. 425
SLAAPK. 426
SLAAPK. 427
SLAAPK. 428
SLAAPK. 429
SLAAPK. 430
SLAAPK. 431
SLAAPK. 432
SLAAPK. 433
SLAAPK. 434
SLAAPK. 435
SLAAPK. 436
SLAAPK. 437
SLAAPK. 438
SLAAPK. 439
SLAAPK. 440
SLAAPK. 441
SLAAPK. 442
SLAAPK. 443
SLAAPK. 444
SLAAPK. 445
SLAAPK. 446
SLAAPK. 447
SLAAPK. 448
SLAAPK. 449
SLAAPK. 450
SLAAPK. 451
SLAAPK. 452
SLAAPK. 453
SLAAPK. 454
SLAAPK. 455
SLAAPK. 456
SLAAPK. 457
SLAAPK. 458
SLAAPK. 459
SLAAPK. 460
SLAAPK. 461
SLAAPK. 462
SLAAPK. 463
SLAAPK. 464
SLAAPK. 465
SLAAPK. 466
SLAAPK. 467
SLAAPK. 468
SLAAPK. 469
SLAAPK. 470
SLAAPK. 471
SLAAPK. 472
SLAAPK. 473
SLAAPK. 474
SLAAPK. 475
SLAAPK. 476
SLAAPK. 477
SLAAPK. 478
SLAAPK. 479
SLAAPK. 480
SLAAPK. 481
SLAAPK. 482
SLAAPK. 483
SLAAPK. 484
SLAAPK. 485
SLAAPK. 486
SLAAPK. 487
SLAAPK. 488
SLAAPK. 489
SLAAPK. 490
SLAAPK. 491
SLAAPK. 492
SLAAPK. 493
SLAAPK. 494
SLAAPK. 495
SLAAPK. 496
SLAAPK. 497
SLAAPK. 498
SLAAPK. 499
SLAAPK. 500
SLAAPK. 501
SLAAPK. 502
SLAAPK. 503
SLAAPK. 504
SLAAPK. 505
SLAAPK. 506
SLAAPK. 507
SLAAPK. 508
SLAAPK. 509
SLAAPK. 510
SLAAPK. 511
SLAAPK. 512
SLAAPK. 513
SLAAPK. 514
SLAAPK. 515
SLAAPK. 516
SLAAPK. 517
SLAAPK. 518
SLAAPK. 519
SLAAPK. 520
SLAAPK. 521
SLAAPK. 522
SLAAPK. 523
SLAAPK. 524
SLAAPK. 525
SLAAPK. 526
SLAAPK. 527
SLAAPK. 528
SLAAPK. 529
SLAAPK. 530
SLAAPK. 531
SLAAPK. 532
SLAAPK. 533
SLAAPK. 534
SLAAPK. 535
SLAAPK. 536
SLAAPK. 537
SLAAPK. 538
SLAAPK. 539
SLAAPK. 540
SLAAPK. 541
SLAAPK. 542
SLAAPK

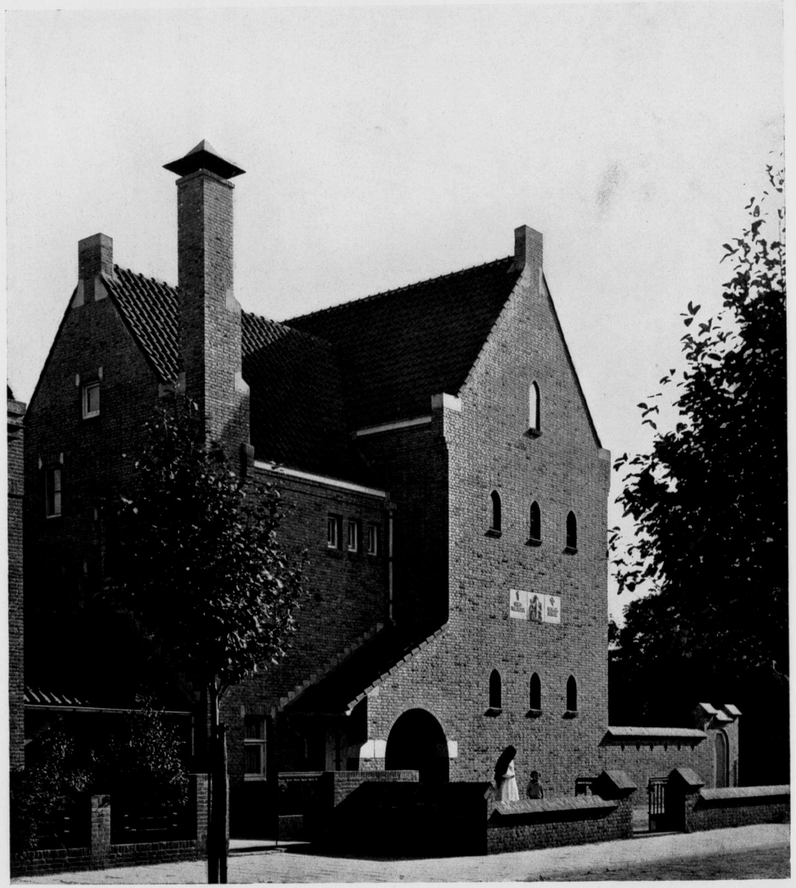

ARCHITECT B. J. KOLDEWEY, B.N.A.

FRÖBELSCHOOL TE VOORBURG

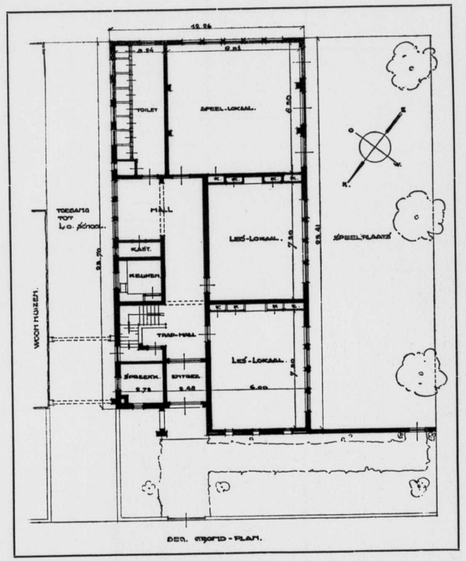

ARCHITECT B. J. KOLDEWEY, B.N.A.

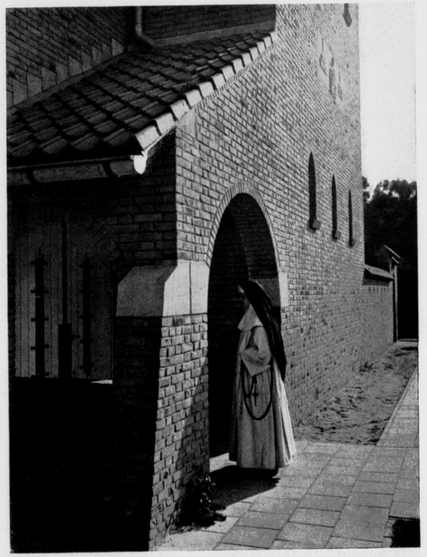

FRÖBELSCHOOL TE VOORBURG

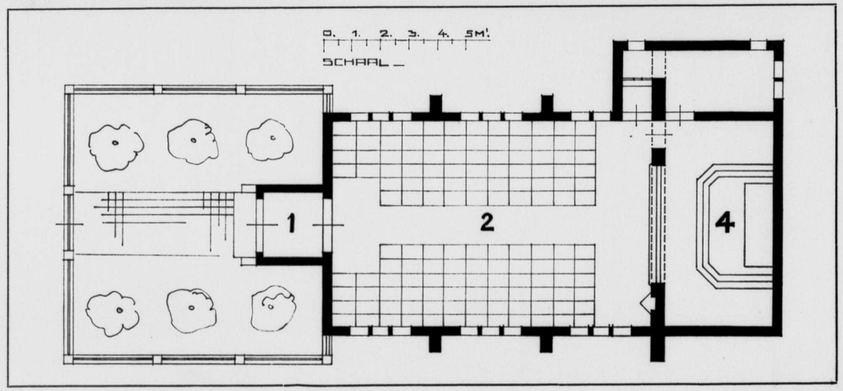

ARCHITECT C. M. VAN MOORSEL, B.N.A.

KERK OP TEXEL

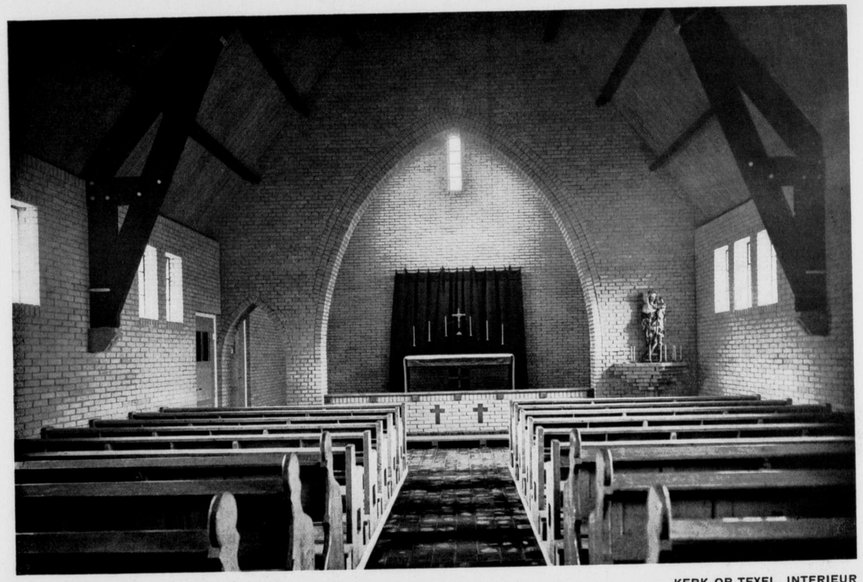

ARCHITECT C. M. VAN MOORSEL, B.N.A.

KERK OP TEXEL. INTERIEUR

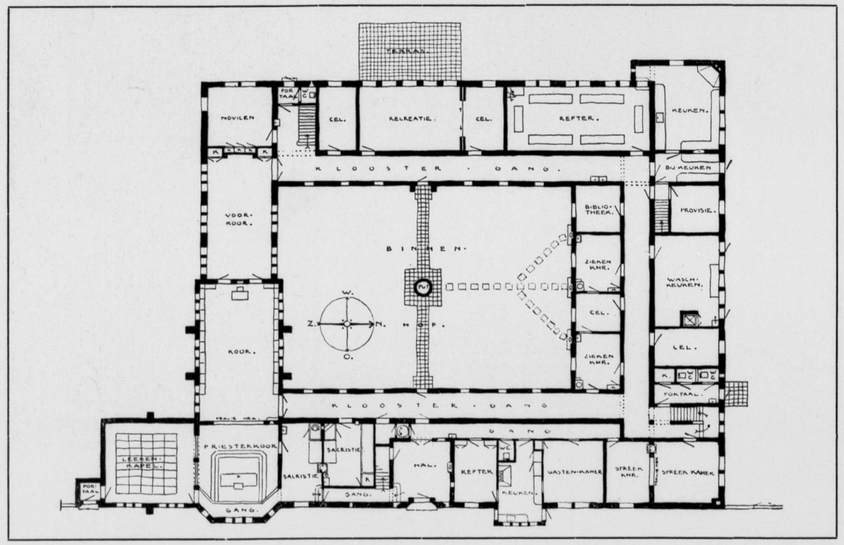

ARCHITECT C. M. VAN MOORSEL, B.N.A.

KLOOSTER DER E.E.Z.Z. KARMELITESSEN TE EGMOND AAN DEN HOEF

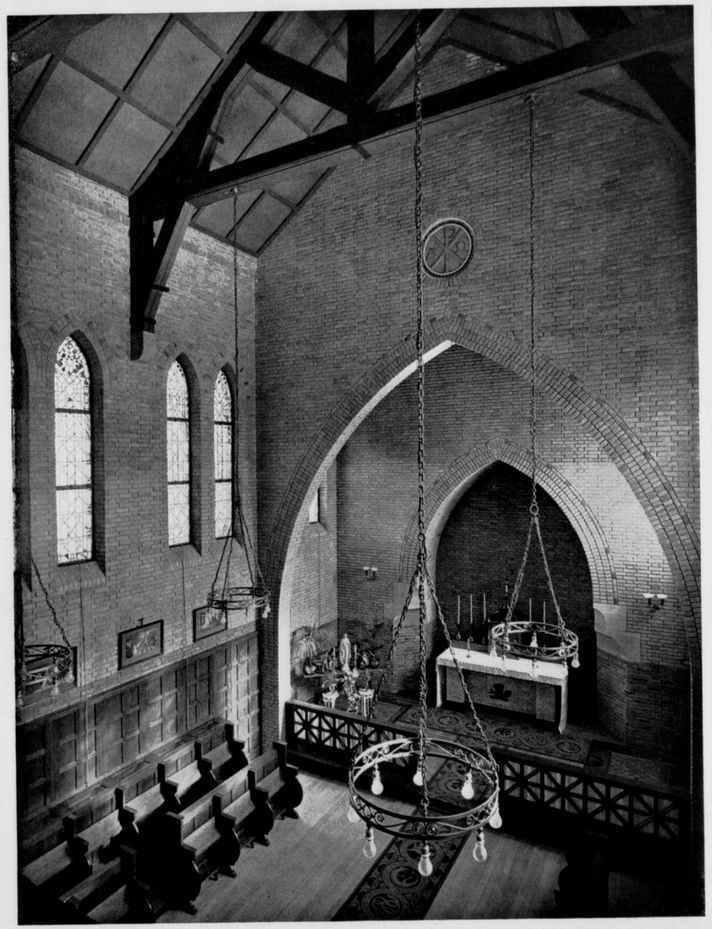

ARCHITECTEN IR. E. H. KRAAYVANGER, C.I. EN H. M. KRAAYVANGER

ST. FRANCISCUSKLOOSTER TE ROTTERDAM
INTERIEUR KAPEL

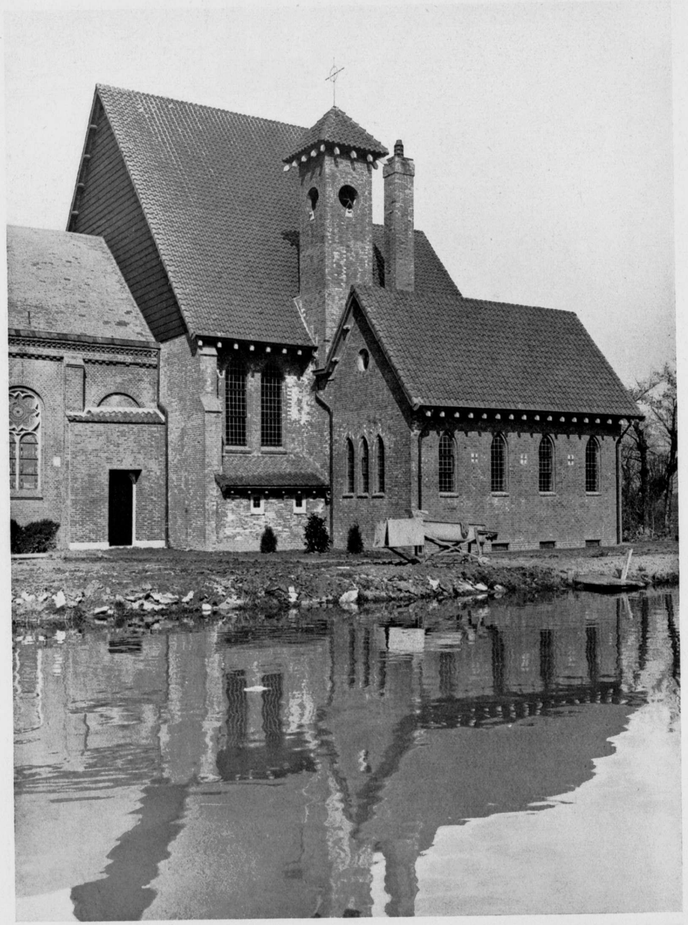

ARCHITECTEN IR. E. H. KRAAYVANGER, C.I.
EN H. M. KRAAYVANGER

KERK VAN DEN H. LEONARDUS EN GEZELLEN, DE LIER
FRAGMENT GEVEL MET SACRISTIE

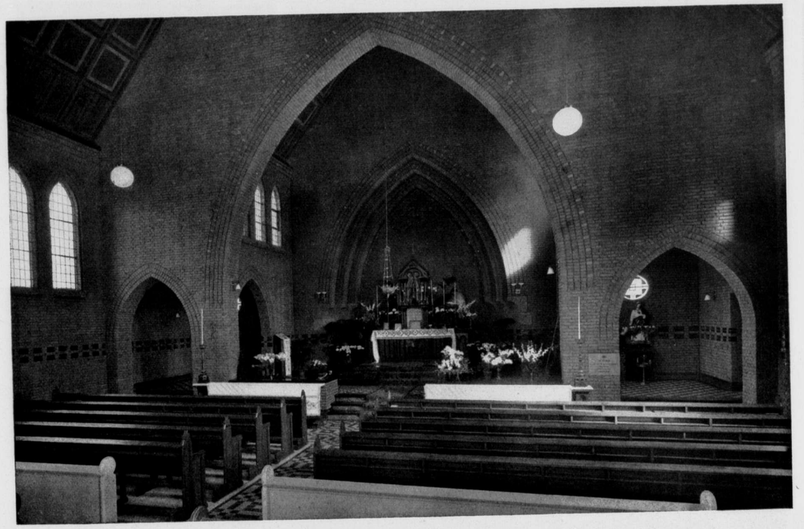

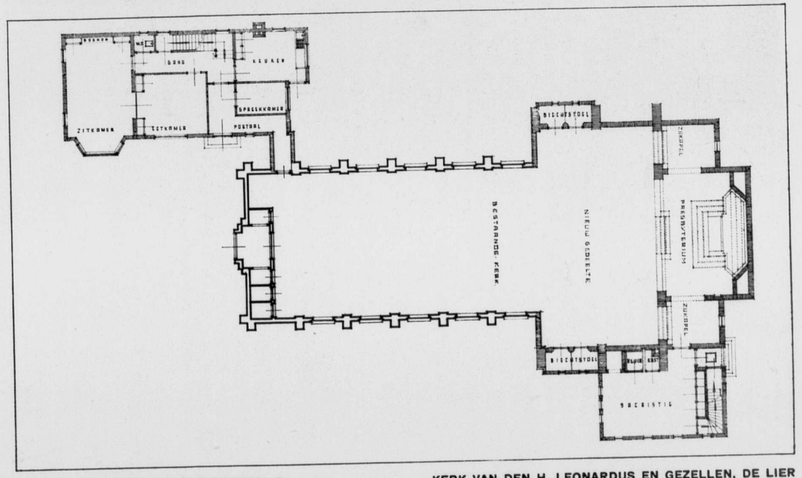

ARCHITECTEN IR. E. H. KRAAYVANGER, C.I.
EN H. M. KRAAYVANGER

KERK VAN DEN H. LEONARDUS EN GEZELLEN, DE LIER
INTERIEUR

ARCHITECT C. KRUIJSWIJK, B.N.A. WILLEM DE ZWIJGERKERK DER NED. HERV. GEMEENTE TE AMSTERDAM

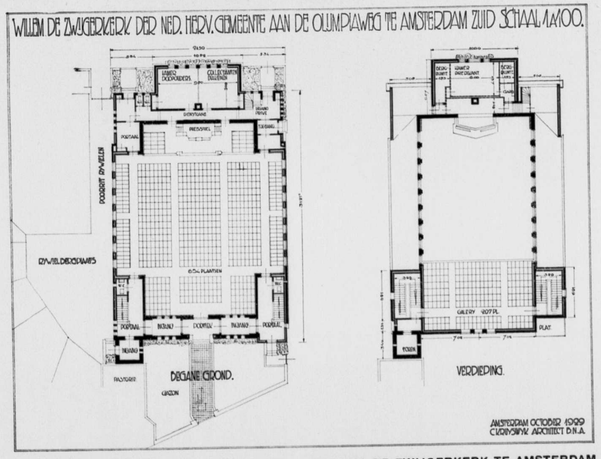

ARCHITECT C. KRUYSWIJK, B.N.A. WILLEM DE ZWIJGERKERK TE AMSTERDAM

ARCHITECT IR. J. A. VAN DER LAAN, B.N.A.

R.K. KERK „DE GOEDE HERDER" TE WASSENAAR

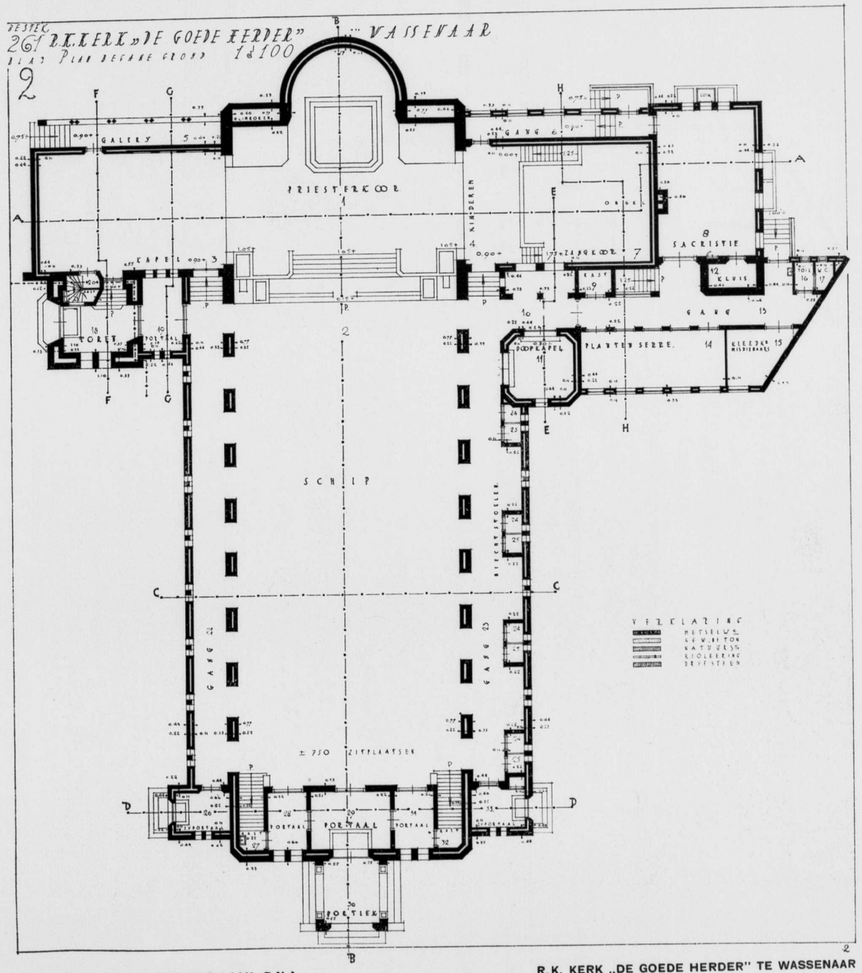

ARCHITECT IR. J. A. VAN DER LAAN, B.N.A.

R.K. KERK „DE GOEDE HERDER" TE WASSENAAR

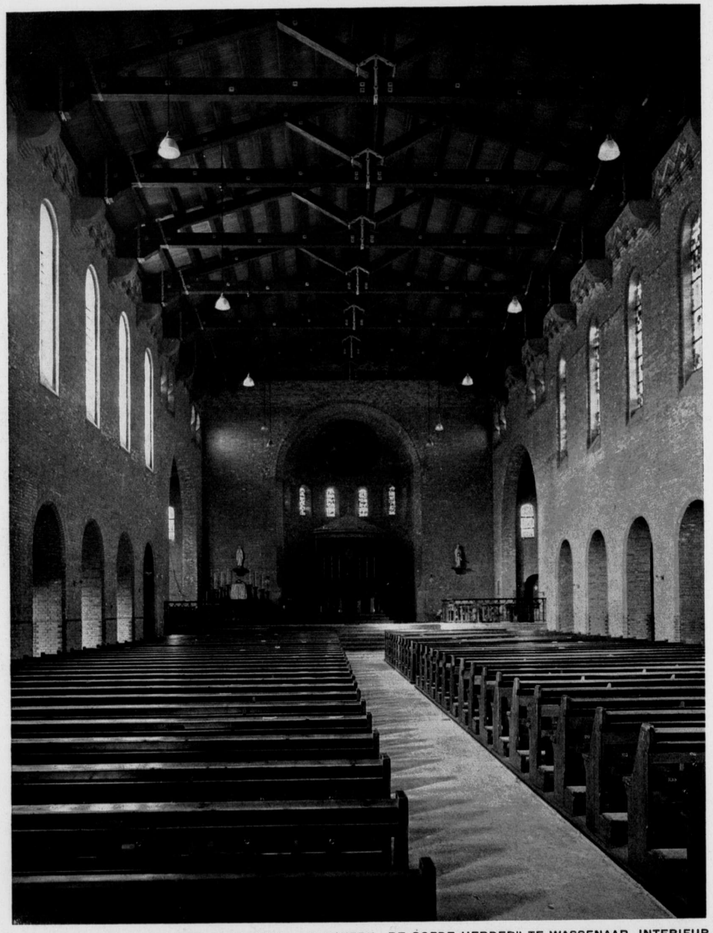

ARCHITECT IR. J. A. VAN DER LAAN, B.N.A. R.K. KERK „DE GOEDE HERDER" TE WASSENAAR. INTERIEUR

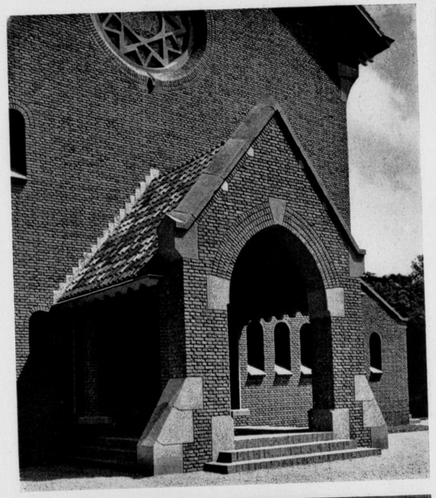

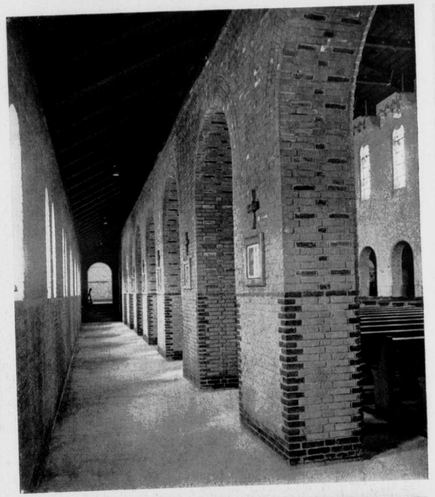

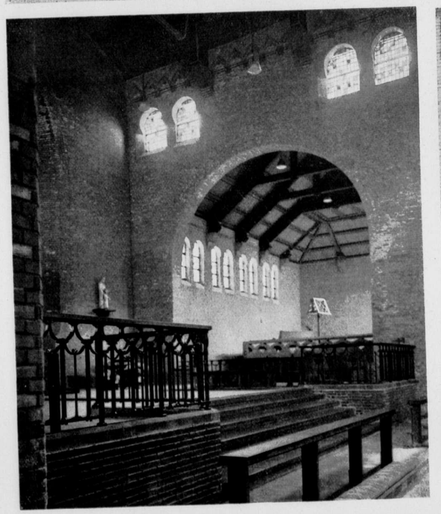

ARCHITECT IR. J. A. VAN DER LAAN, B.N.A.

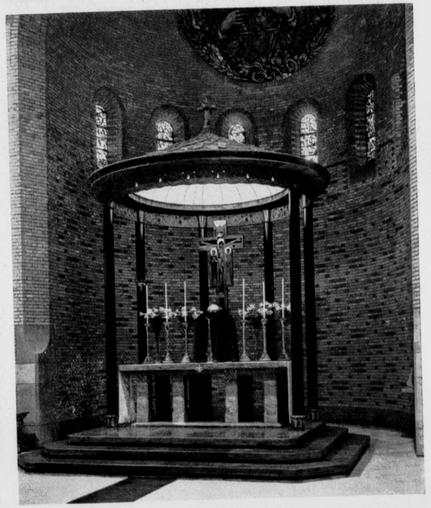

R. K. KERK „DE GOEDE HERDER" TE WASSENAAR. DETAILS CIBORIUM VAN JAN ELOY EN LEO BROM

ARCHITECTEN F. G. C. ROTHUIZEN, B.N.A. EN IR. A. ROTHUIZEN, B.N.A.

GEREF. KERK TE GOES

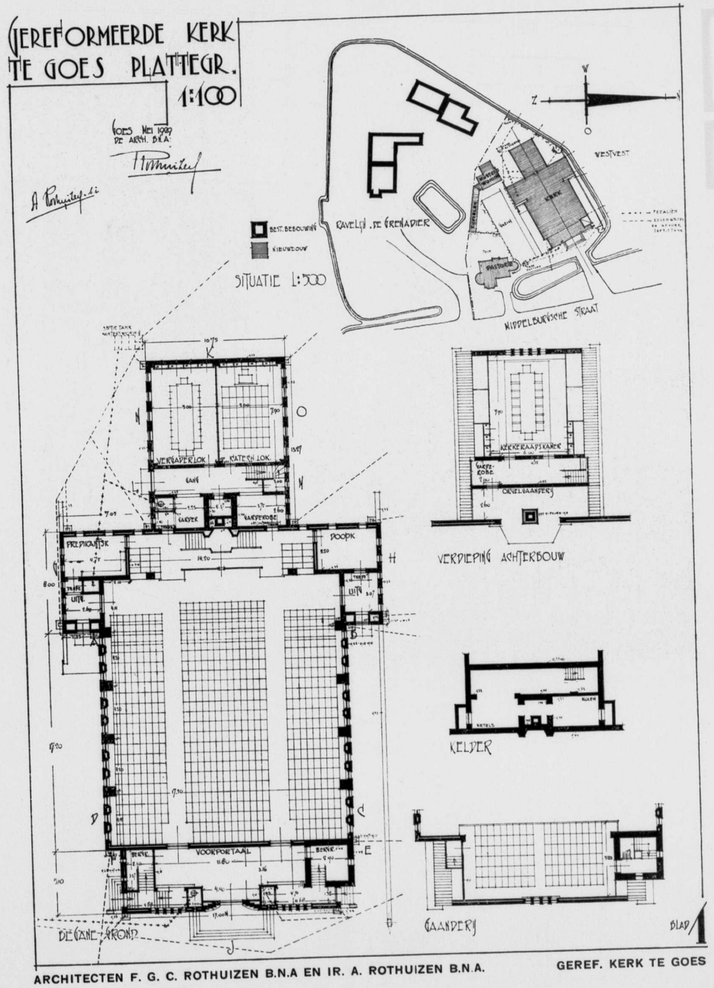

ARCHITECTEN F. G. C. ROTHUIZEN B.N.A EN IR. A. ROTHUIZEN B.N.A.

GEREF. KERK TE GOES

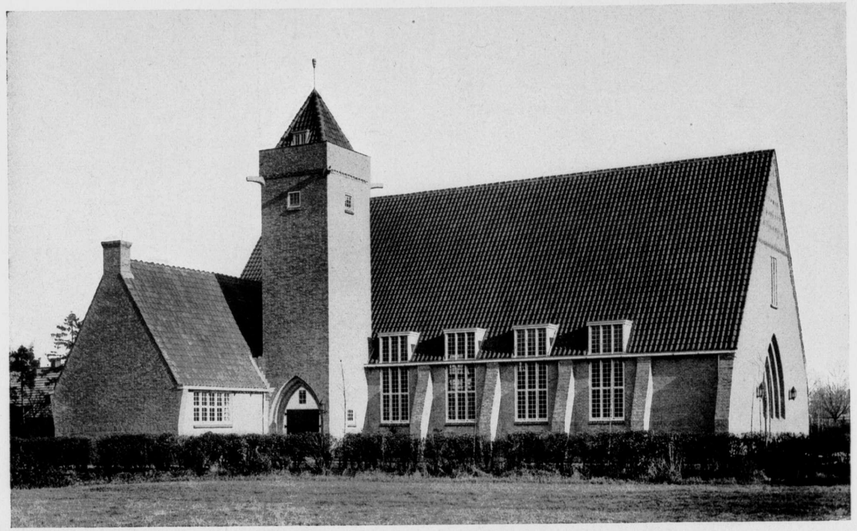

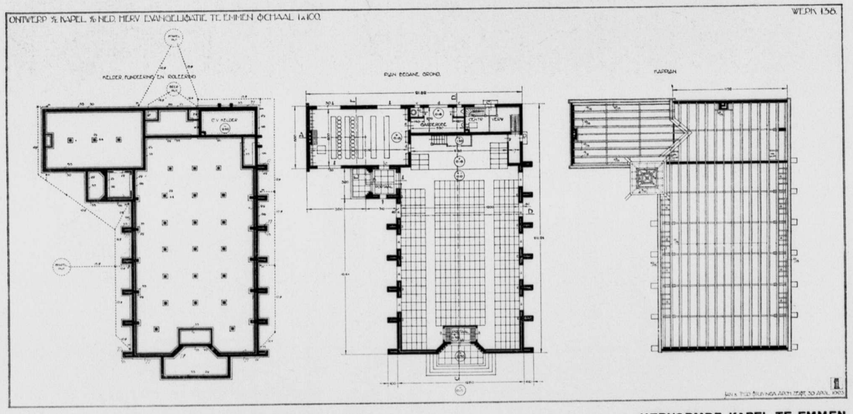

ARCHITECTEN JAN STUIVINGA, B.N.A. EN TH. STUIVINGA

HERVORMDE KAPEL TE EMMEN

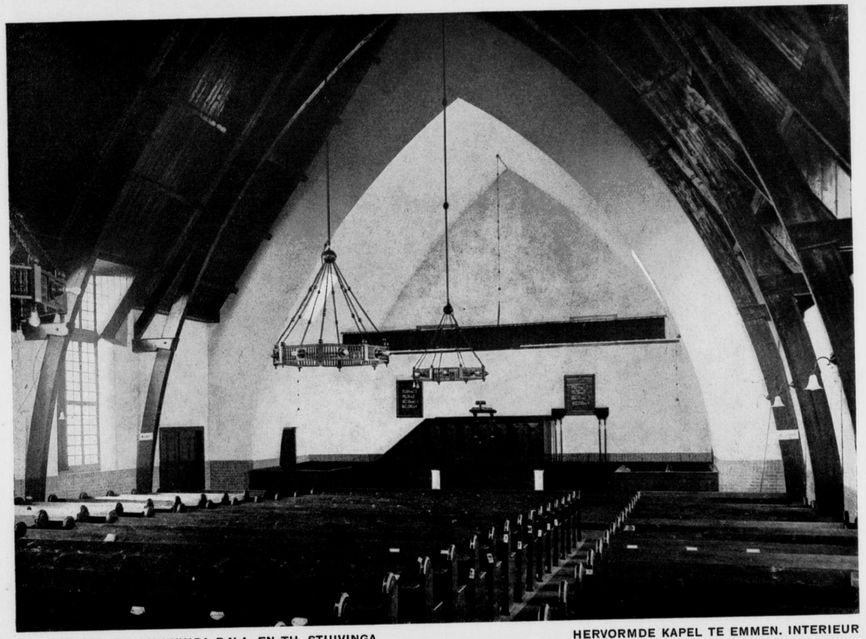

ARCHITECTEN JAN STUIVINGA B.N.A. EN TH. STUIVINGA

HERVORMDE KAPEL TE EMMEN. INTERIEUR

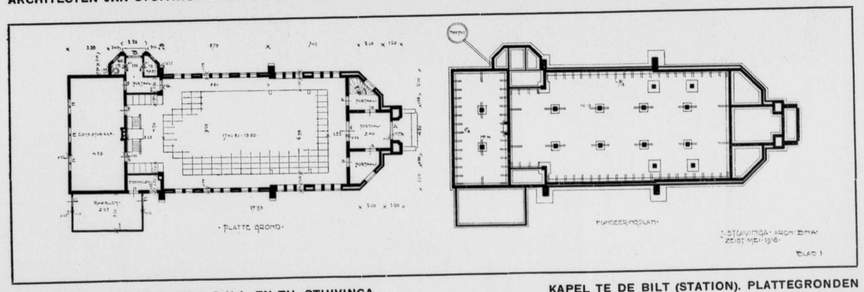

ARCHITECTEN JAN STUIVINGA B.N.A. EN TH. STUIVINGA

KAPEL TE DE BILT (STATION). PLATTEGRONDEN

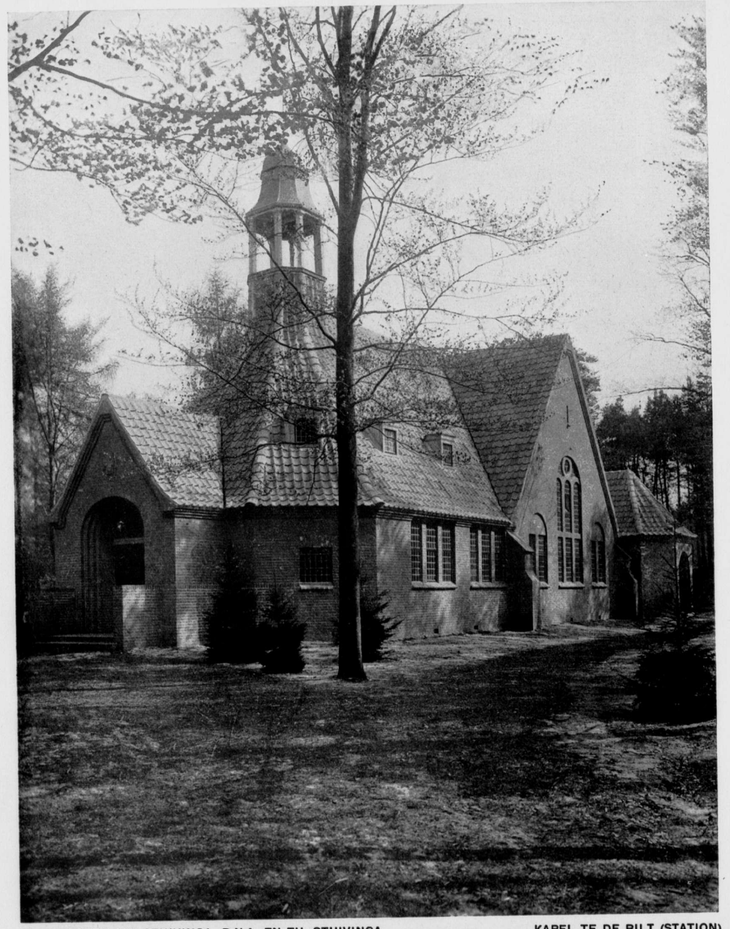

ARCHITECTEN JAN STUIVINGA, B.N.A. EN TH. STUIVINGA

KAPEL TE DE BILT (STATION)

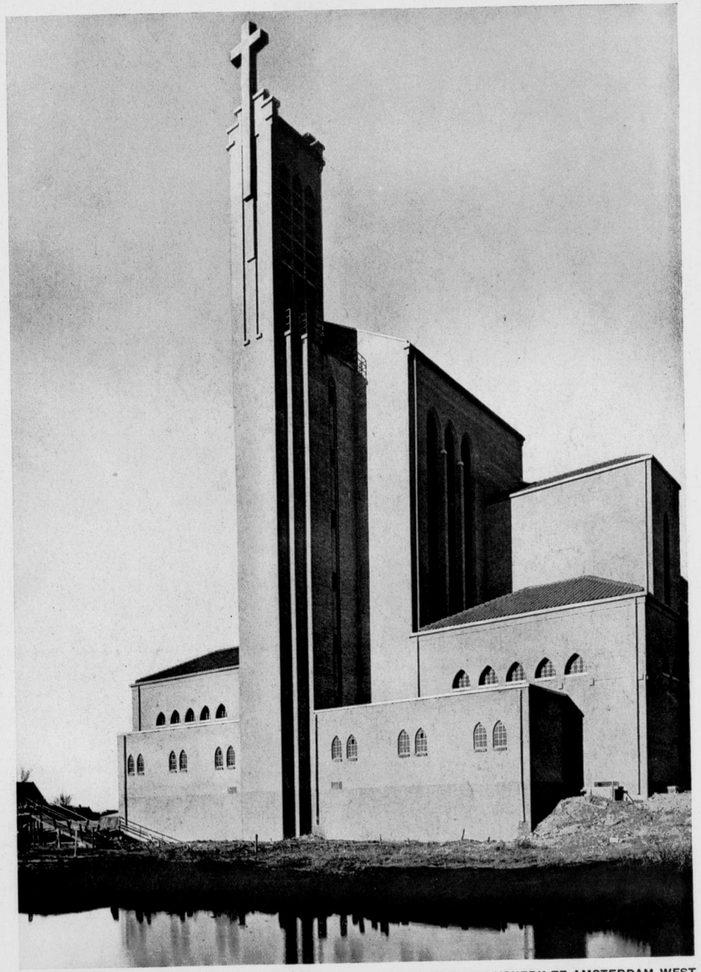

ARCHITECT K. THOLENS

H. AUGUSTINUSKERK TE AMSTERDAM WEST

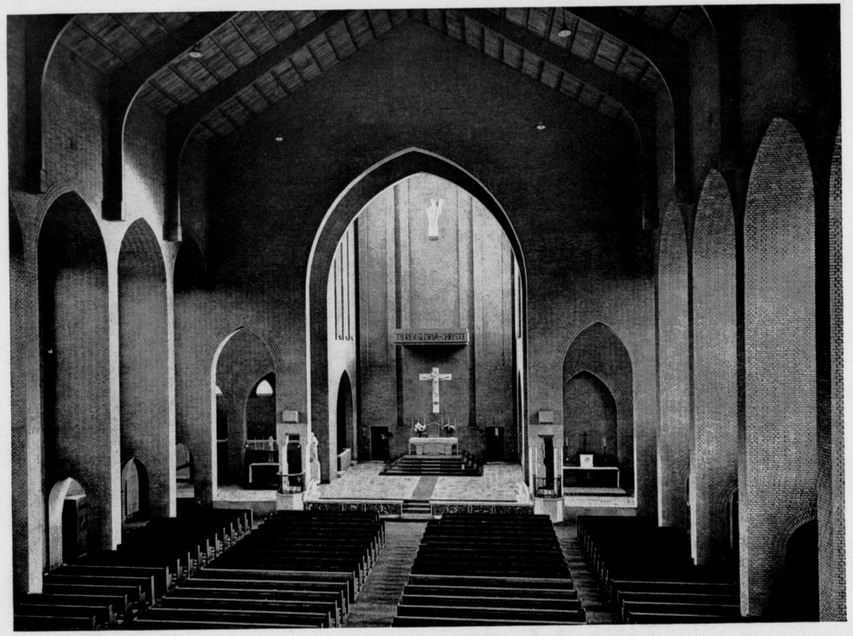

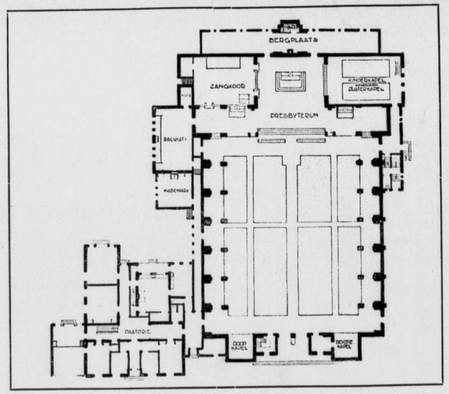

ARCHITECT
K. THOLENS

H. AUGUSTINUSKERK TE AMSTERDAM WEST
INTERIEUR EN PLATTEGROND